

ortadoğu

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Ekim 2022 • Cilt: 13 • Sayı: 118 • Fiyatı: ₺ 20

**TÜRKİYE-YUNANİSTAN
GERİLİMİNDE KÖRFEZ ÜLKELERİ**
KÜBRA MURİÇ

**YUNANİSTAN'IN MAKSİMALİST
POLİTİKALARINDA DOĞU AKDENİZ**
OĞUZHAN DEMİRDÖĞEN

**LÜBNAN'IN ÇARESİZLİĞİ:
YASA DIŞI GÖÇMEN TEKNELERİ VE
OYUNCAK SİLAHLAR**
RANA TABBARA

DOĞU AKDENİZ ÇEKİŞMESİ VE ORTADOĞU

ISSN 1308-7541

9 771308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
DR. VALERIA GIANNOTTA
ABDENNOUR TOUMI

**KÖRFEZ'İN ABD İLE İLİŞKİLERİNDE
DENGE ARAYIŞI**
DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

**SUUDİ ARABİSTAN VE BAE İLE TÜRKİYE
ARASINDA GELİŞEN SAVUNMA İŞ BİRLİĞİ**
GÖKHAN ERELİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhiittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktuğ Sönmez
Doç. Dr. Mustafa Yetim
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon
Ekin Köklü

Grafik - Tasarım
Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 13, Sayı 118, Eylül 2022
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 30 Eylül 2022

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2022 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizlerle ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 118. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda başta kapak konumuz Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki yansımaları olmak üzere yine bölgeyi ilgilendiren pek çok önemli meseleyle ilişkin oldukça değerli yorumları bulabilirsiniz. Uluslararası hukuk, güç politikası, enerji ve ekonomik motivasyonlar gibi eksenler üzerinden cereyan eden Türkiye-Yunanistan arasındaki gerilim Levant, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesindeki ülkelerin politikalarını da şekillendirmektedir. Bu bağlamda söz konusu üç alt bölgedeki ülkelerin Türkiye-Yunanistan gerilimine zaman içerisinde dönüşen yaklaşımı, söz konusu gerilimin boyutlarıyla tarafların mevcut durumları ve ileriki döneme ilişkin senaryolar kapak konumuz kapsamında ele alınan temel meseleleri oluşturmuştur.

Diğer konular bağlamında ise Levant'ın önemli merkezlerinden Lübnan'ı daha da karmaşılaştıran cumhurbaşkanlığı seçimleri, İsrail'le sınır anlaşmazlığı konuları, bankaların soyulması durumu ve diğer pek çok soruna değinen analizlerimize ulaşabilirsiniz. Ayrıca hâlen çeşitli oranlarda etkisini sürdüren İran'daki kadın merkezli protesto dalgalarına ve İran'ın Şangay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) üye olmasının olası etkilerine ilişkin kıy-

metli yorumlar da bu sayımızda mevcuttur. Hamas-Beşar Esad rejimi arasında yoğunlaşan normalleşme trafiğinin itici faktörlerine ve geleceğe ilişkin senaryolara, Türkiye ile Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında güçlenen savunma ilişkilerine ve son dönemde ABD'yle ilişkilerine farklı format getirmeye çalışan Körfez'in küresel alandaki dengeleme merkezli girişimlerine yönelik zamanlı ve kapsayıcı okumalardan faydalanaabilirsiniz. Diğer gelişmeler bağlamında dergimizin ayrılmaz parçası olan Afrika gelişmelerini irdeleme çerçevesinde, 8 Eylül'de vefat eden Kraliçe İkinci Elizabeth üzerinden İngiltere'nin Afrika kıtasındaki kolonyal etkisini ilginize sunmaktayız.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da eylül ayı içerisindeki önemli olaylara dair kronoloji, kapak konusuyla ilişkili önemli bir figürün/temanın incelenmesi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında İtalyan araştırmacı ve Uluslararası Politikalar Araştırma Merkezi (CeSPI) Türkiye Gözlemevi Koordinatörü Dr. Valeria Giannotta'nın, Türkiye-Yunanistan krizinin tarihsel-hukuki boyutlarına ve bölgesel gelişmelere etkisiyle ilgili yorumlarını bulabilirsiniz. Biyografi/tema kısmında ise Türkiye'nin bir süredir takip ettiği ve artık Doğu Akdeniz meselesine bakışında kılavuz olarak gördüğü Mavi Vatan doktrininin gelişimini ve devlet politikası olarak somut yansımalarını incelemekteyiz.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Ekim 2022 Cilt:13 Sayı:118

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Körfez'in ABD İle İlişkilerinde Denge Arayışı / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

KAPAK DOSYASI

16 Türkiye-Yunanistan Geriliminde Körfez Ülkeleri / Kübra Muriç

22 Yunanistan'ın Maksimalist Politikalarında Doğu Akdeniz / Oğuzhan Demirdöğen

BÖLGESEL GELİŞMELER

30 Lübnan'ın Kırılgan Yapısını Bekleyen Sorunlar ve Hizbullah / Sohaib Johar

34 Lübnan'ın Çaresizliği: Yasa Dışı Göçmen Tekneleri ve Oyuncak Silahlar / Rana Tabbara

38 Değişen Dengeler ve Hamas'ın Esad Rejimine Geri Dönüşü / Ömer Behram Özdemir

42 İran'da Yeni Protesto Dalgası: Mehsa Emini, Kadın Hakları ve İran Siyaseti / Dr. Hüsnâ Taş Yetim

46 İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütüne Katılımının Olası Sonuçları / Dr. Tamer Kaşıkçı

50 Suudi Arabistan ve BAE ile Türkiye Arasında Gelişen Savunma İş Birliği / Gökhan Erel

54 Türkiye-Esad Yönetimi İlişkilerinde Normalleşme "Beklentileri" / Merve Zorlu

KAPAK DOSYASI

TÜRKİYE KARŞITI YUNANİSTAN
AKTİVİZMİNDE ORTADOĞU BOYUTU:
ADALAR DENİZİ
SINIRLARINA DÖNÜŞ

Gökhan Batu

12

KRALİÇE İKİNCİ ELIZABETH VE AFRIKA:
POST-KOLONYAL TEORİ KURGUSU

Dr. Volkan İpek

26

RÖPORTAJ

Abdenmour Toumi

62

Dr. Valeria Giannotta:

“YUNAN TARAFININ
GÜVENLİĞİNE YÖNELİK
TEHDİTLER OLDUĞU
İDDİALARINA
İNANMIYORUM”

BIYOĞRAFI

MAVİ VATAN DOKTRİNİNİN
OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

58

Merve Çakır

08

16

22

30

34

38

42

46

50

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Eylül 2022

- Irak'ta İran destekli Asaib Ehlil Hak Hareketi lideri Kays el-Hazali, ülkedeki tüm bürolarının kapatılması kararını aldı.
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Joe Biden, İsrail Başbakanı Yair Lapid ile telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Biden'ın ABD'nin İran'ın nükleer silah sahibi olmasına izin vermeyeceği yönündeki taahhüdünü yinelediği aktarıldı.
- Rusya-Ukrayna savaşı sonrası Afrika'daki buğday fiyatları arttı. Nijerya, kıtanın en büyük buğday üreticisi olmak istiyor.
- İsrail hapishanelerindeki Filistinli tutuklular, yapılması planlanan süresiz açlık grevini durdurma kararı aldı.
- Faslı aktivistler, Fransızca'nın eğitim müfredatından çıkarılması ve resmi kurumlardaki kullanımının durdurulması talebiyle kampanya başlattı.
- Rusya Başbakan Yardımcısı Aleksandr Novak, Rus petrolüne yönelik tavan fiyat uygulanmasını destekleyen ülke ve şirketlere petrol ve petrol ürünü satmayacaklarını söyledi.

4 Eylül 2022

- Ürdün'de 27 ülkenin ve 5.300 askeri ve sivil personelin katılımıyla düzenlenen "Tetikte Aslan 2022" askeri tatbikatı başladı.

6 Eylül 2022

- Yemen'in güneyindeki Ebyen'de terör örgütü el-Kaide'nin düzenlediği saldırıda, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekli Güney Geçiş Konseyine (GGK) bağlı Hizam Emni güçlerinden bir komutanın da aralarında olduğu 15 kişinin öldüğü belirtildi.
- İsrail, İran nükleer anlaşmasına ilişkin itirazlarını sürdürürken "15 yıl önce bugün Suriye'de bir nükleer reaktörü vurarak imha ettiğini" duyurdu.

5 Eylül 2022

- İsrail Ordusu, 11 Mayıs'ta öldürülen el-Cezire muhabiri Şirin Ebu Akile'nin ölümüne ilişkin soruşturmasının nihai raporunu yayımladı. Raporda yanlışlıkla İsrail Ordusunun ateşiyi öldürmüş olma olasılığının yüksek olduğu açıklandı.
- İsrail, yabancıların işgal altındaki Batı Şeria'ya girişlerine kısıtlama planını gelecek ay hayata geçirmeye hazırlanıyor.

7 Eylül 2022

- Ruanda'nın başkenti Kigali'de düzenlenen ve Afrika'nın en büyük tarım temalı toplantılarından Afrika Yeşil Devrim Forumu'nda "2022 Afrika Tarım Durum Raporu" yayımlandı.
- ABD askerleri, Suriye'de Haseke ilinin doğusundaki Malikiye ilçesinde Türkiye ve Irak sınırına yakın bölgede PKK/YPG'li teröristlere silahlı eğitim verdi.
- Irak Federal Mahkemesi, meclisin feshedilmesi için yapılan başvuruyu reddetti.

8 Eylül 2022

- İran Dışişleri Bakanlığı, Arnavutluk hükümetinin temmuz ayında dijital alt-yapılarına gerçekleştirilen siber saldırıyı gerekçe göstererek aldığı İran ile diplomatik ilişkileri kesme kararını kınadı.

10 Eylül 2022

- Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet'in görev süresinin dolmasının ardından Yüksek Komiserliğe Avusturyalı diplomat Volker Türk atandı.
- İsrail güçleri, işgal altındaki Batı Şeria'da çıkan olaylarda 4 Filistinliyi yaraladı.
- Rusya, Azerbaycan ve İran arasında, Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru'nun geliştirilmesine yönelik bildiri imzalandı.

13 Eylül 2022

- İran'ın nükleer müzakere heyetinin danışmanlarından Muhammed Marandi, son günlerde ABD'den gelen açıklamaların aksine nükleer anlaşmanın yakın olduğunu söyledi.
- İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in 19 Eylül'de düzenlenecek cenaze törenine Rusya, Belarus ve Myanmar'ın davet edilmediği, İran'a ise büyükelçi düzeyinde davet gönderildiği bildirildi.

9 Eylül 2022

- ABD yönetimi, ABD ve müttefiklerine karşı siber faaliyetlerde bulundukları gerekçesiyle İran istihbarat ve Güvenlik Bakanlığı ile Bakan Esmail Khatib'e yönelik yaptırım kararı aldı.
- Çin ve İsrail'in, 2022 yılı içinde Serbest Ticaret Anlaşması imzalayacağı öne sürüldü.
- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecid Tebbun, kabinedeki 6 bakanlıkta değişikliğe gitti.
- İsrail, ABD'yi ziyaret eden dış istihbarat servisi Mossad Başkanı David Barnea'nın, Amerikalı yetkililere İran'ın nükleer faaliyetleri hakkında "hassas istihbarat materyalleri sunduğunu" açıkladı.
- Etiyopya'da orduya karşı savaşıyan isyancı Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF), ateşkes için ablukanın kaldırılmasını talep etti.

11 Eylül 2022

- İsrail'de 1967'den bu yana hapishanelerde ölen 231 Filistinliden 73'ünün "tıbbi ihmal" sonucunda hayatını kaybettiği belirtildi.
- Irak'ta, Ortak Operasyonlar Komutanlığı tarafından terör örgütü DEAS'a yönelik gerçekleştirilen operasyonda 11 terörist etkisiz hâle getirildi.

14 Eylül 2022

- BAE, 2016'da büyükelçisini çekerek diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşürdüğü İran'a yeniden büyükelçi atadı.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Sudan'da yeni bir geçiş dönemi oluşturacak ve ülkeyi demokratik, sivil yönetime doğru daha sürdürülebilir bir geçiş yoluna sokacak "yeni bir siyasi anlaşma" yapılması çağrısında bulundu.
- BM 77. Genel Kurul çalışmaları başlıyor. Önümüzdeki haftadan itibaren genel kurulda konuşmaya başlayacak liderler arasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da bulunuyor.

15 Eylül 2022

- İran'a Şanghay İşbirliği Örgütünde (ŞİÖ) tam üyelik verilmesine ilişkin mutabakat zaptı imzalandı. Öte yandan, Mısır Dışişleri Bakanı Yardımcısı, Hamdi Sanad Loza ile ŞİÖ Genel Sekreteri Zhang Ming, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te Mısır'a diyalog ortağı statüsü verilmesine yönelik mutabakat zaptını imzaladı.
- BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Libya'daki rakip siyasi taraflara, "her ne pahasına olursa olsun" barışı koruma ve yasal değişiklikler üzerinde hızla anlaşarak seçimlere gitme çağrısında bulundu.

19 Eylül 2022

- AB'nin, Ürdün'e 2024 yılına kadar 364 milyon euro tutarında hibe taahhüdünde bulunduğu duyuruldu.
- İran, merkez bankasına ait varlıklarının dondurulması nedeniyle Uluslararası Adalet Divanında ABD'ye karşı dava açmıştı. Davada duruşmalar görülmeye başlandı.
- Lübnan, İsrail ile ABD arabuluculuğunda sürdürülen tartışmalı deniz sınırı anlaşmasının tamamlanması hususunda son aşamaya geldiklerini duyurdu.
- İsrail Dışişleri Bakanlığı Atama Komitesi, Ankara Büyükelçiliği Maslahatgüzarı İrit Lillian'ın büyükelçi olarak atanmasına karar verdi.

21 Eylül 2022

- Suriye'de iç savaşta ortaya çıkan hijyen olmayan yaşam koşulları kolera salgınının görülmesine neden oldu. Kolera vakaları sonrası ülkenin kuzeyinde terörden arındırılan bölgelerde de önleyici tedbirler alındı.
- Ulusa seslenen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ülkede kısmi seferberlik ilan etti.
- Cezayir Enerji Bakanlığı, İtalya'ya yıl sonuna kadar 10 milyar metreküp ilave doğal gazın gönderileceğini duyurdu.
- Katar, 1 Kasım ile 23 Aralık tarihleri arasında FIFA Dünya Kupası taraftarları hariç, ülkeye ziyaretçi girişini askıya alacağını duyurdu.

16 Eylül 2022

- Tahran'da 13 Eylül'de "ahlak polisi" olarak bilinen İrşad devriyeleri tarafından gözaltına alındıktan sonra komaya girerek hastaneye kaldırılan Mehsa Emmini'nin yaşamını yitirmesi ülkede infiale yol açtı. Emmini'nin ölümünün ardından başkent Tahran ve ülkenin birçok kentinde gösteriler başladı.
- İran nükleer anlaşmasının yeniden hayata geçirilmesi için sürdürülen müzakerelerde "uzlaşma sağlanıyor" şeklindeki olumlu hava, yerini Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josef Borrell'in açıklamalarıyla bir kez daha karamsarlığa bıraktı.

20 Eylül 2022

- İsrail, Akdeniz'de Lübnan ile sınırındaki tartışmalı Karış sahasından doğal gaz üretiminin "mümkün olan en kısa sürede" başlayacağını duyurdu.
- Libya Ulusal Birlik Hükümeti Petrol Bakanı Muhammed Avn, ülkesinde petrol çıkma ihtimali olan bölgelerin %40'ında henüz arama yapılmadığını söyledi.
- ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Yemen Cumhurbaşkanlığı Liderlik Konseyi Başkanı Reşad el-Alimi ile ülkedeki son durumu değerlendirdi.

23 Eylül 2022

- İsrail askerleri işgal altındaki Batı Şeria'da 1'i çocuk 11 Filistinliyi yaraladı.
- Lübnanlı düzensiz göçmenleri taşıyan bir teknenin dün Suriye açıklarında batması sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı 61'e yükseldi.
- İran'da Mehsa Emmini'nin ölümü sonrası başlayan gösterilerle ilgili yetkililer kesin ölü sayısını açıklamazken devlet televizyonu olaylar sırasında şu ana kadar 26 kişinin ölmüş olabileceğini duyurdu.

24 Eylül 2022

- Lübnan'dan Avrupa'ya gitmek isteyen düzensiz göçmenleri taşıyan teknenin Suriye açıklarında batması sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı 94'e ulaştı.
- İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, Mehsa Emini'nin hayatını kaybetmesi üzerine patlak veren protestolara ilişkin, "Düşmanlar kaos çıkarmak istiyor. Halkın taleplerini ve protestoları işitiyoruz ancak kimse kaosu yükünün altına girmesine izin vermeyiz" dedi.
- Ukrayna, Tahran yönetiminin "Rusya'ya silah tedarik ettiği" gerekçesiyle İran'ın Kiev Büyükelçisi Menuçehr Muradi'nin akreditasyonunu geri çekme ve büyükelçilikteki diplomat sayısını azaltma kararı aldı. İran ise karara tepki göstererek bu duruma uygun bir karşılık verileceğini duyurdu.

25 Eylül 2022

- İran devlet televizyonu, devam eden gösterilerde ölenlerin sayısının resmi olmayan bilgilere göre 41'e yükseldiğini duyurdu.
- BAE ulusal petrol şirketi ADNOC ile Alman Wilhelm Hoyer GmbH & Co. KG (Hoyer) şirketinin 2023 süresince aylık 250 bin tonluk dizel yakıt tedariki konusunda anlaşığı bildirildi.

27 Eylül 2022

- İsrail'e son bir yılda 93 ülkeden 60 bin Yahudi'nin göç ettiği ve bunun son 20 yılın en yüksek rakamı olduğu aktarıldı.
- Suudi Arabistan'da yapılan kabine revizyonu kapsamında Bakanlar Kuruluna Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın başkanlık edeceği bildirildi.
- Afrika Birliği Geçiş Misyonu (ATMIS), Somali Ordusunun, terör örgütü eş-Şebab'a karşı son haftalarda gösterdiği başarıyı övdü, ordunun ülkenin güvenlik sorumluluğunu alabileceği seviyeye geldiğini aktardı.

28 Eylül 2022

- Irak Parlamentosu iki ay aradan sonra ilk kez toplandı. Yapılan oylamada Meclis Başkanı Muhammed el-Halbusi'nin istifa talebi reddedildi. Irak'ın başkenti Bağdat'ta meclis oturumu öncesi güvenlik önlemleri üst seviyeye çıkarıldı. Başkent'in bazı ana yolları ve köprüleri trafiğe kapatıldı.
- Eski İran Cumhurbaşkanı Ali Ekber Haşimi Rafsanjani'nin kızı Faize Haşimi'nin başkent Tahran'da Mehsa Emini'nin ölümü sonrasında başlayan protestolarda "göstericileri kışkırttığı" gerekçesiyle gözaltına alındığı aktarıldı.
- Umman ile BAE arasında çeşitli alanlarda 16 iş birliği anlaşması imzalandı.
- İran İnsan Hakları grubu, İran'da 11. gününe giren protestolar sırasında, en az 76 protestocunun güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğünü açıkladı.

29 Eylül 2022

- Kuveyt'te halk, ulusal meclis üyelerini seçmek için sandık başına gitti.
- Lübnan'da ülkenin 14. cumhurbaşkanını seçmek için mecliste düzenlenen oturumda, hiçbir aday yeterli oyu alamadı.
- İran, Fransa'nın Mehsa Emini'nin ölümü sonrasında başlayan protestolarla ilgili açıklamalarına tepki olarak bu ülkenin Tahran'daki maslahatgüzarını dışişleri bakanlığına çağırdı.
- ABD yönetimi, İran'ın petrol ve petrokimya ürünlerinin Güney ve Doğu Asya'ya satışına dâhil olan 8 şirketi yaptırım listesine ekledi.
- AB ile İsrail arasındaki Ortaklık Konseyi, 2013'ten bu yana ilk toplantısını 3 Ekim'de Brüksel'de yapacak.

30 Eylül 2022

- İran'da Mehsa Emini'nin ölümü sonrasında başlayan protestolarla ilgili tutuklama dalgası devam ederken son olarak eski millî futbolcu Hüseyin Mahini ile gazeteci Elahe Muhammedi "gösterileri kışkırttıkları" gerekçesiyle tutuklandı.
- İsrail güçleri işgal altındaki Batı Şeria'nın çeşitli noktalarına düzenlediği baskınlarda iki Filistinliyi yaraladı. Olaylarda 7 Filistinli de gözaltına alındı.

KÖRFEZ'İN ABD İLE İLİŞKİLERİNDE DENGİ ARAYIŞI

“

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin akabinde Körfez ülkeleri tarafsız diplomatik pozisyon izlemeye gayret gösterirken, Batılı ülkelere işgali kınadıkları mesajlarını vermişler fakat Rusya'ya karşı yaptırımlara katılma konusunda istekli olmamışlardır.

”

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

Körfez ülkelerinin siyasi, ekonomik ve güvenlik iş birliği bağlamında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) alternatifi güçler aradığı mefhumu Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle daha yoğun şekilde ortaya çıkmıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin akabinde Körfez ülkeleri tarafsız diplomatik pozisyon izlemeye gayret gösterirken, Batılı ülkelere işgali kınadıkları mesajlarını vermişler fakat Rusya'ya karşı yaptırımlara katılma konusunda istekli olmamışlardır. Bununla birlikte sadece Rusya'nın Ukrayna'yı işgali değil, ABD ve Suudi Arabistan ile ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ilişkilerinde de birtakım gelişmeler meydana gelmiştir. İlgili gelişmeler sonrasında, Körfez ülkelerinin ABD ile ilişkilerini test ettiği ve ilişkilerde denge arayışı içerisinde oldukları görülebilir. Barack Obama döneminde, Körfez ülkelerinin askerî tehdit kaynaklarının başlıcasını oluşturan İran'ın hamleleri, İran Nükleer Anlaşması olarak bilinen Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (JCPOA) imzalanmasıyla had safhaya ulaşmıştır.

“

Son dönemde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerindeki en önemli meseleler, İran'a yönelik izlenen politikalar, Rusya-Ukrayna krizi, petrol üretiminin artırılması ve Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın konumudur.

”

İlk elde İran'ın nükleer silah üretme çabalarının hukuki yoldan engellenmesi ve zorlaştırılması amacına matuf olduğu düşünülse de yaptırımların aşamalı olarak kaldırılacağı gerçeği, Körfez ülkeleri ve İsrail gibi bölge ülkelerini ABD ile gergin ilişkiler dönemine sokmuştur. Nitekim, ardından gelen Donald Trump dönemi gerek Körfez gerekse İsrail gibi bölge ülkeleri açısından İran-karşıtı politikalarda önemli bir dönemi temsil etmiştir.

Obama döneminin aksine Trump döneminde İran'a yönelik maksimum baskı politikası izlenmiş ve JCPOA - İran Nükleer Anlaşması ABD tarafından tek taraflı olarak terk edilmiştir. Bu çerçevede Trump döneminde, Körfez ülkeleri ve İsrail'in Ortadoğu'ya yönelik politikalarında uyumlaştırılma, ilgili ülkeler ve Trump yönetimi tarafından tercih edilmiştir. Joe Biden dönemine gelindiğinde ise İsrail ile bölgesel normalleşme faaliyetleri ilk elde kesintiye uğramış ve Biden döneminde yeni bir ülke İsrail ile siyasi normalleşme anlaşması imzalamamıştır. Bu çerçevede, Biden yönetiminin Körfez ülkeleriyle Obama dönemine benzer şekilde bazı sorunlar yaşadığı aşikârdır. Nitekim Körfez ülkelerinin Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında takip ettiği politikalar, bir bakıma Körfez-ABD ilişkilerinin gergin olmasında önemli bir fak-

törken Biden yönetiminin ve diğer Amerikan kurumlarının politikaları da ikili ilişkilerin gergin olmasının diğer sebebini oluşturmaktadır.

ABD-SUUDİ ARABİSTAN İLİŞKİLERİ

Son dönemde ABD-Suudi Arabistan ilişkilerindeki en önemli meseleler, İran'a yönelik izlenen politikalar, Rusya-Ukrayna krizi, petrol üretiminin artırılması ve Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın konumudur. Bu çerçevede bütün bu meselelerin iç içe geçmiş şekilde etkiler doğurduğu gözlemlenebilir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle birlikte Körfez ülkelerinin dünya enerji arzındaki payları tekrardan stratejik bir hâle gelmiş ve dolayısıyla ABD ve Avrupalı müttefikleri Körfez'e yönelik stratejilerinde değişikliğe gitmiştir. İşgalin ardından temmuz ayında, Katar Emiri Temim bin Hamed el-Sani'yi Beyaz

Saray'da kabul eden ABD Başkanı Joe Biden'ın önemli gündem maddelerinden bir tanesi de Katar'ın sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) üretimi ve geleceğe yönelik senaryolardı. Bunun yanında, işgalin sebep olduğu enerji krizinde Suudi Arabistan'ın petrol arzını artırması yönünde, ABD yönetiminden çeşitli baskılar yapıldığı da bir gerçektir. Biden'ın kıdemli diplomatları, birçok kez Suudi yönetimiyle görüşmeler gerçekleştirerek petrol üretiminin artırılmasını istemişlerdir. Bu durumda, petrol üretiminin artırılması petrol ve türevlerinin fiyatlarını düşürecek ve Rusya'nın enerji ihracatından elde ettiği gelirleri azaltacaktı. Fakat Suudi Arabistan yönetimi, ABD ile ilişkilerinde yaşadığı diğer sorunlara da binaen petrol üretimini direkt artırma kararı almamıştır. Şubat ayından ekim ayına gelindiğinde değişen konjonktürle Suudi Arabistan OPEC (Petrol İhracat Eden Ülkeler Örgütü) ve OPEC+ bünyesinde alınan karar sonucunda, toplam OPEC+ petrol arzının kasım ayından itibaren günlük petrol

üretiminin 2 milyon varil kesilmesi kararına olumlu yaklaşmıştır. Dolayısıyla ABD ve Suudi Arabistan arasında enerji konusunda gergin dönemler yaşanmaya devam edeceği buradan görülebilmektedir.

ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine bakıldığında Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın konumu tamamıyla farklı bir boyutu temsil etmektedir. Biden yönetimi, Ukrayna'nın işgaliyle birlikte, Biden'ın seçim kampanyası döneminde birçok yönüyle eleştirdiği Suudi Arabistan ve ülkenin Veliaht Prens'iyle doğrudan ilişki kurmak durumunda kalmıştır. ABD içerisinde özellikle demokrat çevrelerden Muhammed bin Selman'a yönelik devam eden tepkiler de hesaba katıldığında, ilişkilerin bu boyutu görülebilmektedir. Nitekim iki ülke ilişkilerinde Muhammed bin Selman'ın rolünün son dönemde alınan bir kararla farklı aşamaya geçildiğini de göstermektedir. Öncesinde savunma bakanı ve veliaht prens olarak görev yapan Muhammed bin Selman, Suudi Arabistan lideri Kral Selman bin Abdülaziz

tarafından yayımlanan bir kararnameyle Suudi Arabistan'ın başbakanı ilan edilmiştir. Savunma bakanlığı görevini kardeşi Halid bin Selman'a bırakan Muhammed bin Selman'ın, başbakanlık görevi hasebiyle ABD'de legal meseleler açısından devlet/hükümet başkanı dokunulmazlığından yararlanması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim, Muhammed bin Selman'a ABD makamlarında gerek Cemal Kaşıkçı meselesiyle gerek Saad el-Cibri meselesiyle ilgili açılan davalarda, artık hükümet başkanı olmasından dolayı önemli değişiklikler yaşanması beklenmektedir. Hâlihazırda konuyla ilgili olarak, Saad el-Cibri'nin ABD makamlarında Muhammed bin Selman'a karşı açtığı davada görüşü istenen ABD Adalet Bakanlığı da değişen durumları göz önüne almak amacıyla mahkemeden süre istemiştir. Kuvvetle muhtemel Muhammed bin Selman'ın başbakan ilan edilmesi, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini ileriki dönemlerde de etkileyecektir.

ABD-BAE İLİŞKİLERİ

ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde olduğu gibi ABD-BAE ilişkilerinde de temel meseleler İran'a yönelik yaklaşım, Rusya-Ukrayna krizi ve enerji politikaları ve Tom Barrack'ın mahkeme sürecidir. İran'a yönelik Biden yönetimi tarafından işletilen müzakere süreçleri, temelde BAE dış politikası açısından 2019 yılının Haziran ortasından bu yana değişmekte olan İran politikasıyla değerlendirildiğinde rasyonel olarak görülebilir. Fakat BAE'nin gerek İsrail ile siyasi normalleşme sağlamış olması gerek Yemen'de ve Irak, Lübnan, Suriye gibi ülkelerde

İran'ın desteklediği milislerin BAE'ye tehdit arz etmesi olasılıkları gibi meselelerle birleştiğinde, İran'ın nükleer kapasitesinin kısıtlanması BAE açısından istenen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde de ABD-BAE ilişkilerinde, İran'a yönelik politikalar bir boyutu temsil etmektedir.

Bununla birlikte, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında önemli bir enerji aktörü olarak ortaya çıkan bir diğer ülke de BAE'dir. Bu çerçevede BAE, ilk elde petrol üretiminin artırılması bağlamında çabalara destek verilebileceğini Washington Büyükelçisi Yusuf el-Uteybe aracılığıyla açıklamış olsa da Şubat-Ekim 2022 tarihleri arasında değişen konjonktür, BAE'nin de son dönemde gerçekleştirilen OPEC+ toplantısıyla alınan petrol üretiminin kasım ayında 2 milyon varil günlük üretimin kesilmesi kararına destek vermesini gerektirmiştir. BAE Enerji Bakanı OPEC+ toplantısı kapsamında yaptığı açıklamasında, BAE'nin de petrol üretiminde kesintiye gitme kararını almasının nedeninin "siyasi değil teknik" olduğu ifadelerini kullanmıştır. Bu çerçevede BAE de ABD ile ilişkilerinde tahribat seviyesini azaltmaya çalışırken, OPEC ve OPEC+ içerisindeki konumunu koruma gayreti içerisine girmiştir.

ABD-BAE ilişkilerindeki bir diğer konu ise Trump yönetimi göreve başlama komitesinin direktörü Tom Barrack'a BAE ile ilişkileri sebebiyle açılan davadır. Tom Barrack hakkında son gelişmelere göre, Trump yönetiminin dışişleri bakanlarından Rex Tillerson'un

ifade verdiği görülmektedir. Tillerson ifadelerinde Barrack ve Trump'ın Körfez siyasetine yönelik görüş alışverişinde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede bakıldığında, BAE'nin ABD siyasetine hukuksuz bir şekilde etki etmeye çalıştığı iddiaları, ileriki dönemlerde de ABD-BAE ilişkilerini olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir.

Gerek Suudi Arabistan'ın gerekse de BAE'nin siyasi, ekonomik ve askerî alanda ABD'nin doğrudan onayını almayacak politikalar tercih ettiği dönemlerden geçilmektedir. Bu aşamada, her iki aktörün de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği dönemde elde edebileceği konjonktürel fırsatları, ABD ile geleneksel güvenlik bağlarını tamamiyle koparmadan değerlendirmek istediği görülmektedir.

Sonuç olarak ABD-Körfez ilişkilerinde Suudi Arabistan ve BAE'nin

ABD ile denge arayışında oldukları ifade edilebilir. Gerek Suudi Arabistan'ın gerekse de BAE'nin siyasi, ekonomik ve askerî alanda ABD'nin doğrudan onayını almayacak politikalar tercih ettiği dönemlerden geçilmektedir. Bu aşamada, her iki aktörün de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği dönemde elde edebileceği konjonktürel fırsatları, ABD ile geleneksel güvenlik bağlarını tamamiyle koparmadan değerlendirmek istediği görülmektedir.

Nitekim, bu bağların tamamen kopma ihtimalinin olmadığı açıktır. Fakat özellikle son günlerde, ABD'de demokrat çevreler tarafından Suudi Arabistan ve BAE'deki askerî varlıklar gündeme getirilmektedir. ABD'de Biden yönetiminin ilgili bölgelerdeki askerî varlıkların çekilmesi ve azaltılması gibi olasılıkları gündemine alıp almamasından daha önemlisi ise bu meselelerin belirli çevrelerin çabaları sayesinde gündeme gelmesiyle her iki tarafı da ivedi ve planlanmamış adımlar atmaya zorlayabilecek olmasıdır. ■

TÜRKİYE KARŞITI YUNANİSTAN AKTİVİZMİNDE ORTADOĞU BOYUTU: **ADALAR DENİZİ SINIRLARINA DÖNÜŞ**

GÖKHAN BATU

Araştırmacı **ORSAM**

“

Türkiye'nin bölgesel nüfuzunun ve özellikle Suriye, Libya ve Irak gibi ülkelerde güvenlik merkezli meşru faaliyetlerinin arttığı süreçte, Yunanistan'ın adeta yeni cephe olarak iki ülke arasındaki tarihsel sorunların alevlenmesine gayret gösterdiği ve Türkiye'nin faaliyetleriyle çıkar çatışması içinde bulunan ülkeler adına kapasitesini araçsallaştırdığı müşahede edilmektedir.

”

2

010-2022 arası süreçte, Arap Baharı; özelde Libya, Suriye ve Yemen'de mey-

dana gelen iç savaşlar ve genel olarak bölgede meydana gelen yönetim değişiklikleri, terör örgütü DEAŞ'ın yükselişi ve geriletilmesi, Körfez krizi ve Doğu Akdeniz'de izlenen güç mücadelesi gibi birçok gelişmeyle Ortadoğu'daki güvenlik çevresi hızlı ve rijit değişikliklere sahne olmuştur. Bu durumun tabii sonuçlarından birisi de bölge ülkeleri arasındaki ittifak ilişkileri ve güç dengesinin dinamik şekilde değişen konjonktüre bağlı olarak şekillenmesidir. Bu çerçevede Türkiye'nin İsrail, Mısır ve Körfez'deki aktörlerle ilişkilerinde ortaya çıkan çatlaklardan istifade etmek adına Atina'nın yoğun çabası olduğu ve bu çabaların Batı nezdinde destek bulduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'nin bölgesel nüfuzunun ve özellikle Suriye, Libya ve Irak gibi ülkelerde güvenlik merkezli meşru faaliyetlerinin arttığı süreçte, Yunanistan'ın adeta yeni cephe olarak iki ülke arasındaki tarihsel sorun-

ların alevlenmesine gayret gösterdiği ve Türkiye'nin faaliyetleriyle çıkar çatışması içinde bulunan ülkeler adına kapasitesini araçsallaştırdığı müşahede edilmektedir.

Bu durum ise Atina ile bölgede çıkarlarının muhafazasına çalışan destekçileri arasında bir kazan-kazan ilişkisine işaret etmektedir. Yunanistan'ın söz konusu inisiyatifi, Türkiye'nin; Yunan ana karası, Girit, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), İsrail, Ürdün, Körfez ekseninde çevrelenmesi gayretini ortaya koymaktadır. Bunun daha güneydeki ayağı ise Mısır'ın denkleme dâhil olması ve Batı ile müştereken İrini Operasyonu gibi Türkiye'nin Libya'daki meşru pozisyonunu zayıflatmaya yönelik gayretler olmuştur. Bu süreçte adı geçen ülkelerin Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda bir araya gelmesi, ABD ve Fransa'nın iştirak ettiği

birçok tatbikata katılmaları önemli ayrıntılar olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Yunanistan adına ABD, Fransa ve İsrail başta olmak üzere silah tedariki, eğitim faaliyetlerini de kapsayan askerî iş birlikleri ve gerçekleştirilen müşterek tatbikatlar kayda değer görülmektedir. Dahası Türkiye, Batılı müttefiklerinin örtülü ve aleni silah ambargosuna maruz kalmakta ve bölgedeki pozisyonu zayıflatmaya yönelik çabalarla karşılaşmaktadır.

Ortaya çıkan manzarada Türkiye, bu ittifaklar bütünüünün izdüşümü şeklinde batısından güney ve güneydoğusu ekseninde belirginleşen ve kesiti Arap ülkelerine doğru genişleyen şekilde çevrelenmeye ve kendi karasularına sıkıştırılmaya çalışılmaktadır.

TÜRKİYE'Yİ İZOLE ETME GAYRETLERİ

Adalar Denizi'nde Türk-Yunan güç dengesinin, özellikle 2010 sonrasında gelişen ekonomisi, gerçekleştirdiği savunma sanayisi yatırımları ve yerleştirme faaliyetleriyle hızla Türkiye'nin lehine değişmesi, aksine Yunanistan'ın ekonomik krizin etkilerinden sıyrılmaması ve ordu envanterinin Batılı müttefiklerine bağımlılığı, bölgede Atina'nın realist değerlendirmelerinde tehdit algısının yükselmesine neden olmuştur. Takip eden süreçte, Türkiye'nin haklı menfaatlerinin muhafazası gayreti dışında revizyonist bir politika izlememesine karşın, bölgede uluslararası güçlerce Yunanistan'ın silahlandırılmaya devam edildiği izlenmektedir. Arap Baharı süreci ve sonrasında, bölgesel konjonktürün de etkisiyle Ankara'nın, Kahire ve Körfez ülkeleriyle bozulan ilişkilerinin Doğu Akdeniz'de yeni ittifakları tetiklediği görülmüştür. Bu dönemde meydana gelen kırılmalardan istifade etmek adına Atina tarafından Türkiye'nin ikili ilişkilerinin seyrine yönelik yüksek hassasiyet gösterilmiş ve Türkiye'yi çevrelemeye yönelik agresif bir diplomatik çaba sarf edilmiştir.

2010 itibarıyla Ankara-Tel Aviv hattındaki kırılmaya paralel olarak ortaya çıkan bölgesel çaptaki en önemli gelişmelerden birisi İsrail ve GKRY-Yunanistan yakınlaşması

ve geçen sürede bu ilişkilerin derinleşmesi olmuştur. Bu süreç, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması üzerinde ortaya çıkan anlaşmazlıklarda ortaya koyduğu maksimalist politikalara hız vermesiyle devam etmiş, ABD ve Fransa başta olmak üzere kendisine verilen desteklerden cesaret alarak provokatif bir tutum sergilemesini beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan manzarada Türkiye, bu ittifaklar bütünüünün izdüşümü şeklinde batısından güney ve güneydoğusu ekseninde belirginleşen ve kesiti Arap ülkelerine doğru genişleyen şekilde çevrelenmeye ve kendi karasularına sıkıştırılmaya çalışılmaktadır.

Yunanistan, bölgedeki diplomatik hamlelerinin yanı sıra silahlanma faaliyetlerini de arttırmıştır. Fransa'dan 24 adet Rafale savaş uçağı alımı için anlaşma sağlayan Yunanistan, aynı zamanda ABD'den F-35 alımı için Haziran 2022'de talep mektubunu Washington'a iletmiştir. Buna ek olarak, ABD ve Fransa'dan çok amaçlı muharip gemi ve firkateyn alımı için de anlaşmalar imzalanmıştır. Atina, aynı zamanda Adalar Denizi'ndeki gayrimeşru iddialarını tekrar gündeme taşıyarak Türkiye'nin dikkatini ve enerjisini kendi üzerine çekmeye çalışmaktadır. Buna ek olarak Avrupa Birliği (AB) üyeliğini de Türkiye'ye karşı araçsallaştırmakta, bunun üzerinden Ürdün gibi bölge

lkeleriyle de ilikilerini geliştirme ve cepheyi genişletme araysn sürdürmektedir. GKRY'nin de bu noktada hem AB yeliği hem de Doğu Akdeniz'deki jeopolitiğinin etkin olarak kullanıldığı müşahede edilmektedir. Mevcut tabloda Yunanistan'ın pozisyonu, bölgedeki gelişmelerin seyrini kendi çıkarları bağlamına oturtma gayretindeki Batl glerin Türkiye'nin bölgesel angajmanlarını zayıflatmadaki do-laylı aracıdır. Suriye'nin kuzeyindeki terör kuşağının Irak'ın kuzeyindeki benzer formatta konsolide edilmeye çalışılırken ABD'nin Ortadoğu ve Afrika'da birçok bölgeden çekilme eğilimine karşın bu bölgeden çekilmemesi ve terör örgütünü silahlandırmaya devam etmesi dikkat çekmektedir. Hâlihazırda Yunan anakarası ve bazı adalarda ABD Ordusunun konulanması ve Suriye'nin kuzeyindeki ABD askeri ve vesayetindeki terör örgütünün varlığı Türkiye'nin çevrelendiği yönündeki algıyı glendirmektedir.

TÜRKİYE'NİN DÖRT BOYUTTA GöSTERDİğİ KAR ADIMLAR

Türkiye'ye yönelik F-35 ve hava savunma sistemleri (HSS) gibi stratejik platformların satışına dair örtülü ve aleni ambargolar

bir yana Ankara, Batl ülkelerden kaynaklı mttetiklik ruhuna yakımayan ve ham madde düzeyine kadar inmiş savunma sanayi ambargolarına maruz kalmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin, sınır içi ve ötesindeki meşru mücadelesinin zayıflatılmaya çalışıldığı düşüncesi makul görünmektedir. Yalanmakta olan hava kuvvetleri filosuna kar gelişen S/İHA kapasitesiyle zaman kazanması ve hava savunma emsiyesini ulusal kaynaklarla giderek daha fazla ikame edecek kapasiteye ulaşması bu atmosferde Ankara adına önemli kazanımlar olmuştur. Bu durum hem terörle mücadelede ihtiyaç duyulan kapasitenin hem de konvansiyonel savaşta g çarpanı olarak kendisini ispatlayan bu platformların caydırıcılığını ön plana çıkarmıştır.

Gelinen noktada, Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden böyle bir inisiyatifin, Yunanistan'ın hem askeri ve ekonomik kapasitesi hem de tarihsel tecrübesi nazarında başarısızlığa mahkm olduğu ortaya çıkmıştır. Hâlihazırda Türkiye, dört boyutta attığı adımlarla kendisini karasularında izole etmeye yönelik çabaları akamete uğratmaktadır. İlk olarak Türkiye, yerli savunma sanayisinde S/İHA'lar, hava savunma sistemleri, seyir füzeleri, deniz platformları ve elektronik harp sistemleri gibi muharebede kilit önemdeki silahları geliştirerek ordusunun çağın gerektirdiği teknolojik kapasiteyi yakalaması ve sürdürmesine dair iradesini göstermiştir. Bu yerleştirme faaliyetlerinin, ülkede giderek daha fazla alt sistemi kapsayan bir savunma sanayii ekosisteminin oluşması ve genişlemesine aracı olduğu müşahede edilmektedir. Özellikle yerli S/İHA'lar hem terörle mücadele

hem de konvansiyonel savaş ortamında gösterdiği performansla, Türkiye'nin, dünyanın en önemli S/İHA güçlerinden birisi hâline geldiğini ispatlamıştır.

İkinci boyut, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de kendi tezlerini savunma noktasındaki iradesidir. Bu bağlamda Ankara'nın, Libya'da Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınan meşru hükûmete olan desteği ve bu hükûmetle gerçekleştirdiği Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşması buna dair önemli bir referans olmuştur. Bu sayede East-Med Projesi üzerinden Türkiye'nin bölgesel enerji denkleminin dışlanmasına yönelik çabaların sonuçsuz kalması adına meşru ve stratejik bir adım atılmıştır. Üçüncü boyut ise Türkiye'nin, Körfez, İsrail ve Mısır ile ilişkilerin karşılıklı olarak normalleştirilmesine yönelik adımlarla

Yunanistan'ın bölgede Türkiye'nin dengelenmesi adına oynamaya çalıştığı alternatif ülke rolünün boşa çıkarılması ve bölgede hareket alanının daraltılması olmuştur. Mısır ile ilişkilerin istenen düzeyde olmamasına karşın daha ılımlı bir çizgiye geldiği not edilmelidir. Dördüncü boyut ise Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesi sonrası Ankara'nın, Batı, Ukrayna ve Rusya çizgisinde gösterdiği hassas diplomasiyle bölgedeki nüfuzunu konsolide etmesidir. Savaşın başından itibaren Türkiye, taraflarla ilişkilerini üst düzeyde sürdürmeyi başaran belki de tek ülke konumdadır. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne olan desteğinden ödün vermeksizin tahıl koridoru anlaşmasıyla dünya gıda güvenliğine büyük katkı sağlamasının yanı sıra Ankara, birçok Batılı ülkenin kritik silahları vermekten imtina ettiği bir ortamda, ihtiyaç duyduğu

S/İHA'ları Kiev'e vermekten çekinmemiştir. Nihayeten bu durum, Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu ve dengeleyici rolünü ortaya koyan son derece önemli bir aktör olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Sonuç olarak bu adımlarla Yunanistan ve destekçisi ülkelerin; Türkiye'nin, batı-güney-güneydoğu hattında çevrelenmesi gayretleri akamete uğratılmış gözükmektedir. Türkiye'nin özellikle son iki yıla sığdırdığı diplomatik atağı, bu hattı kuzey-güney ekseninde kesen anlaşmalar ve paralel iş birlikleriyle zayıflatmaktadır. Hâlihazırda Akdeniz'in güney ve doğu kıyı şeridi, Türkiye'nin diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin geçmişe kıyasla daha iyi bir çerçeveye oturduğu aktörlerden mütevellit bir kuşağı temsil etmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini düzeltmesi ve iş birliği alanlarını arttırması, Yunanistan'ın mevcut durumdaki provokasyonlarını Adalar Denizi sınırlarına tekrar çekmesini sağladığı şeklinde değerlendirilmektedir. ■

TÜRKİYE-YUNANİSTAN GERİLİMİNDE KÖRFEZ ÜLKELERİ

KÜBRA MURİÇ

Araştırmacı

“

Arap Ayaklanmaları sürecinde bir tarafta hem Ankara hem de Atina ile iyi ilişkiler içerisinde olan Katar, Umman ve Kuveyt yer alırken diğer tarafta Suudi Arabistan liderliğinde Doğu Akdeniz’de Yunan politikalarını destekleyen ve farklı sebeplerden ötürü Türkiye ile gergin ilişkilere sahip olan Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) yer almıştır.

”

A BD’nin Ortadoğu genelinde etkisinin azalmasıyla birlikte körüklenen Ortadoğu’daki rekabet, Körfez ülkeleri için yeni müttefik arayışında önemli rol oynamıştır. Bu rekabetin en çok hissedildiği alanlardan biri de hiç kuşkusuz Doğu Akdeniz olmuştur. Doğu Akdeniz ve Ege Denizi’nde artarak şiddetlenen Türk-Yunan gerilimine karşı Körfez ülkeleri söz konusu ülkelerle yaptıkları anlaşmalar ve iş birlikleriyle bu gerilimin bir parçası olmuşlardır. 2017 Katar krizinin çözülmesinin

ardından Körfez İşbirliği Ülkeleri (KİK) hem kendi aralarında normalleşme sürecini başlatmış hem de Türkiye ile ilişkilerini geliştirmişlerdir. Bu ülkeler aynı zamanda Yunanistan ile de ilişkilerini belli düzleme oturtmuşlardır. Türk-Yunan rekabetinin Körfez boyutunu ele alan bu çalışma, Körfez ülkelerinin Türk-Yunan gerilimindeki pozisyonlarını değerlendirmeyi ve

bu geriliminin Körfez ülkelerinin ilişkilerine yansımalarını açıklamayı amaçlamaktadır.

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN TÜRKİYE VE YUNANISTAN İLİŞKİLERİNE YAKLAŞIMI

Tarihsel olarak bakıldığında Türkiye ve Yunanistan'ın uzun yıllardır süregelen rekabeti birçok kez krizle

sonuçlanmış ve 2022 ilkbaharından itibaren yaşanan gelişmeler yeni bir gerilimin kapısını aralamıştır. Doğu Akdeniz ve Ege Denizi kaynaklı anlaşmazlıklar nedeniyle sürekli ihtilafa düşen bu iki ülke hem kendi haklılıkları konusunda kamuoyundan destek almak hem de askeri, ekonomik ve diplomatik güçlerini pekiştirmek adına dünyanın farklı yerlerinde ittifaklar

kurmuşlardır. Bu süreçte özellikle Doğu Akdeniz meselesine ve söz konusu krize ilgi gösteren bölgelerden birinin Körfez olduğu söylenebilir. Aslında Körfez ülkelerinin Türk-Yunan gerilimine taraf olma durumlarını 1970'li yıllara kadar götürmek de mümkündür. 20 Kasım 1975 tarihinde Körfez ülkelerinin neredeyse tamamı Yunanistan ve Kıbrıs Rumları destekli, Kıbrıs hükümetinin egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne bütün devletlerin saygı duyması ve dışarıdan Kıbrıs'a müdahalede bulunulmamasını tavsiye eden Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 3395 sayılı kararı için olumlu oy kullanmıştır. Söz konusu ülkelerin Türkiye'nin argümanlarına karşı çıkmalarının ardından Yunanistan'ın başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer KİK ülkeleriyle iyi ilişkiler kurduğu gözlemlenmiştir.

Arap Ayaklanmaları'nı takip eden süreçte yaşanan gelişmeler hem Türkiye hem de Yunanistan için Körfez ülkeleriyle yeni ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Birçok konuda ihtilafa düşen bu iki ülkeyle yapılan bireysel iş birlikleri KİK adı altında tek bir politika yürütülmesini engellemiş ve oluşturulan yeni ittifaklar KİK ülkelerinin kendi aralarındaki var olan anlaşmazlıklarını daha da körüklemiştir. İş birlikleri neticesinde Türk-Yunan rekabetinin KİK'e sıçramasının doğal bir sonucu olarak KİK ülkeleri iki bloka ayrılmıştır. Arap Ayaklanmaları sürecinde bir tarafta hem Ankara hem de Atina ile iyi ilişkiler içerisinde olan Katar, Umman ve Kuveyt yer alırken diğer tarafta Suudi Arabistan liderliğinde Doğu Akdeniz'de Yunan politikalarını destekleyen ve farklı sebeplerden

lerden ötürü Türkiye ile gergin ilişkilere sahip olan Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) yer almıştır. Bu ilişki biçimi özellikle son dönemde başlatılan Türkiye ile bazı KİK ülkeleri arasındaki normalleşme sürecine kadar devam etmiştir.

Türkiye ve Suudi Arabistan arasında Arap Ayaklanmaları sonrasında yaşanan gelişmeler, Riyad yönetiminin bugünkü Yunanistan ve Doğu Akdeniz politikasını belirlemede önemli bir etken olmuştur. Suudi Arabistan'ın 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen ve Müslüman Kardeşler destekli hükümeti deviren darbeye destek vermesi, 2017 Katar krizinde Türk üslerinin kapatılmasına yönelik talepleri ve 2018'de gerçekleşen Cemal Kaşıkçı cinayeti Ankara ile ilişkilerini bir hayli germiştir. Ankara ile yaşanan gerilimlerin ortasında Riyad yönetimi bölgesel gelişmelerde karşılıklı çıkarları geliştirmek adına hem Yunanistan hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) hükümetiyle mevcut ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ocak 2020'de GKRY Dışişleri Bakanı Nikos Christodoulides ile bir araya gelen Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman

GKRY'ye Doğu Akdeniz'de ihtiyaç duyduğu tüm desteği sunmaya hazır olduklarına dair söz vermiş ve Ankara'nın Doğu Akdeniz konusundaki yaklaşımını kınamıştır. Şubat 2021'de Yunanistan, GKRY, Mısır, Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in katılımlarıyla gerçekleşen "Dostluk Forumu"nda Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, Atina'nın, Doğu Akdeniz, Körfez, Balkanlar ve diğer Avrupa ülkeleri arasında bir köprü olmayı hedeflediğini belirtmiştir. Bu inisiyatifin "bir savunma birliği" olmadığını öne sürülse de hemen akabinde Girit'de yapılan Yunan-Suudi ortak tatbikatı Türkiye'nin tepkisini çekmiştir.

“Türkiye-Yunanistan denkleminde, Körfez'in diğer blokunda ise her iki ülkeyle iyi ilişkiler içerisinde olan Katar, Umman ve Kuveyt yer almakta ve söz konusu ülkeler bu denkleminde denge politikası yürütmektedir. Bu noktada Umman ve Kuveyt'e nazaran Türkiye ile stratejik ortaklık bakımından Katar'a aynı parantez açmak gerekmektedir.”

BAE ve Bahreyn için de bu süreç Suudi Arabistan'a benzer şekilde ilerlemiştir. Türkiye'nin Arap Ayaklanmaları sürecinde reform taleplerine ve halk hareketlerine olan desteği, BAE ve Bahreyn'in tepkisine yol açmış ve BAE, Türkiye karşılığında KİK'in en uçtaki üyesi hâline gelmiştir. 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbenin ardından bölgedeki nüfuzunu arttıran BAE, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hareket alanını kısıtlamak adına Yunanistan ve GKRY ile ilişkileri güçlendirmiştir. 2020 yılında Girit Yunan-BAE ortak tatbikatı yapılmış ve Yunanistan Başbakanı Kyriakos Miçotakis'in BAE ziyareti sırasında, iki ülkeden herhangi birinin toprak egemenliğinin tehdit görmesi durumunda, diğerinin yardımda bulunması maddesini de içeren bir savunma iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana benzer bir anlaşma imzalamadığını belirten Yunan Kathimerini gazetesi, söz konusu iki ülkenin mümkün olduğu kadar birbirinin güvenliğine ve egemenliğine katkıda bulunma yükümlülüğü altına girdiklerini ve anlaşmanın her ne kadar üçüncü bir ülkeye karşı olmadığını vurgulasa da Türkiye'nin düşünülerek imzalandığını iddia etmiştir.

Türkiye-Yunanistan denkleminde, Körfez'in diğer blokunda ise her iki ülkeyle iyi ilişkiler içerisinde olan Katar, Umman ve Kuveyt yer almakta ve söz konusu ülkeler bu denkleminde denge politikası yürütmektedir. Bu noktada Umman ve Kuveyt'e nazaran Türkiye ile stratejik ortaklık bakımından Katar'a ayrı parantez açmak gerekmektedir. Arap Ayaklanmaları süreci sonrası benzer bölgesel poli-

tikalar sonucu ortaya çıkan Türkiye-Katar ortaklığının zaman içerisinde çeşitli alanlara yayılan iş birlikleri sonucu bir ittifaka dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu müttefiklik durumunun zaman içerisinde birçok krizde test edildiği ve güçlenerek büyüdüğü söylenebilir. Örneğin 15 Temmuz darbe girişiminde, Rus uçağının düşürülmesi ve Rahip Andrew Brunson krizlerinde Türkiye'ye olan desteğiyle Katar, iyi bir ortak olduğunu kanıtlamıştır. Aynı şekilde 2017 Katar krizinde Türkiye'nin testten başarılı bir şekilde geçmesi ilişkilerin güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi anlamında önemli gelişme olmuştur. Tarafların zor günlerinde birbirlerine destek olması aslında ortaklığın sağlam bir zemine oturduğuna işaret etmektedir. Ortaklığın test edilmesi adına diğer önemli gelişme de Doğu Akdeniz'de yaşanmıştır. 5 Nisan 2017'de Exxon Mobil ve Katar Petrolleri konsorsiyumu Kıbrıs'ın güneybatısında bulunan 10 numaralı parselde doğal gaz aramak için GKRY ile anlaşmıştır. Türk yetkililer tarafından üzücü ve şaşkınlık verici olarak nitelendirilen bu gelişme sonrasında Kasım 2018'de konsorsiyum tarafından başlatılan sondaj çalışmalarına ilişkin yapılan açıklamalarda sadece Exxon Mobil'in adının yer alması dikkat çekmiştir. Ankara'nın bu süreçte Doha'ya sert çıkmaması arama faaliyetlerinde operatörün Exxon Mobil olması, konsorsiyumun bir parçası olmasına rağmen Katar Petrollerinin kendi gemilerini söz konusu parselde göndermemesi, ruhsatı alınan 10 numaralı parselin Türkiye'nin Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) ruhsat verdiği

alanlarla çakışmaması gibi nedenlere bağlanabilir. Nitekim bu olay Türkiye-Katar ilişkilerini zedeleyecek olay olarak kayda geçmemiştir.

Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in Katar ile ilişkilerini normalleştirilmesi, 2017 krizinde Katar'a destek vermesi sebebiyle artan Türkiye karşılığının en önemli nedenlerinden birini ortadan kaldırmıştır.

SON TÜRKİYE-YUNANİSTAN ANLAŞMAZLIKLARINDA KÖRFEZ'İN ZOR KONUMU

2022 yılının başlarında Körfez ülkelerinin kendi aralarındaki problemleri çözmeye başlaması ve ilişkilerini derinleştirme çabaları Türkiye'nin söz konusu ülkelere yeniden diyaloguna önyak olmuştur. Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in Katar ile ilişkilerini normalleştirilmesi, 2017 krizinde Katar'a destek vermesi sebebiyle artan Türkiye karşılığının en önemli nedenlerinden birini ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte Joe Biden'ın ABD Başkanı seçilmesinin ardından Körfez'in güvenliği bağlamında ABD'ye duyulan güvenin azalması sonucu Washington etkisinden daha uzak bu yeni dönemle birlikte Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in bölgedeki güçlerle buzları eritmek ve ilişkilerini geliştirme çabasında olduğu görülmüştür. Şubat 2022'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın BAE ziyareti sırasında askeri, ticari, kültürel, sağlık, bilim ve eğitim alanlarında kapsayıcı

anlaşmaların yapılması, ikili ilişkilerin stratejik seviyeye çıkarılabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Aynı şekilde Nisan 2022'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suudi Arabistan ziyaretinin ardından Hazine'de Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed bin Selman'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında siyasi, askerî, ekonomik, güvenlik, yatırım ve turizm gibi birçok konuda ilişkilerin güçlendirileceği açıklanmıştır. Bahreyn Kralı Hamad bin İsa el-Halife ise Türkiye ile ilişkilerin ileri düzeyde olduğunu ve iş birliğinin geliştiğini ifade etmiştir.

“

Ankara-Riyad ve Ankara-Abu Dabi hattında gerilim eskiye nazaran azalmış olsa da hem Suudi Arabistan hem de BAE Yunanistan ile askerî ve güvenlik anlaşmaları imzalamış ve ilişkilerin stratejik ortaklığa evrilmesini onaylamıştır. Bu durum olası Türk-Yunan çatışmalarında bu ülkelerin pozisyonlarına ilişkin soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır.

”

Türkiye ile ilişkilerinde normalleşme sürecine giren Suudi Arabistan ve BAE aynı zamanda Yunanistan ile ilişkilerini stratejik ortaklığa dönüştürme adımları atmıştır. Temmuz 2022'de Veliaht Prens Muhammed bin Selman Kaşıkçı cinayeti sonrasında Avrupa'ya ilk seyahatini Yunanistan'a gerçekleştirmiş ve Suudi Arabistan-Yunanistan Stratejik Ortaklık Kon-

seyinin kurulmasına ilişkin bir mutabakat metnini imzalamıştır. Ağustos 2022'de ise BAE Devlet Başkanı Şeyh Muhammed bin Zayed el-Nahyan ve Yunanistan Başbakanı Miçotakis bir araya gelmiş ve bu ikili stratejik ortaklık ve iş birliği görüşmesi gerçekleştirmiştir. Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini belli düzleme sokan söz konusu KİK ülkeleri için son dönemde yeniden baş gösteren Türk-Yunan krizine yönelik tutumlarının ne yönde olacağı bu nedenle merak konusudur. Bu minvalde Ankara-Riyad ve Ankara-Abu Dabi hattında gerilim eskiye nazaran azalmış olsa da hem Suudi Arabistan hem de BAE Yunanistan ile askerî ve güvenlik anlaşmaları imzalamış ve ilişkilerin stratejik ortaklığa evrilmesini onaylamıştır. Bu durum olası Türk-Yunan çatışmalarında bu ülkelerin pozisyonlarına ilişkin soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır.

“

Türkiye ve Katar arasında yapılan anlaşma gereğince Katar Hava Kuvvetlerine bağlı 36 jet ve 250 askerî personelin, Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenecek Türkiye'deki askerî üslerde konuşlanacağı duyurulmuştur. Buradaki en kritik nokta ise anlaşmayla Yunanistan'ın da elinde bulunan Katar Hava Kuvvetlerine ait Rafale savaş uçaklarının Türkiye'ye gelecek olmasıdır.

”

Bu durum Türkiye ile 2015'ten bu yana stratejik ortaklığı bulunan Katar için de geçerlidir. Nitekim Katar, Yunanistan ile iyi ilişkilere sahip olmasına rağmen Türk-Yu-

nan geriliminin had safhaya ulaştığı son dönemde Türkiye'ye olan desteğini sürdürceğine yönelik sinyaller vermiştir.

Geçtiğimiz günlerde Türkiye ve Katar arasında yapılan anlaşma gereğince Katar Hava Kuvvetlerine bağlı 36 jet ve 250 askerî personelin, Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenecek Türkiye'deki askerî üslerde konuşlanacağı duyurulmuştur. Buradaki en kritik nokta ise anlaşmayla Yunanistan'ın da elinde bulunan Katar Hava Kuvvetlerine ait Rafale savaş uçaklarının Türkiye'ye gelecek olmasıdır. 2021 yılının başında Yunanistan, Fransa ile Rafale savaş uçaklarının alımı için bir anlaşma imzalamış ve Yunanistan Başbakanı Miçotakis, Atina'nın Fransa'dan temin edeceği Rafale tipi savaş uçağı sa-

yısının 18'den 24'e çıkarılacağını duyurmuştur. Uzmanlar, bu anlaşmanın Yunanistan'ın satın aldığı Rafale uçaklarına karşı Türkiye'nin gereken taktikleri geliştirmesi adına önemli bir adım olduğunu ve olası bir çatışmada karşı tarafın bir hamle yapmadan önce düşünmesini sağlayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu anlaşmanın Türkiye için önemli bir kazanım olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de ısınan suların uzun aradan sonra serinleyen Körfez sularını tekrardan ısıtıp ısıtmayacağı meçhul olmakla birlikte özellikle geçmişte Türkiye ile sorunlu ilişkilere sahip ülkelerin bu krizdeki muhtemel tavırları merak konusu olmaktadır. Yunanistan ile güçlü ilişkileri bulunan Abu Dabi ve Riyad'ın pozisyonları ise oldukça hassas durumdadır. ■

YUNANİSTAN'IN MAKSİMALİST POLİTİKALARINDA DOĞU AKDENİZ

ÖĞÜZHAN DEMİRDÖĞEN

Araştırmacı ORSAM

“

Akim kalan Eastmed Projesi'nin ardından Yunanistan, son dönemde dikkat çekici bir şekilde ABD ve Avrupa ülkeleriyle müttefiklik ilişkilerini ön plana çıkararak Türkiye ile gerginliği arttırmaktadır.

”

Yunanistan, adalar, kıta ve hava sahanlığı ile Doğu Akdeniz hususlarında yaşanan anlaşmazlıklarda başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin desteğini almaktadır. Akim kalan Eastmed Projesi'nin ardından Yunanistan, son dönemde dikkat çekici bir şekilde ABD ve Avrupa ülkeleriyle müttefiklik ilişkilerini ön plana çıkararak Türkiye ile gerginliği arttırmaktadır. Bununla birlikte Yunan medyasında Türkiye'nin kendi çıkarlarını ve sınırlarını korumak için Suriye'de, Kuzey Kıbrıs'ta ve Libya'daki varlığının meşruiyeti sorgulanarak Fransa ve İtalya'nın da bölgede yaşanabilecek en kötü senaryoya

hazırlık yaptığı belirtilmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin Mavi Vatan Doktrini'ne karşı Yunan medyasında konuyla ilgili akademisyenler ve şirketler tarafından hükûmete, münhasır ekonomik bölgelerinin tek taraflı olarak ilan edilmesi, Ege'de karasularının 12 deniz miline çıkarılması ve adalarda 6 deniz miline çıkarılması noktasında baskı yapılmaktadır.

YUNANİSTAN'IN GERGİNLİĞİ ARTTIRAN GİRİŞİMLERİ

Öte yandan Hindistan'ın Pakistan ile yaşadığı Keşmir sorunu ve Türkiye'nin Yunanistan ile yaşadığı birçok sorun, Hindistan ve Yunanistan arasında siyasi yakınlaşmaya neden olmaktadır. Bu yakınlaşma iki ülke arasında ekonomik, ticari ve yatırım konularında da gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Ancak yapılacak iş birliklerini daha fazla teşvik edebilmek amacıyla Yunan kamuoyunun hazırlanması ve Türkiye kaynaklı tehdit algısının daha da artırılması gerekmiştir. Bu doğrultuda da Yunan kamuoyuna Yunan-Hint yakınlaşması, sözde Türkiye'nin Pakistan'dan nükleer füze alma girişimlerine karşı gelişen bir ittifak

olduğu şeklinde lanse edilmiştir. Hint tarafında ise Türkiye'nin, Suriye'nin doğusundaki askerlerini Keşmir'e göndermeye hazırlandığı haberi başta India Today olmak üzere bazı Hint haber sitelerinde ve sosyal medyada paylaşılmıştır.

Böylece ittifakın Hindistan ayağında da Türkiye karşıtı ve Yunanistan yanlısı Hint kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Kamuoyunun bu şekilde yönlendirilmesi üzerine Yunan-Hint ortaklığında silah üretiminin gerçekleştirilmesi

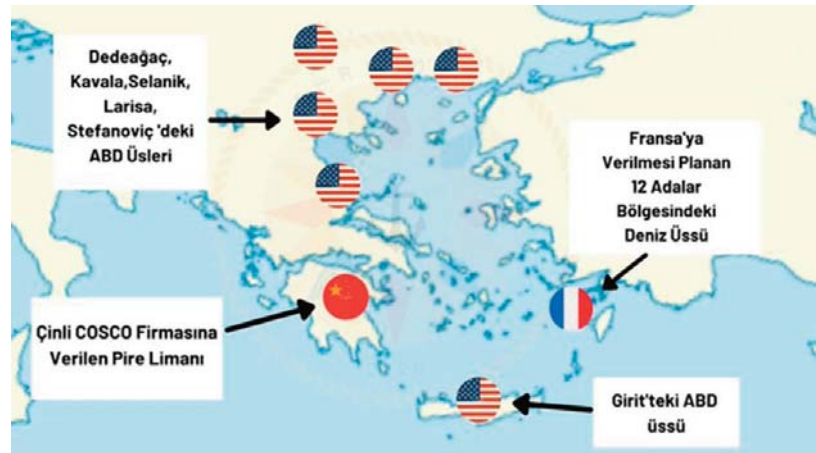
gerekliliğine dair propaganda yayılmaya başlamıştır.

Hindistan ile geliştirilen ortaklığın yanı sıra Yunan tarafı Doğu Akdeniz’de maksimalist amaçları doğrultusunda yaşanan anlaşmazlıkları ABD ve Avrupa Birliği’ni (AB) arkasına alarak kendi lehine çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda Yunanistan, silahlanma faaliyetlerini arttırmaktadır. Geçtiğimiz yıl Fransa’dan en az 3 milyar dolar tutarında modern donanımlı savaş gemileri satın almıştır. Bununla birlikte üçüncü ülkelerin saldırısına karşı Paris ve Atina arasında askerî iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Yunanistan, yine Fransa’dan satın aldığı Rafale tipi savaş uçaklarıyla birlikte savaş gemilerini, Ege ve Doğu Akdeniz’de kullanarak etkinlik alanını kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunların mali boyutunda dikkat çekilmesi gereken husus ise ülkede kemer sıkma politikalarıyla özelleştirme girişimlerinin gündemde olduğu bir dönemde bu kadar büyük savunma ve silah harcamalarının yapılma-

sıdır. Mali sıkılaşma ve kaynak üretme çabalarıyla birlikte yüksek savunma ve silahlanma harcamalarının aynı dönemde yapılması Yunan tarafının bu konulara ne kadar fazla önem verdiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Diğer yandan aşağıdaki haritalarda görüldüğü üzere Yunanistan’ın son dönemki silahlanma faaliyetlerine ek olarak, Girit dâhil olmak üzere ülkedeki 9 ABD üssüyle birlikte gayriaskerî statüdeki 12 Ada bölgesinde de Fransa’ya bir deniz üssü verilmesi planlandığına dair gelişmeler söz konusudur.

Hint-Arap-Yunan Koridoru Projesi ise Çin’in Kuşak Yol İnisiyatifi’ne karşı Hindistan’ın yeni bir ticari yol olarak Mumbai ve Ratnagiri Limanlarından başlayarak Yunanistan’ın Pire Limanı’nda sona erecek şekilde tasarlanmıştır. Ancak bu rotada yer alan İsrail’in Hayfa Limanı’nda Çin devletine ait Şanghay Uluslararası Liman Grubu’nun (SIPG) 1,7 milyar dolarlık yatırımı bulunmaktadır ve buradaki bir terminal 25 yıl boyunca bu şirket tarafından yönetilecektir.

Harita 1: Yunanistan’da Yer Alan ABD Üsleri ve Kurulması Planlanan Fransız Deniz Üssü

Kaynak: TURK DEGS

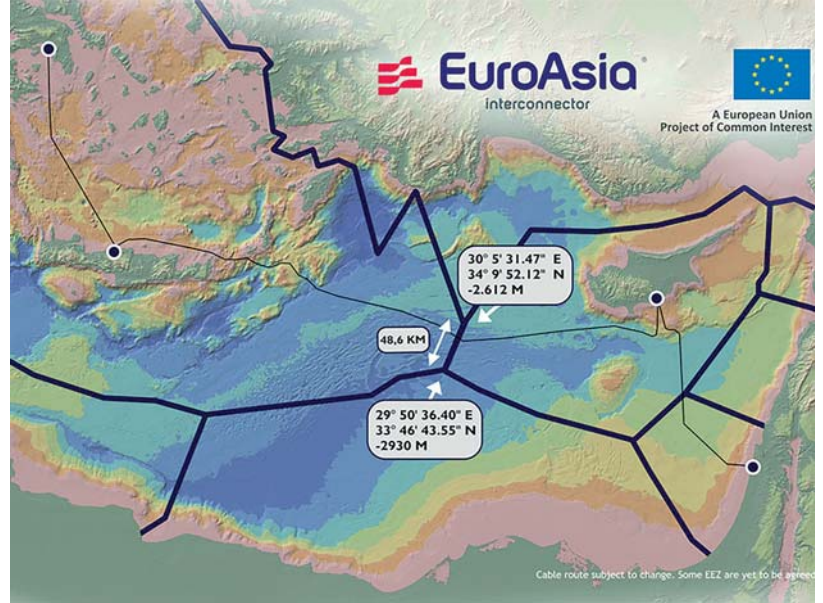
Koridor projesinin son durağı olacak Yunanistan'da ise 2016 yılında özelleştirme anlaşması kapsamında Çinli COSCO şirketi, Pire Liman'ının %51 hissesini 280 milyon avroya satın almıştır. Buna ek olarak şirketin ek %16'lık hisse satın almak için taahhütlerini yerine getirmesiyle şirket limandaki toplam hisse oranını geçen 2021 itibarıyla %67'ye çıkarmıştır.

Koridorda yer almayan ama Doğu Akdeniz için önemli olan Mısır'da ise 2021 Ekim ayı içerisinde Hindistan ve Yunanistan ile askerî ve enerjiyle ilgili alanlarda yakınlaşma yaşanmıştır. Ancak koridor projesinde Mısır'a yer verilmemesi hatta Mısır'ın Süveyş Kanalı'na alternatif olarak oluşturulması, iki ülke ilişkilerinde dengeyi bozabilecek unsur olarak ön plana çıkabilir.

Harita 3: İsrail, Rum Yönetimi ve Yunanistan'dan Geçecek Avrasya Enterkonnekte Projesi

Kaynak: EuroAsia Interconnector

Çin'in bölgedeki liman yatırımları, Hindistan'ın koridor projesini gerçekleştirmeyi planladığı rota üzerindeki önemli durakları kapsamaktadır. Özellikle Çin, kendi inisiyatif projesini baltalayacak ve açıkça buna tepki olarak tasarlanan bu projeyi tolere etmesi normal

şartlarda mümkün görünmemektedir. Bu da projedeki ülkeler açısından tedarik güvenliğini yine riske edecek bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Koridorda yer almayan ama Doğu Akdeniz için önemli olan Mısır'da ise 2021 Ekim ayı içerisinde Hindistan ve Yunanistan ile askerî ve enerjiyle ilgili alanlarda yakınlaşma yaşanmıştır. Ancak koridor projesinde Mısır'a yer verilmemesi hatta Mısır'ın Süveyş Kanalı'na alternatif olarak oluşturulması, iki ülke ilişkilerinde dengeyi bozabilecek unsur olarak ön plana çıkabilir.

Harita 2: Çin'in Akdeniz Kıyılarındaki Liman Yatırımları

Kaynak: TURK DEGS

MISIR-YUNANİSTAN VE İSRAİL-YUNANİSTAN ENTERKONNEKTE PROJELERİ

Enerji alanında yaşanan gelişme ise Yunanistan ve Mısır'ın iki ülkeyi birbirine bağlayan büyük elektrik hattı inşa etmek için bir ön anlaş-

ma imzalamıştır. Güneydoğu Akdeniz'de Avrupa ve Afrika arasında imzalanacak bu türde ilk olacak anlaşmayla elektrik fazlası olan Mısır, Avrupa'ya elektrik satışını gerçekleştirebilecektir. Mısır, ucuz yenilenebilir enerji üreticisi olarak bölgesel bir ihracat merkezi olmayı hedeflemektedir. Ancak yapılması planlanan denizaltı kablo bağlantılarının Rum kesiminden Yunanistan'a uzanan hattı, Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinden geçmektedir. Bu da Türkiye'nin haklarının gasp edilmesi anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Avrupa'nın kendisine enerji üssü olarak planladığı Yunanistan'a, İsrail ve Rum yönetimi üzerinden bağlanacak denizaltı kablolardan elektrik iletimi projesi olan Avrasya Enterkonnekte Projesi'nin Harita 3'te görüldüğü üzere (EuroAsia InterConnector Project) güzergâhı Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal etmektedir.

Doğu Akdeniz'deki mesele, sadece hidrokarbon rezervlerine sahip olmak olarak okunmamalı, geleceğin enerji yollarının geçeceği merkezi kontrol etme olarak da görülmelidir. Gelecekte Türkiye adına enerji arz güvenliğinin sağlanması için de Doğu Akdeniz'deki Mavi Vatan sınırlarının korunması ve hak ihlallerinin önlenmesi hayatidir.

Haritada hatların güzergâhlarının, bazı münhasır ekonomik bölge anlaşmalarının netleşmesine bağlı olarak değişebileceği belirtilmek-

tedir. Ancak harita üzerinde kullanılan münhasır ekonomik bölge sınırları, Yunan tezlerine göre oluşturulan Seville haritasıyla uyumludur. Yunanistan'ın AB'nin desteğini alarak Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi dışlama ve yalnızlaştırma politikasına, o dönemdeki konjonktürde Mısır ve İsrail de dâhil olmuştur. Bu anlaşmaların Yunanistan lehine gelişerek gerçekleşmesi durumunda ise Hindistan'ın Arap-Akdeniz koridorunun enerji ayağının tamamlanması sağlanacak ve Yunanistan'ın enerji üssü olma hedefi desteklenmiş olacaktır.

Koridorun enerji alanında planlanan modeli, sadece hidrokarbon kaynaklarla sınırlı değildir, yenilenebilir kaynaklarla üretilen elektrik enerjisini de kapsamaktadır. Petrol sonrası dönemde yenilenebilir kaynaklardan elde edilecek enerjinin Hindistan'dan başlayarak Arap Yarımadası'ndan geçmesi ve Avrupa'ya kadar iletilebilmesi planlanmaktadır.

Doğu Akdeniz'de gerçekleştirilmesi planlanan Avrasya Enterkonnekte Projesi de bunun temelini oluştururken Mısır ile başlayarak ve daha sonra Afrika genelinden gelecek enerji de bu amaca hizmet edecektir. Bu nedenle şu anda Doğu Akdeniz'deki mesele, sadece hidrokarbon rezervlerine sahip olmak olarak okunmamalı, geleceğin enerji yollarının geçeceği merkezi kontrol etme olarak da görülmelidir. Gelecekte Türkiye adına enerji arz güvenliğinin sağlanması için de Doğu Akdeniz'deki Mavi Vatan sınırlarının korunması ve hak ihlallerinin önlenmesi hayatidir.

Koridorun çıkış noktası olan Hindistan'ın da İsrail ile ekonomik

ilişkilerini son 10 yıl içerisinde büyük bir ivmeyle geliştirdiği görülmektedir. Bu durumda en fazla katkırı sağlayan gelişme 2012 yılında Hint-İsrail Ticaret Odaları Federasyonunun kurulması olmuştur. Bu federasyon çalışmaları kapsamında teknoloji transferleri gerçekleştirilmiş ve istihdam servisleri, siber ve tarım teknolojileri alanlarında iş birlikleri arttırılmıştır. İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasındaki normalleşme sonrasında da bu federasyonun uluslararası statü kazandırılmış hâli Uluslararası Hindistan-İsrail Ticaret Odaları Federasyonu ismiyle Dubai merkezli olarak kurulmuştur. Bununla birlikte iş birliği ve teknoloji transfer çalışmaları federasyon üyesi üç ülke arasında genişletilmiştir. İsrail ve BAE arasında artan iş birlikleri, iki ülkenin de hâlihazırda iyi ilişkilerinin olduğu Hindistan'ın koridor projesini destekleyecektir.

Bu üçlü oluşumun ilk icraatı da Mayıs 2021'de ilan edilen Hindistan merkezli İsraili Ecoppia şirketinin BAE'deki önemli projeler için yenilikçi robotik güneş temizleme teknolojisi üretmesi olarak lanse edilmiştir. Sonuç olarak AB, Yunanistan, Rum yönetimi, İsrail ve Mısır'ın enerji alanındaki politikaları arasındaki uyum, alternatif projeleri mümkün kılmaktadır. Bu noktada söz konusu ülkeler arasındaki iş birlikleri ve ticaretlerin artması bu tür projeleri destekleyici bir rol oynayacaktır. Ancak bu tür hamleler, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki haklarının gasp edilmesiyle mümkün olabileceği için her anlamda Türkiye'nin aleyhine gözükmektedir. ■

KRALİÇE İKİNCİ ELIZABETH VE AFRIKA: POST-KOLONYAL TEORİ KURGUSU

DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Kolonyal dönemde Birleşik Krallık tarafından yönetilen günümüz Afrika ülkelerinin liderleri ve yurttaşları o tarihte hayatını kaybeden Birleşik Krallık ve İngiliz Uluslar Topluluğu Kraliçesi İkinci Elizabeth ile ilgili çeşitli görüşler bildirerek geçmişlerindeki İngiliz kolonyal döneminin etkilerini açığa vurmuşlardır.

”

Koloninin kolonyal dönemde yönettiği bölgelerdeki etkilerini kolonyal dönemden sonra inceleyen ve yeri geldiğinde bu etkileri silmeye çalışan *post-kolonyalizmin* ya da *post-kolonyal teorinin* birçok akademik çalışmada kolonyal dönemde yönetilen o bölgelerde yetişmiş entelektüeller tarafından ele alındığı görülür. Frantz

Fanon, Aimé Césaire, Albert Memmi, Gayatri Spivak, Ania Loomba, Homi Bhabha adı geçen entelektüellere örnek gösterilebilir. Bu entelektüeller çoğunlukla Afrika'daki ve Asya'daki kolonyalizmin etkilerini incelemişler; yetiştikleri bölgelerdeki ülkelerin halklarını kolonyalizme karşı bilinçlendirmeye ve kültür de içinde olmak üzere kolonyalizmin kolonyal dönem bittikten sonra izlerini kaldırmaya öncülük etmişlerdir. Özellikle Afrika'daki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra göreve gelen ilk kuşak liderler kolonyalizmin izlerini silmek adına post-kolonyal teori kapsamında birçok siyasi ya da ekonomik adımlar atmış, böylece bir teori olan post-kolonyalizmi uygulamaya geçirmişlerdir. Toprak reformu, yabancı şirketlerin ulusallaştırılması, eğitim dilinin Avrupa dillerinden çıkarılıp yerel dillere çevrilmesi devlet adamlarının post-kolonyalizm teorisini nasıl uyguladıklarını gösteren temel ilkeler olmuştur. Ancak bu durum bağımsızlık süresince hep aynı şekilde devam etmemiştir.

Kwame Nkrumah'ın ortaya attığı *neo-kolonyalizm* ve 1980'lerde ortaya çıkan küreselleşme sonucunda, Afrika ülkelerinin liderleri kendilerini kolonyal dönemde yöneten Avrupalı ülkelere ihtiyaç duyduklarından Avrupa'ya karşı bir hayranlık ve daha da önemlisi bağımlılık geliştirmişlerdir. Kolonyal dönemde koloninin yönettiği bölgelerdeki etkilerini kolonyal dönemden sonra inceleyen post-kolonyalizm, 8 Eylül 2022 tarihinde yeni bir boyut kazanmıştır. Kolonyal dönemde Birleşik Krallık tarafından yönetilen günümüz Af-

rika ülkelerinin liderleri ve yurttaşları o tarihte hayatını kaybeden Birleşik Krallık ve İngiliz Uluslar Topluluğu Kraliçesi İkinci Elizabeth ile ilgili çeşitli görüşler bildirerek geçmişlerindeki İngiliz kolonyal döneminin etkilerini açığa vurmuşlardır. Gerçek adı Elizabeth Alexandra Mary Windsor olan Kraliçe İkinci Elizabeth, 1926 yılındaki doğumundan yirmi altı yıl sonra, 1952 yılında kraliçe olmuştur. Bu bağlamda Elizabeth yaklaşık 71 yıllık saltanatı ile Birleşik Krallık'ın en uzun süre tahtta kalan yöneticisi, Fransa Kralı 16. Louis'den sonra dünyanın en uzun süre tahtta kalan lideri ve aynı zamanda dünyada en uzun liderlik yapan kadın yöneticidir. Elizabeth bu üç unvana sahip olduğu için pek çok Afrika ülkesinin 1950'li ve 1960'lı yıllarda elde ettiği bağımsızlıklara da tanıklık etmiştir. Böylece Elizabeth bağımsız Afrika'nın post-kolonyal tarihinde ve dolayısıyla post-kolonyal teorisinde yer sahibi olmuştur.

KRALİÇENİN AFRIKA ZİYARETLERİ

Kraliçe İkinci Elizabeth'in bağımsız Afrika ülkelerinde bıraktığı izler Birleşik Krallık'ın o ülkelerdeki siyasi ya da ekonomik uygulamala-

rının yanında Birleşik Krallık'ın saltanat lideri olarak o ülkelere yaptığı gezilerle de ortaya çıkmıştır. Yetmiş yıllık saltanatında yirmiden fazla Afrika ülkesi gezen Kraliçe Elizabeth, bu gezilerden birinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nde-yken dönemin Cumhurbaşkanı Nelson Mandela'nın yanında gülerek neredeyse herkesten fazla Afrika ülkesi gördüğünü iddia etmiştir. Yirmi birinci yaş gününde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Cape Town kentindeki hükümet binasından halka seslenen Elizabeth yaptığı radyo konuşmasında kendisini İngiliz Milletler Topluluğu anlamına gelen Commonwealth'e adayacağını söylemiştir. Güney Afrika'nın güzel topraklarının hepsini gördüğünü söyleyen Elizabeth, ailesiyle ve kız kardeşiyle birlikte insanların kalplerine girdiğini ve Güney Afrika'da sanki evlerindeymiş gibi hissettiğini de eklemiştir. 1952 yılında prenses olan Elizabeth aynı yıl Kenya'daki Treetops Oteli'nde eşi Edinburgh Dükü Prens Philip ile kalırken babası Kral Altıncı George'un öldüğünü öğrenmiş ve kraliçe olarak saltanatına Kenya'da başlamıştır. Kraliçe olarak ilk Afrika gezisine 1956 yılında Nijerya ile başlayan Elizabeth, başkent Lagos'ta o zamanlar hâlâ İngiliz kolonisi olan ülkenin ulusal şefi İkinci Oba Adenji Adele ile görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeden sonra Elizabeth ülkenin diğer önemli kentlerinden Calabar'ı, Enugu'yu, Jos'u, Kaduna'yu, Kano'yu ve Port Harcourt'u gezmiştir.

Kraliçe Elizabeth daha sonra 1961 yılında Afrika'nın ilk bağımsız ülkesi Gana'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş, o ziyaret sırasında bağım-

sızlığının dördüncü yılı onuruna verilen resepsiyonda Cumhurbaşkanı Kwame Nkrumah ile dans etmiştir. Elizabeth'in Nkrumah'le dans ettiği parçalardan biri Elizabeth'in Gana'ya gelişi anısına bes-telenen ve yerel dilde yazılan "Hoş Geldiniz Majesteleri" olmuştur. Bu geziden sonra Kraliçe Elizabeth yanında eşiyle birlikte Afrika'da kolonileştirilmemiş iki ülkeden biri olan Etiyopya'ya gitmiştir. 1936 ve 1941 yıllarında koloni kuramasa da İtalyan Ordusu ülkeyi işgal ettikten sonra Birleşik Krallık'a sığınan İmparator Hayle Selasiye'yi gören Elizabeth'in sonraki durağı ise yine aynı yıl Sudan olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı el-Tigani el-Mahi ile görüşen Kraliçe Elizabeth bir öğleden sonra deveye binmiş ve Mavi Nil çevresinde o yıllarda inşaatı devam eden Roseries Barajı'na inceleme turu yapmıştır. Sudan gezisinden sonra Afrika ülkelerine gitmeye ara veren Elizabeth 1979 yılında Tanzanya'ya yaptığı geziyle kıtaya geri dönmüştür. Üç günlük gezisi boyunca Tanzanya Cumhurbaşkanı Julius Nyerere ile görüşen Elizabeth, Nyerere'nin post-kolonyal teoriden esinlenerek içinde bulunduğu İngiliz ve hatta Birleşik Krallık karşıtı görüşlerini açıkça yüzüne söylemesine rağmen Nyerere Vakfı'na yüklü miktarda bağış yapmıştır.

Tanzanya'dan sonra Afrika gezilerine yeniden ara veren Elizabeth, 1994 yılında Zimbabve'ye yaptığı resmî ziyarette Cumhurbaşkanı Robert Mugabe'ye fahri şövalyelik unvanı vermişse de Mugabe'nin 2003 yılında ülkedeki beyazlara karşı başlattığı ve çiftliklerini ellerinden aldığı toprak reformu ve Matabeleland'daki insan hakları

ihlalleri nedeniyle Zimbabve'yi Commonwealth'ten çıkarmıştır. Aynı şekilde Mugabe'nin de fahri şövalyeliği 2008 yılında geri alınmıştır. 1994 yılında bir de Güney Afrika Cumhuriyeti'ne giden Elizabeth ülkeye gelir gelmez yıllardır kuraklık sorunuyla boğuşan ülkeye yağmur getirdiği için Zulu dilinde yağmurla gelen anlamında kullanılan Motlalepula takma adını almıştır. Bu gezisinde Elizabeth ülkenin ilk kahverengi Cumhurbaşkanı Nelson Mandela ile yakın bir dostluk kurmuş, Mandela'ya yazdığı anı mektubunda "Sizin sadık dostunuz Elizabeth R" adını kullanmış ve Mandela'ya "Nelson" diye seslenmiştir. Nelson Mandela da Elizabeth'e majesteleri yerine Elizabeth demiştir. İki liderin protokol kurallarını aşan dostlukları Birleşik Krallık'ta ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde uzun süre konuşulmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti'nden sonra 2003 yılında yeniden Nijerya'ya giden Elizabeth, Nijerya'nın 1995 yılındaki askerî cunta lideri Sani Abacha'nın insan haklarını ihlal eden uygulamaları nedeniyle Commonwealth'ten çıkarıldıktan sonra Olesegun Obasanjo döneminde yeniden üyeliğe kabul edilmesini kutlamışlardır. Elizabeth'in 2003 yılındaki Nijerya gezisinden sonra Commonwealth'in yıllık toplantısı ülkenin yeni başkenti Abuja'da yapılmıştır. Elizabeth'in Afrika'daki son resmî gezisi ise 2007 yılında Uganda'ya olmuştur. 1954 yılında kısa bir süreliğine uğradığı Uganda'ya bu sefer resmî gezi kapsamında giden Elizabeth ile ülkenin 1986 yılından beri lideri olan Yaweri Museweni iki gün boyunca çeşitli iş birliği alanları konusunda görüşmüşler-

dir. Bu arada Uganda'nın 1971-1979 yılları arasındaki Cumhurbaşkanı olan General İdi Amin, 1975 yılında düzenlediği bir basın toplantısında Elizabeth'e olan aşkını dile getirmiş ve onunla evlenmek istediğini söylemiştir.

“

Tanzanyalı, Ganalı ve Nijeryalı pek çok entelektüel ve çeşitli meslek sahipleri Elizabeth'in ölümüne sevinmediklerini ama üzülmediklerini de söylemiştir. Bu kişiler kolonyalizm anlamına gelen Birleşik Krallık ve onun lideri Elizabeth'in, Avrupa'nın Afrika'ya yönetsel anlamda hâlâ ne kadar istek duyduğunu göstermiştir

”

İKİNCİ ELIZABETH'İN AFRIKA ETKİSİ

Kraliçe Elizabeth'in ölümü üzerine hayatayken gittiği Afrika ülkele-rinin şimdiki cumhurbaşkanlarının saygı dolu mesajlar verdiği görülmüştür. Uganda Cumhurbaşkanı Museweni bir sonraki hafta salı günü eşi Janet Museweni ile birlikte Birleşik Krallık'ın yeni Başbakanı Liz Truss'ı ziyaret edeceklerini, daha sonra da Elizabeth'i görmeyi planladıklarını belirtirken Kraliçe'nin ölümünü büyük bir şok olarak tanımlamıştır. Kraliçe'yi göremeyecek olduktan sonra yeni başbakanı görmenin şu an için uygun olmayacağını açıklayan Museweni ziyaretini iptal etmiştir. Gana Cumhurbaşkanı Akufo Addo ise Elizabeth'in dostluğunu ve varlığını her zaman hatırlayacağını

herkesin bir gün bu hayattan gitmesinin üzücü olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Addo Elizabeth'in Commonwealth'i dönüştürerek bir küresel güç hâline getirdiğini de söylemiştir. Zimbabve Cumhurbaşkanı Mnangagwa Emerson ise Elizabeth'in ölümü üzerine ülkede yas ilan edeceğini açıklamış ancak daha sonra halktan gelen bazı tepkiler nedeniyle bu kararından vazgeçmiştir. Mnangagwa Emerson, Afrika'dan Kraliçe için başsağlığı dileğinden bulunan ilk lider olmuştur. Etiyopya Cumhurbaşkanı Sahle Work Zewde ise Kraliçe Elizabeth'in kamu hizmeti için kendini her zaman yüksek enerjiyle adanmış yüce bir kadın lider olduğunu belirtmiştir. Bunların yanında Tanzania Cumhurbaşkanı Samia Suluhu Hassan ve Kenya'nın yeni Cumhurbaşkanı William Ruto görevleri boyunca ilk kez protokol uygulamasının dışına çıkarak Elizabeth'in cenazesine Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame, Togo Cumhurbaşkanı Faure Gnassingbé ve Somali Cumhurbaşkanı Hassan Seyh Mahmoud ile birlikte toplu taşıma içinde gitmeyi kabul etmişlerdir. Kenya Cumhurbaşkanı'nın cenazeye toplu taşıma ile gitmesinde Elizabeth'in yirminci yüzyılın başındaki Mau Mau İs-

yanı'nda İngiliz askerlerinin öldürdüğü 90.000 kişi için 2013 yılında bu kişilerden beş bininin o yılda yaşayan kuşaklarına toplamda yirmi milyon pound tazminat ödemesinin de rolü olduğu düşünülebilir.

Kraliçe Elizabeth'in saltanatı boyunca resmî ziyaret düzenlediği Afrika ülkelerinin devlet başkanlarının aksine bu ülkelerin halklarında kolonyalizmin devam ettiği mesajları gözlemlenmiştir. Tanzanyalı, Ganalı ve Nijeryalı pek çok entelektüel ve çeşitli meslek sahipleri Elizabeth'in ölümüne sevinmediklerini ama üzülmediklerini de söylemiştir. Bu kişiler kolonyalizm anlamına gelen Birleşik Krallık ve onun lideri Elizabeth'in, Avrupa'nın Afrika'ya yönetsel anlamda hâlâ ne kadar istek duyduğunu göstermiştir. Bu arada özellikle Kenya'daki ve Gana'daki birçok sivil toplum örgütü liderlerinin cenazeye toplu taşımayla gitmelerini eleştirmiş; Güney Afrika'daki bir sivil toplum örgütü ise Güney Afrika'dan 1908 yılında İngiltere'ye götürülüp kraliyet ailesine hediye olarak sunulan ve Cullinan I olarak tanınan elmasın ülkeye iade edilmesini istemiştir. Kraliçe Elizabeth'in ölümü, Afrika'da hem devletin hem de halkın

Birleşik Krallık'ın kendi ülkelerinde geçmişte ve günümüzde ne kadar etkili olduğunu göstermiştir.

Cumhurbaşkanları, Kraliçe Elizabeth ile ilgili övgü dolu sözler söyleyerek ve cenazesine toplu taşımaya katılmayı kabul ederek Birleşik Krallık'ın ülkeleri üzerindeki siyasal etkilerinin hâlâ devam ettiğini gösterse de o ülkelerdeki halklar kolonyalizmin simgesi olarak gördükleri Elizabeth'in ölümü üzerinden Birleşik Krallık'ın kolonyalist geçmişine olan tepkilerini dile getirmişlerdir. Ne olursa olsun, Antigua ve Barbuda, Avustralya, Belize, Kanada, Grenada, Jamaika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, St.Kitts ve Nevis, St.Lucia, St.Vincent ve Grenadines, Solomon Adaları, Bahamalar, Tuvalu ve Birleşik Krallık'ın kraliçesi olan Elizabeth, toplamda 21 Afrika ülkesinin içinde olduğu 56 ülkeli Commonwealth'in büyük bölümünü de kontrol etmiştir. Elizabeth'in ölümünden sonra tüm bu miras ve post-kolonyal teorisinin değerlendirilmesi de yeni saltanatın sahibi Kral Üçüncü Charles'a kalmıştır. Elizabeth'in ölümünün kolonyal etkileri silmeye çalışan ilk kuşak Afrikalı liderler dönemine denk gelmesi durumunda günümüz liderlerinden daha farklı yansıtılacağı öngörülebilir. Ayrıca yine Afrika ülkelerinin günümüzdeki cumhurbaşkanlarının kolonyal geçmişi bir kenara koyarak Elizabeth'in cenazesine toplu taşımayla gitmeyi kabul etmeleri ise post-kolonyal teori tarafından asla unutulmayacaktır. Sonuç olarak Elizabeth'in ölümü kolonyalizme karşı düşüncenin cumhurbaşkanları düzeyinde değil halk düzeyinde kaldığını açıkça göstermiştir. ■

LÜBNAN'IN KIRILGAN YAPISINI BEKLEYEN SORUNLAR VE HİZBULLAH

SOHAIB JOHAR

Gazeteci ve Yazar

LÜBNAN

“

Lübnanlılar, bir krizden bir başka krize hızla geçmeye maalesef alışmak zorunda kalmıştır. Lübnan'da bir olay kendinden öncekini kolaylıkla gölgede bıraktığından tüm meseleler askıda kalmakta ve ülke, yeni patlamalara hazır hâle gelmektedir.

”

Lübnan'da herhangi kaosun büyüme hızına ulaşabilecek başka hiçbir şey yoktur. Bunun için sadece tekrarlayan banka baskınları ve bunların neticesinde ortaya çıkan toplumsal sonuçlara bakmak yeterlidir. İsrail ile deniz sınırlarının belirlenmesinden toplumsal kaosa, hükûmetin bütçeyi onaylayamamasından cumhurbaşkanlığı seçimleri ve hükûmetin kurulmasında yaşanan sıkıntılara kadar Lübnanlıların gündemi sürekli olarak meşguldür. Dolayısıyla Lübnanlılar, bir krizden bir başka krize hızla geçmeye maalesef alışmak zorunda kalmıştır. Lübnan'da bir olay kendinden öncekini kolaylıkla gölgede bıraktığından tüm meseleler askıda kalmakta ve ülke, yeni patlamalara

hazır hâle gelmektedir. Bankalara yapılan baskınlar ve bu tür olaylar neticesinde yaşanan çatışma sorunu; bütçenin onaylanması, parlamentonun çalışması ve hükûmetin kurulmasına bağlı siyasi ve mali sorun; İsrail ile sınırların belirlenmesi ve bunu müteakip petrol

arama sorunu olmak üzere şu anda Lübnan'da üç sorun birbiriyle yarışmaktadır.

Tek bir meseleyle herhangi bir etkileşimin oluşması, mevcut tüm dengeleri altüst etmek için yeterlidir. Öyle ki İsrail tarafıyla sınırların belirlenmesi konusunda tı-

kanıklık yaşanması güneydeki askerî ve güvenlikle ilgili durumun patlamasına yeterli olacaktır. Bütçenin onaylanması ise beraberinde getireceği vergiler nedeniyle çok sayıda protesto ve greve yol açacaktır. Hükûmetin kurulamaması ve cumhurbaşkanının görev süresinin sona ermesi, akıbeti kestirilemeyecek toplumsal ve siyasi kaosa yol açacaktır. Finans ve bankacılık krizinde ise banka baskınlarından dolayı bankalar kapatılmıştır ve bu durum hem finansal hem toplumsal açıdan işlerin daha da kötüye gitmesine yol açacaktır.

LÜBNAN'I BEKLEYEN SİYASİ KRİZLER: ULUSLARARASI VE İÇ DİNAMİKLER

Tüm bu faktörler Hizbullah üzerindeki baskı faktörlerinin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Nitekim Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah, bir süre önce Lübnanlıların fırınların, bankaların veya benzin istasyonlarının kapılarında maruz kaldığı aşağılanmadasa partisinin savaş seçeneğini tercih edeceği konusunda uyarı yapmıştır. Bir noktada Hizbullah açısından düşmanla savaş seçeneği iç sosyal kaos ve çatışmadan daha iyi gibi durmaktadır. Bu, Hizbullah üzerinde toplumsal gerçeklerden kaynaklanan iç baskıdır ancak bu baskı uluslararası baskı unsurlarından da ayrılmamaktadır. Bu baskılar son dönem cumhurbaşkanlığı hesaplarında kendini göstermektedir. Özgür Yurtsever Hareketi lideri Cibran Basil kendisini olmazsa olmaz bir cumhurbaşkanı seçeneği olarak yeniden dayatmak amacıyla cumhurbaşkanlığı meselesindeki çıkarları için bazı üst

düzyetkilileri azletmeyi arzulamaktadır. Bu durumdaki en büyük korkusu cumhurbaşkanlığındaki boşluğun birkaç yıl daha uzatılması yönünde baskının oluşmasıdır. Basil burada, ABD yaptırım listesinden adını çıkarmayı amaçlayan çeşitli çabalara girişmektedir. Böylelikle cumhurbaşkanı adayı olarak pozisyonunu pekiştirecektir. Diğer taraftan sadece cumhurbaşkanı seçim süreci değil hükûmetin kurulması meselesi de Hizbullah'ı meşgul etmektedir.

Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın anayasal görev süresinin bitiminden sonra cumhurbaşkanlığı sarayında kalacağı yönündeki tehdidi meselesinde ise diğer yerel güçler, Avn'ı sindirmek amacıyla durumu tırmandırmaktadır. Avn, damadı Basil'in lehine yeni kurulacak hükûmetin üçte birini talep etmektedir. Aksi takdirde cumhurbaşkanlığında kalmaya ısrar edecektir. Fakat bazı faktörler Avn'ın bu ısrarına engel olabilir. Bu faktörlerden en önemlisi, Lübnanlı resmi çevrelerin çoğunun boykot ettiği bir ortamda cumhurbaşkanlığı sarayında kalamaması; ikincisi uluslararası tarafların uyarıları sonucu Avn'ın "gayrimeşru" görülmesi; üçüncüsü kendisiyle çevresindekilere yaptırımlar uygulanmasıdır. Bahsi geçen güçlerin Avn'a ve ekibine karşı hâlihazırda karşıt siyasi bir duruşu bulunmaktadır. Bu durum Avn'ın danışmanlarının Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun oturum aralarında özellikle ABD ve Fransa başkanlarıyla Katar Emiri Tamim bin Hamad el-Sani'den randevu alamamalarında kendini göstermiştir ve bu durum New York'taki Genel Kurul'a Avn'ın katılımının iptaline yol açmıştır. Bu durum bahsi geçen

ülkelerin Lübnan'a yaklaşımını özetlemekte ve Avn'ın bu yaklaşımdaki yerinin de pek olumlu olmadığını doğrulamaktadır.

“
Washington'un Lübnan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve sonraki aşamada Suudi Arabistan'ın Lübnan'daki rolünü cesaretlendirdiği ve sonraki süreçte Riyad merkezli Körfez etkisine yatırım yapacağı belirtilmektedir.
”

Paris'in ev sahipliği yaptığı ve Lübnan merkezli önemli konuların tartışıldığı Fransa-Suudi Arabistan görüşmesini Lübnan'daki siyasi krizlerle ilgili gelişmeler açısından değerlendirmek mümkündür. Toplantının önemli bir bölümü Lübnan cumhurbaşkanlığı seçimlerine, koşullarına ve Lübnan'ın karşı karşıya olduğu sorunlara odaklanmıştır. Fransa, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılması ve bir an önce

yeni cumhurbaşkanı seçilmesinin üzerinde durmuştur. Bu durum Fransa açısından Lübnan devletini korumanın, gerekli reformları hayata geçirerek Lübnan'ı tekrar hayata geçirmenin en önemli yapı taşını temsil etmektedir. Ancak Suudi Arabistan farklı yaklaşıma sahiptir. Nitekim Riyad açısından öncelik gerekli özellikleri taşıyan bir isim üzerinde anlaşmaya varılmasıdır. Bu özelliklerin ön planda olanı ise Lübnan'daki vaziyeti yeniden düzenlemenin zorunlu bir başlangıcı olarak Hizbullah ve Beşar Esad rejiminin etkisi dışında bir aday olmasıdır. Aksi takdirde, Suudi Arabistan ve beraberinde Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri, Lübnan ekonomisini toparlamak için gerekli Körfez sermayesini harekete geçirmeyecektir.

Paris ile sürekli istişareler çerçevesinde, Lübnan'a yönelik çözüm projelerinde Suudi Arabistan'a geniş bir alan bırakılması gerektiği meselesi Washington'a iletilmiştir.

Sonuçta Suudi Arabistan, çözüm zamanı geldiğinde büyük yıkıma uğrayan Lübnan ekonomisini yeniden canlandırabilecektir. Washington'un Lübnan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve sonraki aşamada Suudi Arabistan'ın Lübnan'daki rolünü cesaretlendirdiği ve sonraki süreçte Riyad merkezli Körfez etkisine yatırım yapacağı belirtilmektedir. Gözlemciler, Suudi Arabistan'da Lübnan'a karşı nasıl yaklaşılacağı konusunda çatışan iki görüşü olduğunu düşünmektedir. Bunlardan ilki, Suudi Arabistan'ın Lübnan arenasında uzun bir deneyime sahip olmasına ve oldukça fazla maddi ve manevi destek sağlamasına rağmen çok daha az maddi kaynakla Lübnan'ın güç dengesini kendi avantajına çeviren İran'ın yerel müttefiki Hizbullah'ın aksine başarısız olduğudur. İkinci görüş ise İran'ın nüfuzunun artmasını sınırlamak Lübnan siyasetinde boşluk bırakmak amacıyla maliyeti yüksek olmasına rağmen Riyad'ın bu ülkedeki etkisini sürdürmeye devam edeceğidir.

HİZBULLAH'IN SÜREÇTEKİ TUTUMU VE GİRİŞİMLERİ

Öte yandan Hizbullah, kendisiyle temas kuran herkese mevcut siyasi dengeyi korumaya kararlı olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu aktör hem içeride hem dışarıda Lübnan için çözüm arayışına yer bırakmış ve hatta önünü açmış gözükmektedir. İsrail tarafıyla sınırların belirlenmesi müzakerelerine Hizbullah'ın hâlen onay vermesi, istikrar hedefinin Hizbullah için hâlâ geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Hizbullah'ın buradaki motivasyonu, Lübnan'ın deniz alanlardaki haklarını elde etmeden İsrail'in

tartışmalı gaz sahalarında faydalanamamasına dayanmaktadır. Böylece Hizbullah, gerginliği tırmandıran söylemlerini azaltarak bir tür denge kurmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla Hizbullah için en iyi seçenek sınırların belirlenmesi meselesi olmasa dahi bu aktörlerle savaşa veya çatışmaya girmemek gibi görünmektedir. Olası sınır anlaşması imzalanmaması durumunda İsrail'in gaz çıkarma çalışmalarına devam etmesi karşılığında Lübnan'ın sondaj çalışmalarına başlaması makul çözüm olarak belirlemekte ve siyasi krizleri kapıda olan Lübnan'da Hizbullah'ın da buna itiraz etmeyeceği düşünülmektedir.

Öte yandan bu risklerin farkında olarak dikkatli ve ihtiyatlı bölgesel siyaset izleyen Hizbullah, cumhurbaşkanlığı konusunda iki Hristiyan müttefiki olan Cibran Basil ile Süleyman Franciye tercihleri arasında bazı açmazlarla karşı karşıyadır.

Şu anda Hizbullah lideri Nasrallah için hükûmetin kurulması ve cumhurbaşkanının seçilmesi daha önceliklidir ve bu süreçleri riske atacak çatışma ve gerilim ortamından uzak durmaktadır. Bu durumda Hizbullah'ın siyasi ve askerî varlığını meşrulaştırmak için yararlandığı genel dengeler önemlidir. Bu nedenle, askerî kapasitesini güçlendirdiğini ve bölgesel aktöre dönüştüğünü her fırsatta ima etmesine rağmen herhangi bir iç çatışma-kriz durumu Hizbullah'ın kazanımlarını tersine çevirebilir.

Bu nedenle kabinenin kurulması ve cumhurbaşkanının seçilmesindeki bölgesel dinamikleri dikkate almaktadır. Öte yandan bu risklerin farkında olarak dikkatli ve ihtiyatlı bölgesel siyaset izleyen Hizbullah, cumhurbaşkanlığı konusunda iki Hristiyan müttefiki olan Cibran Basil ile Süleyman Franciye tercihleri arasında bazı açmazlarla karşı karşıyadır. Hizbullah'ın yerel konumunu güçlendirmek amacıyla kullandığı diğer etkili araç ise bölgesel ilişkilerini ön plana çıkarmak ve böylece iç siyasetteki tercihlerini rakiplerine kabul ettirmektir. Hamas ve İslami Cihat Örgütü yetkililerinden, Yemen'de ateşkesin uzatılması müzakerelerinden sorumlu bir Husi heyetine kadar Hizbullah'ın bölgesel etkileşim kanalları bilinmektedir. Tüm bunlar, yerel siyasetteki herhangi bir iç zayıflığın bölgesel kanallarla giderilmesi imkânını Hizbullah'a sağlamaktadır. Hizbullah'ın henüz açıklanmayan adayının Beşar Esad'ın müttefiki Süleyman Franciye olmasına rağmen resmî olarak herhangi bir cumhurbaşkanı adayını benimsememesi aslında dikkat çekici noktadır. Bu nokta da Cibran Basil'in kabinedeki bakanlıkların üçte birini kendisine talep etmesi ise diğer önemli noktadır. Diğer bir ifadeyle Hizbullah'ın olası cumhurbaşkanları adaylarının çeşitli girişimleri ve vazgeçme durumlarında farklı talepleri söz konusu olabilmektedir.

Sonuç olarak bölgesel-yerel tüm dinamikleri dikkate alan ve Lübnan'daki yürütme sürecini kontrol etmeyi hedefleyen Hizbullah'ın bu iki adayın taleplerini nasıl dengeleyeceği önümüzdeki sürecin asıl belirleyicilerinden olacaktır. ■

LÜBNAN'IN ÇARESİZLİĞİ: YASA DIŞI GÖÇMEN TEKNELERİ VE OYUNCAK SİLAHLAR

RANA TABBARA

Gazeteci LÜBNAN

“

Lübnan'da birikimi olan insanlar, bankalarda mahsur kalan mevduatlarını çekmek ve hastane faturalarıyla temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kendi bankalarına baskınlar düzenlemeye başlamıştır.

”

Yaşam koşulları gün geçtikçe zorlaşırken Lübnan'da yaşanan finansal kriz, insanları hayatta kalmak için ilginç yöntemler bulmaya sevk etmiştir. Lübnan'daki gıda ihtiyacını minimum düzeyde karşılayacak ortalama ihtiyaç kolisinin maliyeti 700.000 Lübnan lirasıdır (LL). Bu rakam 675.000 LL olan ve şu an karaborsadaki döviz kuruna göre 17 dolara karşılık gelen asgari ücreti aşmaktadır. LL kuru için Lübnan'da şu an kullanılmakta olan birden çok oran vardır. Lübnan Merkez Bankası tarafından kullanılan resmî dolar kuru 1.500 LL'ye bankanın ticari bankalar ve uluslararası transferler amacıyla kullandığı Sayrafa platformu için oranı 29.800 LL'dir ve ayrıca LL karaborsada farklı bir kurdan işlem görmektedir. Öte yandan LL ser-

best piyasalarda sürekli değer kaybetmeye devam etmektedir. Eylül sonunda dolar karşılığı 39.000 LL ile rekor kırdıktan sonra ve bir miktar değerlenen LL, 1 dolar karşılığında 38.000 LL civarında işlem görmeye başlamıştır. Resmî olarak 1997'den bu yana dolar karşısında

1.500 LL'lik bir oranda sabitlenen yerel para birimi, 2019'dan bu yana değerinin %95'ini kaybetmiş durumdadır.

“

Deniz hadiselerinin yanı sıra bankada paraları olan mağdurlar kendi paralarını çekebilmek için bankalara gerçek ve sahte silahlarla baskın düzenlemektedir. Eylül ayı, Lübnan'ın devam eden mali krizinin ortasında kendi paralarını bankalardan kurtarmak isteyen insanlar tarafından organize edilen ve ticari bankalar tarafından gayriresmî sermaye kontrollerinin dayatılmasına neden olan ülke çapında soygunların zirveye çıktığı bir ay olmuştur.

”

Bunların sonucu olarak ülkelerinde çaresizlikten başka şey bulamayan Lübnan vatandaşları ve ülkede yaşayan göçmenler, riskli deniz yolculuklarıyla Lübnan dışında daha iyi yaşam arayışına yönelmektedir.

Diğer taraftan, Lübnan'da birikimi olan insanlar, bankalarda mahsur kalan mevduatlarını çekmek ve hastane faturalarıyla temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kendi bankalarına baskınlar düzenlemeye başlamıştır. Resmî olmayan rakamlar, Nisan ve Eylül 2022 arasında 98'den fazla kişinin botlarla çıktıkları yasa dışı göç teşebbüsleri sonucunda hayatını kaybettiğini göstermektedir. Bu botların çoğu, kapasite fazlası yolcuyla doldurulmuş, hedeflenen durak yerine ulaşamayan ve hatta genellikle Lübnan Ordusu tarafından önleri kesilen veya denizde kurtarılan teknelerdir. Deniz hadiselerinin yanı sıra bankada paraları olan mağdurlar kendi paralarını çekebilmek için bankalara gerçek ve sahte silahlarla baskın düzenlemektedir. Eylül ayı, Lübnan'ın devam eden mali krizinin ortasında kendi paralarını bankalardan kurtarmak isteyen insanlar tarafından organize edilen ve ticari bankalar tarafından gayriresmî sermaye kontrollerinin dayatılmasına neden olan ülke çapında soygunların zirveye çıktığı bir ay olmuştur.

Mevduat sahibi Sali Hafez, soygun sırasında kendini videoya alarak, "hastanede kanserle mücadele eden olan kız kardeşi için" parasını çekmeye çalışmıştır. Oyuncak tabancayla bankaya giren Sali, kendisine ait olan hesaptaki paralarını çekebilmek için banka çalışanlarını tehdit etmiş ve ardından ilk uçakla Türkiye'ye gitmiştir. Buna karşılık, Banka Çalışanları Sendikaları Federasyonu, bankaları 10 gün süreyle kapatmıştır. Daha sonra şubelerin kapanacağı ve temel bankacılık hizmetlerinin yalnızca ATM'den sağlanacağına dair bir açıklama yapılmıştır.

Çok sayıda döviz kurunun ortadan kaldırılarak tek bir kurun uygulanması, Uluslararası Para Fonunun (IMF) Lübnan'a acilen ihtiyaç duyduğu yardım paketini garantileyebilmesi için şart sunduğu konulardan biridir.

DEVLETİN GELİŞMELERE TEPKİSİ VE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SÜRECİ

30 Eylül'de Lübnan Merkez Bankası, bankaların yürürlükteki bazı bankacılık kısıtlamalarına istisna olarak "Sayrafa" döviz kuru üzerinden mevduat sahiplerine dolar satmalarına izin veren 161 numaralı genelgeyi ekim ayı sonuna kadar uzatmıştır. Bu karardan bir gün önce maliye bakanı yap-

tığı açıklamada, 1 Kasım'dan itibaren Lübnan Merkez Bankasının mevcut 1.500 LL dolar kuru yerine 15.000 LL resmî döviz kuru kullanılacağını ifade etmiştir. Bu durum gelir vergisi, KDV ve gümrük vergileri gibi tüm zorunlu harçların artacağı anlamına gelmektedir. Bunlar daha önce 1.500 LL'lik resmî kura göre hesaplanmıştır ve şimdi yeni kurun uygulanmasıyla 10 katına çıkmış olacaktır. Söz konusu yükseliş kaçınılmaz olarak şu ya da bu şekilde fiyatlara ve ücretlere yansıtacaktır.

Söz konusu karar, 2022 bütçesinde 15.000 LL döviz kuru kullanılması kararından sonra alınmıştır. Açıklamaya göre, yeni oran resmî döviz kurunun ani çöküşünün ve yürürlükte birçok farklı kur oranı bulunmasının olumsuz etkilerini düzeltmek için acil bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Bakanlık ayrıca, "Mali ve parasal toparlanma programının, tek bir döviz kurunun uygulanmasını gerektirdiğini" be-

lirterek değişikliği gerekçelendirmiştir. Çok sayıda döviz kurunun ortadan kaldırılarak tek bir kurun uygulanması, Uluslararası Para Fonunun (IMF) Lübnan'a acilen ihtiyaç duyduğu yardım paketini garantileyebilmesi için şart sunduğu konulardan biridir. İki hafta önce IMF, Lübnan'ın reformları uygulamada oldukça yavaş bir şekilde ilerlediğini açıklamıştır.

IMF'den bir heyet, nisan ayında IMF ile dört yıl boyunca kullanılacak 3 milyar dolarlık yardım için bir ön anlaşmaya varıldıktan sonra Lübnan'ı ziyaret etmiştir.

Başbakanlık ofisinin attığı bir tweette, IMF Başkanı Kristalina Georgieva 20 Eylül'de geçici Başbakan Necip Mikati ile görüşükten sonra IMF'nin Lübnan ile mümkün olan en kısa sürede anlaşmaya varmak konusunda "istekli" olduğunu belirtmiştir. Lübnan tarafı ise parlamentoda reform programlarının onaylanması ve döviz kuruyla ilgili durumu düzeltmek için gerekli adımların atılmasına devam edileceğini duyurmuştur. Bu bağlamda devlet bütçesinin onaylanması, IMF'nin 3 milyar dolarlık yardımın önünü açmak için talep ettiği kilit reformlardan biridir.

Bütçe planında, kamu harcamaları 40,87 trilyon LL gelirler ise sadece 29,986 trilyon LL olarak tahmin edilmektedir. Bu durumda bütçe açığı, 10,887 trilyon LL olarak ön-görülmektedir.

“**Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın halefi bulunmadığı müddetçe, Lübnan'ın kendini geçici hükûmetin iş başında olmaya devam ettiği ve cumhurbaşkanının seçilemediği devasa bir siyasi boşluk içinde bulması muhtemeldir.**

Finans ve Bütçe Komisyonu Başkanı İbrahim Kanaan bu konularla ilgili medyaya şu açıklamalarda bulunmuştur: “Açık, başlangıçta 16 trilyon LL'nin biraz üzerindeydi ancak başbakan, havalimanı vergilerine ve telekom tarifelerindeki artışa işaret ederek gelirlerin yaklaşık 6 trilyon LL kadar artırılacağına resmi olarak duyurdu.” Bütçe oturumu sırasında bazı mil-

letvekilleri, özellikle Maliye Bakanlığı tarafından verilen rakamların net olmaması ve “gerçekçi olmayan” gelir projeksiyonları hakkında şikayetlerini dile getirmeye devam etmişlerdir. Protestocular parlamento önünde kayıplarının telafi edilmesi için gösteriler yaparken Ketaib lideri Sami el-Cemayel, maaşlardaki artışın para basma ihtiyacını daha da büyüteceğini ve enflasyonu artıracığını vurgulamıştır.

Fransa Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, cuma günü Lübnan'daki cumhurbaşkanlığı seçimi hakkında kendisine soru yöneltildiğinde, “Cumhurbaşkanlığı seçimi Lübnan'daki krizi sona erdirmeye sürecinde önemli bir adımdır. Bu seçimin anayasal süre içinde, yani 31 Ekim'den önce herhangi bir iktidar boşluğuna sebebiyet vermeden yapılması önemlidir” ifadelerini kullanmıştır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın halefi bulunmadığı müddetçe, Lübnan'ın kendini geçici hükûmetin iş başında olmaya devam ettiği ve cumhurbaşkanının seçilemediği devasa bir siyasi boşluk içinde bulması muhtemeldir. Geçtiğimiz perşembe günü yeni cumhurbaşkanının seçilmesi için yapılan ilk meclis oturumu başarısız olmuştur. 60'tan fazla milletvekili boş oy kullanırken, diğer milletvekilleri bağımsız milletvekili Mişel Moawad ile Murex şirketinin kurucu ortağı Salim Eddé arasında oylarını dağıtmıştır.

Sonuç olarak Lübnan'ın sosyoekonomik hayatını kilitleyen köklü sorunlar devam ederken bu sorunları çözmek için gerekli olan siyasi istikrar oldukça uzak bir ihtimaldir. ■

DEĞİŞEN DENGELER VE HAMAS'IN ESAD REJİMİNE GERİ DÖNÜŞÜ

ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

Uzman ORSAM

“

Hamas önce kısa süre içerisinde Şam ofisi kurmuş, takip eden dönemde Hafız Esad'ın iktidarının ilk zamanlarında siyasi bürosunu Şam'a taşımıştır. Esad rejimi ise bu dönemde Hamas'ın Filistin davasındaki etkin rolünü propaganda aracı olarak kullanmak istemiş ve Hamas'a Suriye'de bulunan ve Filistinli mültecilerin mukim olduğu mülteci kamplarında vakıf-dernek teşkilatlanmaları kurmalarına izin vermiştir.

”

Beşar Esad rejiminin uluslararası alanda tekrar muhatap bulan bir aktör hâline gelme çabaları hükümetler bazında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Ürdün ile gelenen seviye dışında henüz tatmin edici bir yere gelmemiştir. Lakin

eylül ayı rejim için eski müttefiklerinden Hamas ile ilişkiler hususunda olumlu gelişmelere sahne olmuştur. İç savaşın ilk dönemin Esad rejimiyle bağlarını koparan Hamas aradan geçen on yılın ardından Şam ile ilişkilerin yeniden tesis edilmeye başlandığını ilan etmiştir. Bölgede yeniden şekillenen ittifaklar ve yeni denklemlerde İsrail'in pek çok aktörle temas eden rolü Hamas'ı yeniden kadim sponsoru İran'a yaklaştırmak bunun nihai sonucu Şam ile yıkılanları tamir etmek olmuştur. 1990'lı yıllarda Ürdün'ün başkenti Amman'ı mesken tutan oluşum bu yıllarda kimi zaman İsrail istihbaratının faili olduğu saldırı girişimlerine hedef olmuştur. Bu da 1999 yılında Ürdün'ün Amman'da bulunan Hamas kadrolarını “ülkede güvenlik ve istikrara karşı tehdit oluşturdukları” gerekçesiyle sınır dışı etmesine sebep olmuştur. Bu gelişme Filistinli gruplar üzerinde etki oluşturarak bölgede nüfuzunu

arttırmak isteyen Şam ve müttefiki İran için fırsat anlamı taşımaktaydı.

Hamas önce kısa süre içerisinde Şam ofisi kurmuş, takip eden dönemde Hafız Esad'ın iktidarının ilk zamanlarında siyasi bürosunu Şam'a taşımıştır. Esad rejimi ise bu dönemde Hamas'ın Filistin davasındaki etkin rolünü propaganda aracı olarak kullanmak istemiş ve Hamas'a Suriye'de bulunan ve Filistinli mültecilerin mukim olduğu mülteci kamplarında vakıf-dernek teşkilatlanmaları kurmalarına izin vermiştir. Rejim, kendi yarattığı bir hareket alanını Filistin davasına desteğinin bir çıktısı olarak pazarlarken Hamas, bu kamplardaki Filistinliler arasında kendine sempati duyanların sayısını arttırmayı başarmış ve bu durum Suriye'deki Filistinliler arasında Hamas'ın da bir aktör hâline gelmesini sağlamıştır. Hamas unsurlarının Suriye'yi merkez hâline getirmesi İsrail istihbaratının doğal eylem bölgelerinden olan Şam'ı bir kat daha fazla

Mossad'ın odak noktasına yaklaşmıştır. 2004'te Şam'da Hamas'ın önde gelen isimlerinden İzzeddin Şeyh Halil'e düzenlenen suikast İsrail'in Şam'daki Hamas karşıtı faaliyetlerinin en önemlileri arasına girmiştir. Örgütün Şam'da güçlenen siyasi bürosu kısa süre içerisinde askerî kanat üzerinde en fazla nüfuz sahibi olan kurum hâline gelmiş, bu durum da bölgede İsrail'i dengelemek arzusundaki Tahran ve Şam rejimlerinin avantajına olmuştur.

Esad rejimi, Hamas'tan doğrudan destek anlamına gelecek bir pozisyon almasını bekledi. Buna karşın Hamas ise ilk etapta meseleyi Suriye'nin iç meselesi olarak ifade etti ve bu ifadeye sığınarak tarafsız bir konum aldı.

ARAP AYAKLANMALARI VE ŞAM-HAMAS KOPUŞU

Tunus, Mısır ve Libya'da dengeleri değiştirmeye başlayan Arap Baharı dalgası Suriye'ye yaklaştığında Şam ile Hamas arasındaki kopuş süreci başladı. Esad rejimi, Hamas'tan doğrudan destek anlamına gelecek bir pozisyon almasını bekledi. Buna karşın Hamas ise ilk etapta meseleyi Suriye'nin iç meselesi olarak ifade etti ve bu ifadeye sığınarak tarafsız bir konum aldı. Rejim tarafından kendi tarafında pozisyon almaya zorlanan ve bu sebeple rejim medyasının muhtelif dezenformasyonlarına hedef olan Hamas yönetimi, Suriye'de ayaklanmanın bir iç savaşa evrildiği 2011'in ikinci yarısından itibaren bölgesel ak-

törlerle ilişkileri güçlendirme ve yeni merkez arayışına girdi. Türkiye ve Katar ile zaten iyi düzeyde olan ilişkilerin daha da güçlü hâle gelmesine ek olarak eski ev sahibi ülke Ürdün ve geçici de olsa bir değişim süreci içerisindeki Mısır, Hamas'ın temaslarını yoğunlaştırdığı aktörler olarak ön plana çıktı. Bu hamlelere karşı Esad rejimi ise alışlagelmiş manipülasyonlarına devam etti. Bir yandan Hamas'ı net pozisyon almamakla suçlayan rejim öte yandan milis güçlerini Hamas üyeleri gibi giydirmek suretiyle Filistinli mültecilerin mukim olduğu bölgelerde gösterilere sert şekilde müdahale ederek Hamas'ın göstericilere karşı rejimle iş birliği hâlinde olduğu iddialarını sivil kitleler arasında yaymaya çalışmıştı.

Yeni bir liman arayışındaki Hamas, nihayetinde bu arayışının meyvesini elde etmiş ve Katar'ı merkez edinmiştir. Bu karar, Hamas liderlerinden İsmail Haniye tarafından Mısır'da yapılan bir konuşmada kamuya paylaşılmış ve Hamas'ın Esad rejimiyle Suriye devrimine yaklaşım merkezli başlayan kopuşu nihayete ermiştir. Örgütün Suriye'den çekilip Katar'da konuşlanması kararına müteakip Hamas üyesi Kemal Ganaca'nın Şam'ın Kudsaya bölgesinde suikasta kurban gitmesi hadisesi yaşandı. Bu suikast için Hamas yetkilileri olağan şüpheli İsrail istihbaratını hedef göstermişse de Ganaca'nın cesedinde işkenceye dair bulgular olduğu ve cinayetin failinin Esad rejimi istihbaratı olduğu iddiası da Suriyeli muhalifler tarafından dile getirildi. Hamas, Esad rejiminden sert kopuş yaşarken Katar başta olmak üzere sahip olduğu

yeni bölgesel ortaklar sebebiyle İran'a karşı dönemsel de olsa bağımlılık seviyesinde azalma süreci yaşadı. Hizbullah'ın Kuseyr Savaşı ile başlayarak Suriye iç savaşında rejim güçleri yanında yer alma hamlesine eleştirel yaklaşan Hamas, bu dönemde hem İran hem de Hizbullah ile temaslarını Esad rejimiyle olan ilişkilerin aksine sürdürmeye devam etti. Lakin Ankara ve Doha'nın desteği, Hamas'ın Tahran ve Hizbullah ile ilişkilerinde dönemsel zayıflamaya zemin hazırladı.

İç savaşta Suriye'de mukim Filistinli mültecilerin de rejim tarafından hedef alınmaları ve önemli sayıda Filistinlinin Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) başta olmak üzere muhalif unsurlara katılımları, Hamas'ın o dönemki Esad rejimi karşıtı pozisyonunu daha da sağlamlaştırdı. Şam'daki Yermük Mülteci Kampı başta olmak üzere Şam, Halep, Humus ve Dera'da Filistinlilere ait kamplar, rejim ordusu ve Şebbiha gruplarının hedefi oldu. Geçen 10 yıl içerisinde insan hakları gözlem kuruluşlarının iddialarına göre 3 binden fazla Filistinli Esad rejimi güçleri tarafından katledildi. Bu sayının en az 650 kadarının ise rejim tarafından işkenceyle öldürüldükleri rapor edildi. Esad rejimi bir yandan içlerinde Hamas çizgisinde olanların çokça bulunduğu kendisine muhalif Suriyelileri terörize etmek adına sert müdahaleler ve el-Kaide ile IŞİD unsurlarının kamplara sızmasına göz yuman politikalar izlerken, öte yandan kendisine yakın çizgideki Filistinlileri de milisleştirdi. Liva Kudüs, Liva Celil, Kuvat Celil ve Filistin Kurtuluş Ordusu gibi Esad destekli gruplar hem rejimin muh-

telif cephelerdeki asker ihtiyacına hizmet etti hem de muhalif Filistinlilerin bastırılmasında başrol oynadı.

Gazze'de Hamas'a kıyasla daha az gücü ve kitle desteği olan İslami Cihad ile yakın ilişkilere sahip olan Tahran için Hamas'ın saflara geri dönüşü bölge politikaları için önemli bir aracın yeniden faaliyete geçmesi anlamını taşımaktaydı.

YENİ GERÇEKLER ÇERÇEVESİNDE TEMASLAR

2015'ten itibaren Rusya'nın savaş sahasına müdahalesi önce savaşın dengesini rejim lehine bozdu ardından Halep ve Şam'daki muhalif

alan hâkimiyetini sonlandırarak rejimin hayatta kalmasını fiilen garanti altına aldı. Yermük Kampı'nda rejim muhalifi Filistinliler ise kuşatmalar, katliamlar ve zorunlu tahliyelerle rejime karşı bir tehdit olmayacak konuma getirildiler. Suriye savaş sahasında bunlar yaşanırken Körfez'de bilhassa Donald Trump döneminde Katar-BAE-Suudi Arabistan arasında cereyan eden gergin ilişkiler Joe Biden'ın seçilmesiyle olası İran tehdidine karşı yumuşama evresine girdi. Bu yumuşama süreci sadece Körfez ülkelerinin kendi arasındaki ilişkilerle sınırlı kalmadı. Türkiye'nin, BAE ve Suudi Arabistan ile ilişkileri, İsrail'in ise hem Körfez hem de Türkiye ile ilişkileri son 2 yılda olumlu manada gelişmelere sahne oldu. Bu durum ise İsrail ile ilişkileri geliştirme hususunda engel teşkil etmesi sebebiyle Ha-

mas'a bölge aktörlerinin verdiği destek ve gösterdiği toleransın azalmasına yol açtı.

İsrail'e karşı bir tehdit unsuru olarak kalabilmek ve böylece Filistin siyasi hayatında başat rolünü korumak isteyen Hamas ise bu ihtiyaçlarını karşılamak için yeniden İran'ın kapısını çaldı. Gazze'de Hamas'a kıyasla daha az gücü ve kitle desteği olan İslami Cihad ile yakın ilişkilere sahip olan Tahran için Hamas'ın saflara geri dönüşü bölge politikaları için önemli bir aracın yeniden faaliyete geçmesi anlamını taşımaktaydı. Fakat savaşın başında Hamas'ın başka aktörlerin yardımını pahasına kendisinden uzaklaştığını düşünen Tahran, yeniden kabul için Şam ile ilişkilerin tesisini talep etti. Suriye iç savaşının artık rejim değişikliği savaşından uzaklaşıp bölgesel aktörlerin dâhil olduğu daha düşük yoğunluklu bir çatışma hâline dönüşümü ve dış destek ihtiyacı Hamas'ı bu hususta inatçı olmayarak Tahran'ın istediği çizgiye getirdi. Lakin 10 yılı aşan savaşta Esad rejimi tarafından öldürülen binlerce Filistinli bir vaka olarak ortada dururken ve de Gazze'de Esad ile yakınlaşmaya dair sitem dolu çatlak sesler çıkarken bu yakınlaşmanın savaş öncesi süreçteki gibi en üst seviyeye çıkması en azından kısa vadede zor görünmektedir.

Sonuç olarak, "direniş cephesi"nin geleneksel ve Arap Ayaklanmaları sürecinde farklı konumlarda yer alan müttefikleri Hamas ile Esad rejimi arasında yeniden başlayan temasların eski seviyelerine ulaşmasa da yoğunlaşabileceği söylenebilir. ■

İRAN'DA YENİ PROTESTO DALGASI: MEHSA EMİNİ, KADIN HAKLARI VE İRAN SİYASETİ

“

İran'daki protestolar üzerine yapılan güncel çalışmalar dikkatle okunduğunda, meseleye kadın hakları, Emmini'nin kadın ve Kürt kimliği nedeniyle ideoloji ve son yıllarda hükümet ve toplum arasında yaşanan bir dizi gerginlikler şeklindeki üç farklı perspektiften yaklaşıldığı dikkat çekmektedir.

”

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen

13

Eylül'de 22 yaşındaki Mehsa Emmini'nin başkent Tahran'da bulunduğu sırada İran ahlak polisi olarak bilinen İrşad Devriyeleri tarafından “başörtüsünü uygunsuz” taktığı gerekçesiyle gözaltına alındıktan üç gün sonra hayatını kaybetmesi İran'da protesto dalgalarının yoğunlaşmasına yol açmıştır. Tahran polisi, Emmini'nin ahlak polisleri

tarafından bir saatlik bilgilendirilme maksadıyla karakola götürüldüğünü ancak genç kadının bu sırada ani bir bilinç kaybı ve kalp rahatsızlığı yaşadığını ve bu nedenle derhâl hastaneye sevk edildiğini açıkladı. Ancak söz konusu açıklama protestoların yükselmesini önleyemedi. Protestocular, Emmini'nin gözaltı sürecinde uğradığı polis şiddeti nedeniyle hayatını kaybettiğini belirterek, 17 Eylül'de Emmini'nin cenaze töreni sonrasında Tahran'da gösteri başlattı. Bu gösteriler kısa sürede Senendec, Kiş,

Tebriz, Reşt, İsfahan başta olmak üzere ülkenin birçok şehrine yayıldı. Protestolar 22 Eylül Perşembe gecesi kesintiye uğramakla birlikte, 23 Eylül Cuma günü itibarıyla tekrar başladı. İran devlet televizyonlarından yapılan son açıklamalar protestolarda toplamda 41 kişinin hayatını kaybettiğini belirtirken, Batı menşeli medya kaynakları ise bu rakamın 50'lerin üzerinde olduğunu belirtiyor. Bunun yanı sıra protestolarda yer alan göstericilere yönelik yapılan gözaltı ve tutuklama eylemleri artarak devam et-

mektedir. Emini'nin ölümü neden kitlesel protestolara yol açtı? Hâlihazırda sürmekte olan protestoların şu ana kadar İran iç siyasetine yansımaları neler oldu?

MEHSA EMİNİ PROTESTOLARI VE İRAN'DA KADIN

İran'daki protestolar üzerine yapılan güncel çalışmalar dikkatle okunduğunda, meseleye kadın hakları, Emini'nin kadın ve Kürt kimliği nedeniyle ideoloji ve son

yıllarda hükûmet ve toplum arasında yaşanan bir dizi gerginlikler şeklindeki üç farklı perspektiften yaklaşıldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte birinci tartışmanın şu an için ağırlığını koruduğunu söylemek mümkün. Olaya bu açıdan yaklaşan analistler, protestoları İran yasalarının kadın hakları konusunda getirdiği sınırlamalara yönelik bir meydan okumanın sökağa yansımış hâli olarak değerlendirmektedir. İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi ve bu devrim sonrasında belirlenen şeriat yasalarıyla birlikte kadınlara başörtüsü takma ve bol kıyafetler giyme zorunluluğu getirildi. Kamusal alanda kadınların örtü takma zorunluluğu ulusal ve uluslararası düzeyden en yoğun eleştiri alan meselelerdendir. Ulusal düzlemde eleştirilerin merkezini daha çok ülkedeki muhalif kanat işgal etmekle birlikte, hükûmete yakın bazı gruplar muhalif kanatla benzer şekilde kamusal alandaki başörtüsü zorunluluğunun İslam Cumhuriyeti'nin meşruiyetini zayıflattığı hususuna dikkat çekmektedir. Kıyafet düzenlemeye yönelik uygu-

lamalar 1980'li yıllarda sınırları net bir biçimde uygulanırken, Haşimi Rafsancani, Muhammed Hatemi, Hasan Ruhani ve hatta şahin olarak bilinen Mahmud Ahmedinejad cumhurbaşkanları dönemlerinde yapılan bir takım yeni düzenlemelerle görelî olarak esnetilmiştir. Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin kıyafetlere yönelik tedbirlerin tekrar sıklaştırılmasına yönelik beyanları ve bu doğrultuda sokak, mahalle ve meydanlarda yapılan kıyafet denetimleri ise İran kadınları tarafından önceki dönemlerde elde edilen hatırı sayılır bazı ayrıcalıkların kaybedilmesi olarak yorumlanmıştır. İran kadınları söz konusu yasanın üzerinde oluşturdıkları sınırlamaya yönelik hoşnutsuzluklarını zaman zaman kıyafet ve başörtülerini yasanın belirttiği kuralların dışında kullanarak, sosyal medya platformlarıyla örtü atmaya davet ederek ya da bir dizi gösteriler düzenleyerek ifade etmişlerdir. Ancak İran kadınları yasa maddelerini ihlal ettiği gerekçesiyle hapis, gözaltı ve tutuklama başta olmak üzere çeşitli cezai yaptırımlara uğ-

ramışlardır. Yaşanan bu tecrübeler ek olarak, Cumhurbaşkanı Reisi'nin kıyafet yasalarına yönelik getirdiği yeni düzenlemeler bu bağlamda hükûmete yönelik muhalefeti artırmıştır.

“

Bu bağlamda protestocuların sloganlarında geçmiş protesto dalgalarına benzer ekonomik-siyasi söylemler de yerini bulmakla birlikte, en azından şimdilik İran'daki mevcut olayların kadın hakları ve özgürlükleri üzerindeki mevcut sınırlamalara tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

”

Dolayısıyla Emami'nin ölümüyle başlayan protestolar, kadın hakları ve kıyafet sınırlaması düzenlemesine yönelik İran tarihinde yapılan en geniş çaplı gösterileri temsil etmektedir. Sosyal medya platformlarında ve kitlesel gösterilerde İran kadınlarının ön safta yer alması ve protestoların sembolü hâline gelen amblemde saçları rüzgârda savrulan kadın figürünün kullanılması İran iç siyasetinin uzun yıllardır merkezinde yer alan kadın hakları konusundaki tartışmanın bir yansıması olduğuna ilişkin yorumları kuvvetlendirmektedir. İran kadınlarının özellikle protestolar sırasında peçelerini çıkarmaları, sopalara asıp sallamaları, saçlarını kesmeleri ve dahası başörtülerini yakmaları ise ülkede uygulanan dinî kanunun kadınlar için belirlemiş olduğu kıyafet kurallarına karşı aleni meydan okumayı temsil ettiği belirtilmektedir. Bu bağlamda protestocuların sloganlarında geçmiş protesto dal-

galarına benzer ekonomik-siyasi söylemler de yerini bulmakla birlikte, en azından şimdilik İran'daki mevcut olayların kadın hakları ve özgürlükleri üzerindeki mevcut sınırlamalara tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

EMİNİ OLAYLARININ İRAN İÇ SİYASETİNE TEZAHÜRÜ: ŞİDDET VE KUTUPLAŞMA

Bu süreci dinî yönüyle İran İslam Devrimi'nin kurulmasında merkezî rol oynayan ilk protestolara en yakın olarak nitelendiren tartışmalar da söz konusudur. Söz konusu olayların İran hükûmetinin iç siyaseti yeniden şekillendirdiği bir zamanda ortaya çıkması bu yorumların temel motivasyonudur. Olaya bu minvalden yaklaşanlar 1979 sürecine benzer şekilde içerdeki kutuplaşmanın derinleşmesinin, özellikle protestocular ve güvenlik güçlerinin karşılıklı olarak kuvvet kullanması nedeniyle İran iç siyasetinin orta vadede dozu artan şiddet olaylarına tanıklık etmesine yol açabileceğine dikkat çekmektedir. Ancak geçmişte yaşanan tecrübeler İran'daki toplum ya da grup bazındaki gösterilerin genellikle güvenlik güçlerince şiddetle bastırılarak sonuçlandığını ortaya koymaktadır. İran'ın gönülli/halk milislerinden Ezilenlerin Savunma Gücü (Besic-i Mustazafin) ve İran Devrim Muhafızlarından yapılan sert açıklamalar sonrasında güvenlik güçleri ve protestocular arasında bazı şiddetli çatışmalara dönüşen protestoların, 2019 yılında ülkede çıkan geniş çaplı protestolarda olduğu üzere kuvvetle bastırılması ve zamanla ivmesini kaybetmesi ihtimaldir. Hatırlanacağı üzere 2019 yılında

hükûmete karşı ortaya çıkan ve ekonomik nedenlerin baskın olduğu protestolar, İran güvenlik güçlerinin sert müdahaleleriyle karşılaşmış ve bu süreçte ciddi bir şiddet sarmalı yaşanmıştı. Dolayısıyla sürecin de uzaması ve rejime ciddi meydan okumaya dönüşmesi durumunda şiddetli bir bastırma ile karşılaşabileceği güçlü ihtimal olarak belirtilmektedir.

Protestolarla ilgili zayıf ihtimal ise bu protestoların İran hükûmeti üzerinde kadın hakları konusunda baskı oluşturarak özellikle kıyafete yönelik esnek düzenlemelerin yapılabileceği şeklindedir. Ancak bu ihtimali zayıflatan iki durum söz konusudur. İlki, İran'daki dinî rejimin ayrılmaz sembolü olan örtüye yönelik tavizlerin istenmeyen sonuçlara yol açabileceği ve bu nedenle taviz verilmesinin mümkün olmadığıdır. İkincisi, başlangıçta İran hükûmet yetkililerinden olayın takipçisi olacaklarına dair gelen açıklamanın bir süre sonra yerini İranlı yetkililerin interneti sınırlama tedbirlerine dönüşmesi ve daha da önemlisi İran Cumhur-

başkanı Reisi'nin göstericilere yönelik sert ifadeleridir. Cumhurbaşkanı Reisi açıklamasında, Emîni'nin ölümünün asıl gerekçe olmadığına, ülkenin güvenlik ve huzuruna karşı hareket edenlerle kararlı şekilde mücadele edilmesi gerektiğine dair vurgu öne çıkmıştı. Reisi'nin benzer söylemlerini sürdürmesi, İran hükûmeti ve protestocular arasındaki yorum farklılığının devam etmesi ve güvenlik güçleriyle protestocular arasındaki şiddet olayları son çıkarsamayı yani özel olarak örtünme ve genel olarak İran'da kadın konusundaki farklı tutumları teyit eder niteliktedir. Bu gösterilerin hükûmet yanlılarının da karşıt gösterilerine yol açarak İran toplumundaki kutuplaşmayı derinleştirdiğini ayrıca ifade etmek gerekmektedir. Kısacası, eylemlerin kısa vadede rejim güçlerinin alacağı karşı önlemlerle sonlandırılması öngörülürken, etkilerinin ise orta ve uzun vadede İran iç siyasetinde varlığını sürdüreceği ve farklı şekillerde yeni protesto dalgalarını geçmiştekine benzer şekilde tetikleme ihtimali söz konusudur. ■

İRAN'IN ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜNE KATILIMININ OLASI SONUÇLARI

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen

ESOGÜ

“

Başlangıçta üyeleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümü çabası sonrası kurulan ŞİÖ, zaman içerisinde üyeleri arasında politik, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel ilişkileri de içeren geniş “fonksiyon alanı”na sahip olmuştur.

”

Geçtiğimiz ay Özbekistan’ın Semerkant kentinde düzenlenen zirvede, İran’ın, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) üyeliği resmî olarak tanınmıştır. Böylelikle, 2001 yılında Çin ve Rusya önderliğinde kurulan örgütün sınırları Ortadoğu bölgesine ulaşmıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık %40’ını, dünya ekonomisinin ise %25’lik bir kısmını bünyesinde barındıran bir örgüt hâline gelen ve giderek güçlenen ŞİÖ’nün, İran’ın katılımıyla uluslararası politikada olduğu kadar Ortadoğu politikalarında da ne derece etkili olabileceği ve İran’ın bölgedeki konumunu nasıl etkileyeceği önemli soru işaretleri olarak gündeme gelmektedir. Bu soruların cevap-

larına odaklanan bu yazıda, İran’ın ŞİÖ’ye katılımının örgütün “Batı-karşıtı” karakterini güçlendirirken, İran’ın da bölgedeki Batı karşıtı imajını pekiştireceği, bu sembolik

getirinin dışında örgüte üye olmanın İran’ın mevcut güvenlik ve ekonomik problemlerini çözmede kısa vadede etkili olamayacağı iddiası savunulacaktır.

ŞİÖ'NÜN KADERİ: GÜVENLİK YA DA EKONOMİ

Başlangıçta üyeleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümü çabası sonrası kurulan ŞİÖ, zaman içerisinde üyeleri arasında politik, ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel ilişkileri de içeren geniş “fonksiyon alanı”na sahip olmuştur. Her ne kadar, resmî olarak, örgütün bölge ve dünya barış ve istikrarına katkı yapma amacına sahip olduğu ifade edilse de ŞİÖ'nün asıl amacının

ABD önderliğindeki Batı blokuna bir alternatif yaratma çabası olduğunu söylemek mümkündür. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, örgütün lider aktörleri olan Rusya ve Çin'in savundukları farklı stratejiler ise örgütün gelecek politikalarının nasıl şekilleneceği konusunda farklı seçeneklerin oluşmasına neden olmaktadır. Batı blokundan algıladığı yakın tehdit nedeniyle derin güvenlik kaygılarına sahip olan Rusya, örgütün Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

(NATO) benzeri bir güvenlik yapılanmasına dönüşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan, her ne kadar mevcut Batı düzenine alternatif yaratma isteğine sahip olmakla birlikte, doğrudan ABD ile çatışmak istemeyen Çin, ŞİÖ'nün Batı'yı tahrik edecek bir güvenlik örgütü değil, Çin'in ekonomik gücünün ve etkisinin mevcut ve olası üyeler üzerinde yayılmasını mümkün kılacak ekonomi ağırlıklı bir örgüt hâline gelmesini istemektedir.

Örgütün liderliği pozisyonunda bulunan iki gücün strateji tercihlerindeki bu farklılık, gelecek politikalarının nasıl şekilleneceği konusunda soru işaretleri doğurmakta ve uluslararası politikadaki olası etkilerini öngörmeyi güçleştirmektedir. Bununla birlikte, örgütün hem üye sayısı bağlamında genişleme hem de faaliyet alanı bağlamında derinleşme sürecine devam etmesi ŞİÖ'nün uluslararası politikadaki ağırlığının artacağını göstermektedir.

Güvenlik açısından değerlendirildiğinde, başta ABD olmak üzere Batı blokunu doğrudan ve açık şekilde hedef alan politikalar yürüten İran'ın örgüte katılımının, örgütün "Batı karşıtı" pozisyonunu daha açık ve keskin hâle getireceğini söylemek mümkündür. Nitekim, İran'ın ŞİÖ üyeliği Batı medyasında yeni bir "şer ekseninin" olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

İRAN'IN ÜYELİĞİ: "ŞER" YA DA "ANTI-ŞER" EKSENİ

İran ve diğer olası üyelerin bu oluşuma katılımının hem ŞİÖ hem de İran açısından çeşitli güvenlik ve ekonomik katkıları olacağı da aşîkârdır. Güvenlik açısından değerlendirildiğinde, başta ABD olmak üzere Batı blokunu doğrudan ve açık şekilde hedef alan politikalar yürüten İran'ın örgüte katılımının, örgütün "Batı karşıtı" pozisyonunu daha açık ve keskin hâle getireceğini söylemek mümkündür. Nitekim, İran'ın ŞİÖ üyeliği Batı medyasında yeni bir "şer

ekseninin" olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte İran gibi bölge politikalarında etkin bir aktör üzerinden Ortadoğu'ya girişi ŞİÖ'nün bölge politikalarında güçlü konuma sahip olmasının önünü açacaktır. Buna karşılık, bu oluşumun sınırlarının Ortadoğu'ya uzanmasıyla birlikte, bu bölgede yaşanan ve yaşanabilecek önemli siyasi ve toplumsal krizler ŞİÖ'nün gündeminde yer edinecektir. Buna ek olarak, bilindiği üzere ŞİÖ'nün en önemli başarılarından birisi üye ülkelerin mücadele ettiği terör gruplarına karşı etkili bir iş birliği sistemi üretmesidir. Bu bağlamda, İran'ın çeşitli Cihatçı örgütlerle yakın ilişkisi, Asya'da faaliyet gösteren benzer örgütlerle mücadele eden üye ülkeler açısından önemli sorun teşkil edecektir. Tacikistan'ın İslami Uyanış Partisi'ne verdiği destek nedeniyle İran'ın üyeliğine uzun süre karşı çıkması, bu durumun açık göstergesidir. Tüm bunlar örgütün operasyonelliğine yönelik yeni sınamalar üretebilir.

İran açısından değerlendirildiğinde ise ŞİÖ üyeliğinin ülkenin bölgedeki pozisyonunu güçlendireceğini söylemek mümkündür. Bilindiği üzere, devrimden bu yana İran, bölgedeki Batı karşıtı cephenin önde gelen aktörlerinden biridir. Bu bağlamda İran hem Batılı aktörlerin bölgedeki doğrudan varlıklarına hem de bölgedeki Batı yanlısı aktörlere karşı mücadele içerisindedir. Bu mücadelesiyle İran, bölge hakları düzeyindeki Batı karşıtlığının önemli sembollerinden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya ve Çin gibi uluslararası düzlemde Batı alternatifi ülkelerle ŞİÖ bünyesinde kurumsal ittifak ilişkisine sahip olması,

İran'ın Batı karşıtlığını uluslararası zemine taşıyacak ve bölge halkları nezdindeki prestijine etki edecektir. Nitekim İran medyasında Çin, Rusya ve İran'ın bir araya gelişi "şer eksen" olarak tanımlanan Batıya karşı "anti-şer eksen"nin oluşumu olarak yansıtılmıştır. Bununla birlikte, İran'ın Ortadoğu'daki diğer önemli bölge aktörleriyle içerisinde olduğu güç mücadelesinde, ŞİÖ'nün doğrudan etkisi olacağını öngörmek mümkün değildir. Zira mevcut organizasyonel yapılanması ile ŞİÖ, NATO kadar sıkı ittifak sistemine sahip değildir. Aksine örgüt, üyelerin hem iç hem de dış politikalarındaki egemenlik haklarına ileri derecede hassasiyet göstermektedir. Bu nedenle tıpkı Rusya'nın Ukrayna müdahalesinde örgütün doğrudan herhangi eylem gerçekleştirmemesi örneğinde olduğu gibi, İran'ın bölge aktörleriyle mücadelesinde de doğrudan etkisi olması zayıf ihtimal olarak görünmektedir. Zaten Hindistan ve Pakistan'ın birlikte üye olarak kabul edilmesi örneğinde görüldüğü gibi ŞİÖ, üyelerinin bölge içi rekabetlerinin yaratacağı olası krizlerin parçası olmaktan kaçınmaktadır. Bu nedenle ŞİÖ üyeleri, İran'ın yanı sıra Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır gibi bölgenin diğer güçlü ülkelerinin de örgüte dâhil olmasına sıcak bakmakta ve böylece üyeleri arasında denge oluşturmaya çalışmaktadır.

İran'ın ŞİÖ üyeliğinin ekonomik açıdan da hem örgüte hem de İran'a getirilerinin olması beklenmektedir. İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan'ın bir açıklamasında dile getirdiği gibi İran Basra Körfezi ve Hazar Denizi bağlantıları üzerinden ŞİÖ üyele-

rinin dünyanın geri kalanıyla iletişimde kilit rol oynayacaktır. Ayrıca Çin'in uzun yıllardır geliştirdiği Tek Kuşak Tek Yol Projesi'nin gerçekleşmesinde de İran coğrafyasının büyük önemi bulunmaktadır. İran açısından değerlendirildiğinde ise ŞİÖ üyeleriyle ekonomik ilişkiler hayati önem taşımaktadır. Her ne kadar hâlihazırda örgüt üyeleriyle ekonomik ilişkileri çok güçlü görünmese de ŞİÖ üyeliği ve bu üyeliğin getirdiği daha yakın ikili ilişkiler İran'ın yıllardır mücadele ettiği Batı merkezli ekonomik yaptırımların etkilerinden kurtulmasında çıkış noktası olabilir. Semerkant Zirvesi'nde alınan kararlar üye ülkeler arası çeşitli bankacılık sınırlamalarının kaldırılması ve yine üye ülkeler arası ticarete yerel para biriminin kul-

lanım oranının her geçen yıl artması İran'ın Batı ekonomilerine bağımlılığını azaltıp, yaptırımların etkilerinin zayıflatılmasında rol oynayabilecektir.

“

ŞİÖ politikalarında öne çıkan güvenlik ve ekonomi stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde, İran'ın ŞİÖ üyeliğinin örgütün Batı'ya alternatif olma amacına ulaşılmasına katkı sağlayacağı aşikârdır. Bunun yanı sıra bu oluşuma üye olmak, İran'ın Batı karşıtı pozisyonunun hem bölge hem de uluslararası düzlemde güçlenmesini sağlayacaktır.

”

Benzer şekilde ŞİÖ üyeliği Çin ile İran arasında uzun zamandır sürmekte olan uzun dönemli ekonomik iş birliği görüşmelerinin hızlanmasında ve kısa sürede somutlaşmasında etkili olacak, benzer sürecin Rusya ile yaşanmasıyla İran ekonomisindeki Çin ve Rus sermayesinin payının artması ve yeni yatırımların ülke ekonomisine kazandırılması mümkün olacaktır. Bunun yanı sıra, ABD'nin çekilmesiyle birlikte Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın önemini kaybetmesi ve yeniden uygulanan yaptırımlar İran ekonomisi üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmaktadır. İran'ın Rusya ve Çin desteğine ŞİÖ gibi kurumsal mekanizma üzerinden sahip olması, yaptırımların kaldırılması ve ülkenin nükleer programını düzenleyici yeni anlaşmanın imzalanması için süren müzakerelerde İran yönetiminin elini güçlendirecektir.

Sonuç olarak, ŞİÖ politikalarında öne çıkan güvenlik ve ekonomi stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde, İran'ın ŞİÖ üyeliğinin örgütün Batı'ya alternatif olma amacına ulaşılmasına katkı sağlayacağı aşikârdır. Bunun yanı sıra bu oluşuma üye olmak, İran'ın Batı karşıtı pozisyonunun hem bölge hem de uluslararası düzlemde güçlenmesini sağlayacaktır. Diğer yandan Batı merkezli yaptırımlar nedeniyle zorluk çeken İran ekonomisi ŞİÖ üyeliğinin yarattığı imkânlarla kısmen de olsa rahatlayabilecektir. Ancak tüm bu gelişmelerin İran'ın hem Batılı hem de bölge aktörleriyle yaşamakta olduğu problemlerin aşılmasında kısa dönemde etkili olacağını söylemek mümkün değildir. ■

SUUDİ ARABİSTAN VE BAE İLE TÜRKİYE ARASINDA GELİŞEN SAVUNMA İŞ BİRLİĞİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü

ORSAM

Küresel ilişkilerin doğası gereği savunma iş birlikleri dinamik ve yeniliklere açık olmalıdır. Ortadoğu coğrafyası gibi devlet, devlet dışı aktör ve bölgesel/küresel aktör angajmanlarının yoğun olduğu coğrafyada, sabit dış/savunma politikası izleme aktörler açısından güvenlik zafiyetleri doğurabilecektir.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE), Türk savunma sanayi ürünlerine olan ilgisi her geçen gün artmaktadır. Geçtiğimiz günlerde Türkçe, İngilizce ve Arapça basınlara yansıyan haberlerde, BAE'nin Türkiye'nin Bayraktar TB-2 SİHA'larına yönelik ilgisinin arttığı ve 20 adet TB-2'nin BAE'ye teslim edildiği konu ile ilgili bilgisi olan kaynakların aktardığı bir gelişme oldu. BAE'nin bunun yanında TB-2 SİHA'larından toplamda 120 adet talep ettiği ve bu teslimatın en kısa sürede gerçekleştirilmesi için görüşmelerin yapıldığı ifade edilmektedir.

Nitekim iki ülke arasında meydana gelen son dönem üst düzey görüşmelerde gerek dönemin Abu Dabi Veliaht Prensi ve şimdiki Devlet Başkanı Muhammed bin Zayid'in Ankara ziyaretinde ve ge-

rekse Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Abu Dabi ziyaretinde iki ülke arasındaki savunma iş birliği meseleleri de gündem olmuştu. Bu görüşmelerin ardından Türkiye'ye ayrı bir ziyaret

düzenleyen BAE Dışışleri Bakanı Abdullah bin Zayid'in Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile gerçekleştirdiği ortak basın toplantısında da ilgili savunma iş birliğine ayrı önem verilmişti.

BAE'nin yanında Suudi Arabistan'ın hem TB-2'ler bağlamında hem de diğer Türk savunma sanayi ürünleri kapsamında taleplerinin olduğu ve hatta savunma iş birliğini bu ürünlerin üretilmesi için fabrika kurmaya kadar genişletme arzusunda olduğu belirtilmektedir. Türkiye'nin de üst düzey yetkililer

tarafından açıkladığı üzere Körfez bölgesinin güvenliğinin Türkiye'nin güvenliğinden ayrı tutulamayacağı bir ortamda, iki ülkenin Türk savunma sanayi ürünlerine gösterdiği ilgi, üç ülke için de bir kazan-kazan durumu (*win-win game*) gelişmesini beraberinde getirebilir. Bu çerçevede ilk elde söz konusu gelişmelerin bölgesel siyaset açısından ne anlama geldiğine bakmakta, ardından ise Suudi Arabistan ve BAE'nin dış politikası açısından ne anlama geldiğini incelemekte fayda var. Bunun yanında ise son olarak ilgili gelişmelerin Türk dış ve savunma po-

litikası çerçevesinde anlamlandırılması gerekmektedir.

Ortadoğu'nun içerisinde bulunduğu güvenlik /güvensizlik ortamı, Joe Biden döneminin başlamasıyla Ortadoğu geneline yayılan siyasi ilişkilerin normalleştirilmesi süreciyle farklı bir hâl almaktadır. Dolayısıyla 2021 yılının ilk dönemlerinden itibaren Körfez krizinin çözülmesi ve Körfez'in aynı zamanda İran, İsrail ve Türkiye ile ilişkiler kurması normalleşme meselesinde yeni bir aşamaya geçildiğini belirtebilir.

BÖLGESEL SİYASETTE YOĞUNLAŞAN SAVUNMA İŞ BİRLİKLERİ

Küresel ilişkilerin doğası gereği savunma iş birlikleri dinamik ve yeniliklere açık olmalıdır. Ortadoğu coğrafyası gibi devlet, devlet dışı aktör ve bölgesel/küresel aktör angajmanlarının yoğun olduğu coğrafyada, sabit dış/savunma politikası izleme aktörler açısından güvenlik zafiyetleri doğurabileceklerdir. Nitekim çoğu dönemde de savunma iş birliğini simgeleyen askerî teçhizat transferleri konusunda girilen ikili ilişkiler, savunma iş birliklerinin değiştiğini yahut değişmeye başladığını göstermektedir. Bu bağlamda, Ortadoğu'nun içerisinde bulunduğu güvenlik/güvensizlik ortamı, Joe Biden döneminin başlamasıyla Ortadoğu geneline yayılan siyasi ilişkilerin normalleştirilmesi süreciyle farklı

bir hâl almaktadır. Dolayısıyla 2021 yılının ilk dönemlerinden itibaren Körfez krizinin çözülmesi ve Körfez'in aynı zamanda İran, İsrail ve Türkiye ile ilişkiler kurması normalleşme meselesinde yeni bir aşamaya geçildiğini belirtebilir. Bu yeni aşama normalleşme ilişkilerinin savunma iş birliğini de kapsayacak şekilde genişlediği dönem olan normalleşme-sonrası bölgesel durum (*post-normalization regional landscape*) olarak adlandırılabilir. Normalleşme sonrası ilişkilerin güçlendiği bu dönem gerek ABD'nin bölgeyi terk ettiği söylemlerinin gerekse de Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle küresel aktörlerin bölgedeki devletlerin davranışlarını daha az oranda etkileyebileceği dönemi de beraberinde getirebilecektir. Dolayısıyla küresel aktörlerin daha az siyasi-askerî angajmanının olabileceği olasılığı, bölgesel aktörler arasındaki savunma iş birliğini güçlendirebilecek gelişme olabilir.

Normalleşme sonrası bölgesel durumun ülkeler arasında yeni savunma iş birliklerini içermesi, normalleşme döneminde ve normalleşme öncesi dönemde ülkeler arasında savunma ilişkileri olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede, ilgili dönemi yeni yapan mefhum, ülkelerin savunma iş birliklerinde paradigma değişimine gitmeleri olarak ifade edilebilir. Paradigma değişimi ise ülkelerin dış politikalarını devam ettirirken savunma iş birliklerinin kurulmasında pragmatik tutum izlemelerini işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle doğrudan dış politika hedefleriyle çakışmadığı sürece askerî teçhizat transferini ilgilendiren savunma iş birliği konularının dış politikadan

olabildiğince bağımsız değerlendirilmesidir. Bu bağlamda bakıldığında, BAE her ne kadar İran ile ticari temaslarını artırma gayreti gösterse ve hatta altı yılın ardından bir Tahran büyükelçisi atamış olsa da bölgenin diğer Arap olmayan iki unsuru Türkiye ve İsrail ile savunma ve askerî ilişkilerini güçlendirmekte ve her iki ülkeyle savunma sanayi konusunda teçhizat tedariki görüşmeleri yürütmektedir. Bunun yanında yine bu konuya örnek olabilecek bir gelişme ise Suudi Arabistan da İran ile siyasi ilişkilerin kurulması temalı müzakereleri sürdürse de yine BAE gibi gerek Türkiye ile gerekse de dolaylı olarak İsrail ile ikili savunma ilişkilerini sürdürmektedir. Bu noktada özellikle Suudi Arabistan'ın hamlelerini dış politikasını sürdürürken savunma iş birliklerini pragmatik yürütme bağlamında örnek olarak İsrail ile diplomatik olarak ilişki kurulmadan, bölgesel denklemde aynı savunma iş birliği içerisinde olma gayreti gösterilebilir.

“

Suudi Arabistan ve BAE'nin Türkiye gibi askerî kapasite açısından kendisini kanıtlamış üreticinin savunma sanayi ürünlerine olan ilgisi, her şeyden önce iki ülkenin de askerî teçhizat tedarikçileri konusunda alternatif arayışlarını somut hâle getirmektedir.

”

KÖRFEZ'İN DEĞİŞEN SAVUNMA ANLAYIŞI VE TÜRKİYE

Ülkelerin değişen savunma iş bir-

likleri anlayışları çerçevesinde Körfez ülkelerinin yaklaşımlarına bakmakta fayda vardır. Bu çerçevede, Suudi Arabistan ve BAE'nin Türkiye gibi askerî kapasite açısından kendisini kanıtlamış üreticinin savunma sanayi ürünlerine olan ilgisi, her şeyden önce iki ülkenin de askerî teçhizat tedarikçileri konusunda alternatif arayışlarını somut hâle getirmektedir. Türkiye 1945 yılından itibaren Batılı ülkelerle birlikte siyasi ve askerî temaslarını sürdürmüş ve 1990'lardan sonra da 1952 yılında katıldığı dünyanın en kalıcı ve en büyük askerî ittifakı NATO'daki ikinci büyük ordu olma özelliğini korumuştur. Bu anlamda Türkiye, ge-

leneksel anlamda güvenlik tüketicisi olmaktansa güvenlik sağlayıcısı/üreticisidir (security-producer). Aynı zamanda Türkiye'nin 2010 yılından itibaren bölgede izlemeye başladığı askeri aktiflik şeklindeki dış politika, 2016 yılından itibaren Suriye ve Irak sınırlarında gerçekleştirilen askeri operasyonlar ve bunun yanında Libya ve Dağlık Karabağ gibi örneklerdeki askeri katkıları düşünüldüğünde, Türkiye aynı zamanda konjonktürel olarak güvenlik sağlayıcısı/üreticisidir. Bütün bunlar dikkate alındığında, Türkiye, Körfez ülkeleri açısından bölgede önemli bir askeri teçhizat tedarikçisi ve savunma iş birliği ortağı

alternatifi olarak ortaya çıkmaktadır.

Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez'de yüksek yoğunluklu dış politika izleyen devletlerin savunma iş birlikleri ve askeri teçhizat tedariki bağlamında ABD'yi "geleneksel tedarikçi" (traditional procurer) ve Türkiye gibi üreticileri ise "yükselen tedarikçi" (emerging procurer) olarak değerlendirdikleri belirtilebilir.

Suudi Arabistan ve BAE gibi her iki ülkenin de temel ve en büyük

askeri teçhizat tedarikçisi 1990'lı yıllardan bu yana ABD'dir. Bu bağlamda, her iki ülkenin de konjonktürel şartlar dolayısıyla alternatif arayışında olmaları, ilgili alternatif güvenlik sağlayıcısı ülkelerin ABD ile "eş konumdaki tedarikçiler" (equal procurers) oldukları anlamına gelmeyeceği gibi ABD ile bu ülkelerin savunma iş birliğini kestiği anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez'de yüksek yoğunluklu dış politika izleyen devletlerin savunma iş birlikleri ve askeri teçhizat tedariki bağlamında ABD'yi "geleneksel tedarikçi" (traditional procurer) ve Türkiye gibi üreticileri ise "yükselen tedarikçi" (emerging procurer) olarak değerlendirdikleri belirtilebilir.

Türkiye'nin millî savunma sanayi ürünlerinin bölgedeki krizlerde kullanımı sonrası yoğun bir taleple karşı karşıya olduğu aşîkârdır. Bu çerçevede bakıldığında, sadece Türk dış politikasında millî savunma sanayi ürünlerinin etkin kullanımı değil, aynı zamanda bölgesel savunma iş birlikleri kurulması açısından bu ürünlerin fayda sağlanması konusu da bir o kadar önem arz etmektedir.

Sonuç olarak normalleşme dönemi öncesinde siyasi uzlaşmazlıkların yanında Ortadoğu genelindeki çatışma bölgelerinde farklı unsurlar üzerinden siyasi ve hatta belirli dönemlerde askeri olarak karşı karşıya gelmiş olan Türkiye ile Suudi Arabistan-BAE'nin değişen şartlar dolayısıyla savunma iş birliğine girmesi, bu ülkelerin farklılaşan paradigmalarını yansıtmaktadır. ■

TÜRKİYE-ESAD YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE NORMALLEŞME “BEKLENTİLERİ”

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

“

2022 yılıyla birlikte iki ülke arasında normalleşme söylemleri öne çıkmaya başlamıştır ve Esad yönetimi yetkililerinin bu sürece ilişkin bazı şartları dile getirdiği gözlenmiştir. Ancak iki ülke tarafından verilen karşılıklı mesajların somut ve kararlı adımlardan ziyade şimdilik beklenti ve birbirini ölçme düzeyinde kaldığı görülmektedir.

”

Hem en uzun kara sınırını hem de ortak tarihi paylaşan Türkiye ve Suriye arasında tarih boyunca sarsıntılı ilişkiler olmuştur. İki ülke arasındaki inişli çıkışlı kurulan ilişkiler, 1998

Adana Mutabakatı ile olumlu yönde istikrara kavuşmaya başlamıştır. 2000'li yılların başında ise mevcut hükûmetin izlediği dış politika ilkeleri çerçevesinde yakın ilişkilerin yürütüldüğü döneme geçilmiştir. Ancak Arap Ayaklanmaları'nın 2011 yılında Suriye'ye de sıçraması söz konusu ilişkilere gölge düşürmüştür. Sürecin başlangıç aşamasında ilişkilere zarar vermemek adına ihtiyatlı davranan Türkiye, meşru haklar talep eden Suriye muhalefeti ve Beşar Esad rejimi arasında arabulucu olmaya çalışmış ve bu bağlamda yoğun bir diplomatik süreç yaşanmıştır. Ancak söz konusu çabaların rejim tarafında karşılık bulamaması, iç savaşa dönüşen ayaklanmaların sebep olduğu can kayıpları, Türkiye'ye yönelik artan göç ve bölgedeki kaotik ortamın sebep olduğu güç boşluklarından doğan terör grupları Türkiye'nin Suriye meselesini güvenlik ekseninde değerlendirmesini ve siyasi ilişkilerin

kopmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu doğrudan siyasi temasızlık ise yaklaşık 10 yıldır varlığını korumaktadır. Ancak 2022 yılıyla birlikte iki ülke arasında normalleşme söylemleri öne çıkmaya başlamıştır ve Esad yönetimi yetkililerinin bu sürece ilişkin bazı şartları dile getirdiği gözlenmiştir. Ancak iki ülke tarafından verilen karşılıklı mesajların somut ve kararlı adımlardan ziyade şimdilik beklenti ve birbirini ölçme düzeyinde kaldığı görülmektedir.

ARAP BAHARI İLE KOPAN İLİŞKİLER

İki ülke arasındaki yoğun ilişkiler 2011 yılına kadar kesintisiz devam etmiştir. Ancak 2010 yılının sonuna doğru Ortadoğu'da başlayan Arap Ayaklanmaları, Mart 2011'de Suriye'ye de sıçramıştır. Tarihlerinde hiç olmadığı kadar yakın ilişkiler kurmuş olan iki devlet arasındaki ilişkiler bu gelişmenin ardından kopma sürecine girmiştir. Artan ayaklanmalara ve Esad rejiminin aşırı güç kullanıma Türk yetkililer başlangıç aşamasında ihtiyatlı yaklaşmıştır. Nitekim ayaklanmaların başlangıcında Suriye halkının çoğunluğunun Esad'ı desteklediği düşünülmüştür. Bu sebeple Türkiye, Suriye ile kurduğu

iyi ilişkilere gölge düşürmek istememiştir. Fakat Türkiye, Esad yönetimine yönelik ısrarcı reform çağrılarını sürdürmüştür. Bu bağlamda dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Nisan 2011'de Şam'a giderek söz konusu reformlar hakkında tavsiye niteliğinde görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ayrıca dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın özel temsilcisi sıfatıyla Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Hakan Fidan da Şam'a ziyaret düzenlemiştir. Türk yetkililerinin yürüttüğü bu diplomatik temasların sonucu Suriye'de reform çalışmalarının başlatılması olmuştur.

Nitekim söz konusu reformların gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin siyasi ve maddi olarak sunabileceği destekler de belirtilmiştir. Ancak süreç içerisinde Esad rejiminin bu hamleleri zaman kazanma çerçevesinde yürüttüğü anlaşılmıştır. Bu bağlamda rejim, reform girişimlerinden uzaklaşarak muhaliflere ve Suriye halkına orantısız şiddeti artırmıştır. Ağustos ayı

itibarıyla ise artan can kayıpları ve gelişme kaydedilemeyen diplomatik girişimler, Türk hükümetinin Esad karşıtı tutuma geçiş yapmasına sebep olmuştur. Bu gelişmelerden sonra ise Suriye'ye yönelik yaptırımların ve söylemlerin sertleştiği bir süreç başlamıştır. Mart 2012'de kapatılan Şam Büyükelçiliği ve akabinde gerçekleştirilen uygulamalarla özellikle 2014 yılı itibarıyla iki ülke arasındaki ilişkiler kopma sürecine girmiştir. Bölgedeki gelişmeler doğrultusunda Türkiye, Suriye'yi güvenlik ekseninde ele alan uygulamaları hayata geçirmiştir. Esad yönetiminden çekilen destek ise bu bağlamda Suriyeli ılımlı muhalefete aktarılmıştır. Böylece Türkiye'nin Esad rejiminin değişmesine yönelik tutuma geçiş yaptığı görülmüştür.

“

Gelişmeler 2012 yılından itibaren Suriye konusunu Esad rejimiyle temas etmeden ve bu ülkedeki güvenlik sorunlarına odaklı ele alan Türkiye'nin, en azından rejime yönelik değişen bakışına işaret etmektedir.

”

NORMALLEŞME SÜRECİNDE TARAFLARIN BEKLENTİLERİ

2014'ten itibaren Suriye sahasında pek çok şey değişime uğramış ve bu durum, iki aktörün bakış açısında da bazı kırılmaları beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda iki ülke arasında 10 yıldır doğrudan siyasi bir ilişki kurulamamış olsa da gerginliğin 2022 yazı itibarıyla düşmeye başladığı görülmektedir. Bu gelişme taraflar arasında nor-

malleşmenin mümkün olup olmayacağı tartışmalarını alevlendirmiştir. Bu bağlamda ise iki ülkenin karşılıklı beklentilerinin ortak zeminde buluşabilmesinin en önemli sorun olarak ortaya çıktığı görülmektedir. 2022 yazıyla normalleşme tartışmalarının önemli tetikleyicisi Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Suriyeli mevkidaşıyla yaptığı konuşmayı basınla paylaşması ve akabinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bakanla paralel olarak diplomasi yolunun Suriye ile açık olduğunun sinyallerini vermesi olmuştur. Sonrasında ise MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve Suriye Ulusal Güvenlik Büro Başkanı Tümgeneral Ali Memlük arasındaki Rusya aracılığıyla yapılan görüşmeler gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler 2012 yılından itibaren Suriye konusunu Esad rejimiyle temas etmeden ve bu ülkedeki güvenlik sorunlarına odaklı ele alan Türkiye'nin, en azından rejime yönelik değişen bakışına işaret etmektedir. Nitekim Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye'nin Suriye ile bazı konularda ortak güvenlik kaygıları da bulunmaktadır. Bunların başında ise PKK/YPG terör örgütünün bölgedeki faaliyetleri gelmektedir. Bu bağlamda olası bir normalleşme sürecinin tarafların güvenlik endişeleri konusunda iş birliği temaslarıyla başlayabileceği anlaşılabilmektedir. Nitekim doğrudan görüşmelerin istihbarat yetkilileri düzeyinde gerçekleşmesi de tarafların güvenlik alanında iş birliğine ılımlı yaklaştığını ve sürecin belirli gelişme katettığını göstermektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin beklentilerinde PKK/YPG'nin faaliyetle-

rinin durdurulması için tarafların güvenlik iş birliğinde bulunması önem teşkil etmektedir. Ayrıca Türk yetkililer tarafından Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanmasının önemi vurgulanmaya devam etmektedir. Nitekim ulusal güvenlik çerçevesinde algılanan tehditler sebebiyle Suriye sınır bölgelerinde askerî varlığını sürdüren Türkiye, söz konusu toprak bütünlüğünün güvenliği sağlandığı takdirde Türkiye'nin sınır ötesindeki varlığını çekebileceğini de vurgulamaktadır. Bu kapsamda YPG'nin Suriye topraklarındaki terör faaliyetlerine son vermesi ise elzemdir. Söz konusu güvenlik endişeleri bağlamında ise Suriye'nin kuzeyindeki çeşitli bölgelerde 30 km derinliğinde güvenli bölgelerin kurulması Türkiye tarafından vurgulanmaktadır. Bu kapsamda normalleşmenin önemli adımlarının Türkiye'nin ulusal güvenlik endişelerine cevap verildiği bir zeminde hız kazanabileceği anlaşılabilmektedir. Diğer taraftan Türkiye, sürecin başından itibaren istikrarlı bir şekilde Suriyeli ılımlı muhalefetle Esad rejiminin uzlaşmasının hayati olduğunu vurgulamaya devam etmektedir. Nitekim son dönemdeki normalleşmeye yönelik eleştirel bazı söylemler Suriyeli muhaliflerden gelmiştir ancak Türkiye, Suriye'deki reform çabalarından vazgeçmediğini yeniden vurgulamıştır. Bu bağlamda Suriye Anayasa Komitesinin çalışmaları için sürdürülebilir koşulların oluşturulması da vurgulanmıştır. Türkiye için diğer önemli konu ise Suriyeli sığınmacıların ülkelerine güvenli dönüşlerinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda Esad rejimin çıkardığı af kanunlarının güvenirliliği ve dönüş sonrası insani

güvenliğin sağlanabileceği bir ortamın oluşturulması Türkiye için normalleşme beklentilerinde önemli hususlardan birisi olarak görülmektedir. Nitekim ancak bu güven sağlanabilirse söz konusu geri dönüşler gönüllü olabilecektir.

“

Esad rejimi yetkililerinin olası normalleşme süreci için beklentilerini son dönemde açık şekilde ifade ettiği görülmektedir. Söz konusu beklentilerin ilk olarak Suriye Parlamentosu Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Butrus el-Marjan tarafından dile getirildiği görülmüştür. Bunlardan ilki, Suriyeli muhaliflerle ilgilidir. Rejimin “terörist” olarak nitelendirdiği söz konusu grupların, Türkiye ile ilişkilerinin kesilmesi rejim için öncelikli bir konudur. Diğer taraftan, Türkiye’nin ulusal güvenlik endişeleri sebebiyle sınır bölgesindeki askerî varlığı rejimi rahatsız eden diğer bir konu olarak belirlemektedir.

”

Türkiye’nin Esad yönetimiyle normalleşmeye yönelik verdiği sinyallere karşılık Esad rejimi yetkililerinin olası normalleşme süreci için beklentilerini son dönemde açık şekilde ifade ettiği görülmektedir. Söz konusu beklentilerin ilk olarak Suriye Parlamentosu Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Butrus el-Marjan tarafından dile getirildiği görülmüştür. El-Marjan bir Rus gazetesine verdiği demeçte Suriye’nin Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye hazır olduğunu ve iyi komşuluk ilişkilerinin inşa edilmesi

gerektiğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda rejimin Türkiye yönetiminden iki beklentisi olduğu bildirilmektedir. Bunlardan ilki, Suriyeli muhaliflerle ilgilidir. Rejimin “terörist” olarak nitelendirdiği söz konusu grupların, Türkiye ile ilişkilerinin kesilmesi rejim için öncelikli bir konudur. Diğer taraftan, Türkiye’nin ulusal güvenlik endişeleri sebebiyle sınır bölgesindeki askerî varlığı rejimi rahatsız eden diğer bir konu olarak belirlemektedir. Ayrıca son dönemde Suriye’nin son Ankara Büyükelçisi Nidal Kabalan tarafından yapılan açıklamalar da normalleşme tartışmalarını derinleştirmiştir. Kabalan, BBC Türkiye’ye verdiği röportajda normalleşmenin sınırlı da olsa ilerleme kaydedebildiğini ancak Şam yönetiminin Türkiye’den somut adımlar beklediğini ifade etmiştir. Kabala’nın açıklamalarından yola çıkılarak Şam yönetiminin dört temel beklentisi olduğu görülmektedir. Bu beklentilerden ilki, İdlib kontrolünün tamamen Şam yönetimine bırakılması, ikincisi Halep-Lazkiye arasındaki M4 karayolu kontrolünün Şam yönetimine devredilmesi,

üçüncüsü Suriye’ye yönelik uygulanan yaptırımların kaldırılmasının sağlanması ve son olarak Suriye’nin “terörist” olarak tanımladığı gruplarla ilişkilerin kesilmesidir. Kabala ayrıca, terörle mücadelede Türkiye ile geçmiş ilişkilerinde olduğu gibi yeniden iş birliği kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye için önemli bir konu olan Suriyeli göçmenlerin de ülkeye geri dönüşleri için çeşitli afların çıkarıldığı belirtilmiştir.

2022 yılı Türkiye’nin Arap Ayaklanmaları sonrasında Ortadoğu ülkeleriyle zedelenen ilişkilerini yeniden inşa ettiği bir dönem olarak dikkat çekmekte ve bu bağlamda önemli adımlar atılmaktadır. Sonuç olarak, Suriye ile ilişkilerin normalleşmesi Türkiye için sürecin en zor aşaması olarak görünmektedir. Çünkü iki ülke arasındaki 10 yılı kapsayan kopukluk ve birbiriyle bağlantılı güvenlik endişeleri doğal olarak birbiriyle radikal şekilde farklı beklentileri doğurmaktadır. Dolayısıyla tarafların iş birliği ve güven ilişkisini inşa etmesinin ve karşılıklı beklentileri uzlaştırmalarının bir hayli zor olacağı ve zaman alacağı anlaşılmaktadır. ■

MAVİ VATAN DOKTRİNİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

MERVE ÇAKIR

Araştırma Asistanı **ORSAM**

“

Cihat Yaycı'nın uzun yıllar süren askerî kariyerinin yanı sıra yakın zamanda hem literatüre hem de deniz alanları konusunda millî menfaatlerin korunmasına sağladığı katkının temeli, doktrine dönüştürülen Mavi Vatan tezidir.

”

2

019 Kasım ayının sonlarında Libya ve Türkiye arasında imzalanan denizcilik anlaşması yahut tam ismiyle Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Anlaşması iki ülkenin de Akdeniz'deki doğal kaynaklarda hak talep edebilmesini yasal zemine oturtarak bölgedeki enerji diplomasisine yeni bir momentum kazandırmıştır. Türkiye'nin yıllardır süregelen Ege Denizi kıta sahanlığı sorununa ve Doğu Akdeniz'deki alan paylaşımına bir çözüm

getirmeyi hedefleyen anlaşmada siyasi irade son dönemde oldukça önemli adımlar atmıştır. Bu konuda yıllarca titizlikle çalışan Türk Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi Başkanı Müstafi Tüm-amiral Doç. Dr. Cihat Yayı'nın da Mavi Vatan doktrinine etkisi ve bu doktrinin dikkatli şekilde uygulanması Türk-Yunan ilişkilerini de şekillendirmiştir.

CİHAT YAYCI'NIN HAYATI

1966 yılında Elazığ'da doğan Cihat Yayı babasının görevi hasebiyle Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşamış; ortaokulu bitirmesinin ardından dönemin sosyal ve siyasi konjonktürü bağlamında babasının yönlendirmesiyle askerî okullara yönelmiş ve sınavlarda elde ettiği başarı doğrultusunda Heybeliada Deniz Lisesine kaydolmuştur. Ailesinden ayrı yaşamı ilk defa bu yıllarda tecrübe eden Yayı, ailesini okuldan ayrılması konusunda ikna etmek amacıyla başarısız geçen birkaç dönemin ardından eğitimini en başarılı öğrencilerden biri olarak tamamlamış; ardından da Deniz Harp Okuluna devam etmiştir. 2000 yılında Deniz Harp Akademisinden, 2003 yılında ise Silahlı Kuvvetler Akademisinden mezun olan Cihat Yayı, Marmara Üniversitesinde işletme, Naval Postgraduate School'da ise fizik mühendisliğiyle elektronik mühendisliği

üzerine yüksek lisans yapmış, doktora eğitimini ise İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana-bilim Dalında tamamlamıştır.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargâhında çeşitli görevlerde bulunan Yayı hem ilgi alanı olması hem de Deniz Kuvvetleri Komutanlığının çeşitli gemilerinde yaptığı branş subaylığı, bölüm amirliği ve özellikle TCG Yavuz ile TCG Kemalreis firkateynlerinde yaptığı II. komutanlık sayesinde deniz hukuku, Ege Denizi, kıta sahanlığı ve Egemenliği Antlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmeyen Ada, Adacık ve Kayalıklar (EGAYDAAK) meselelerinde uzmanlaşmıştır. 29 Temmuz 2016 tarihinde tümamiralliğe terfi eden Cihat Yayı, 20 Ağustos 2017'de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı kurmay başkanlığı görevine getirilmiştir. 16 Mayıs'ta Resmi Gazete'de yayımlanan cumhurbaşkanı kararıyla görevinden

alınarak Genelkurmay Başkanlığı emrine verilen Tümamiral, 2 gün sonra görevinden istifa etmiştir. İstifasının ardından akademik hayata daha fazla yönelen Cihat Yaycı, 24 Temmuz 2020'de Bahçeşehir Üniversitesi bünyesinde Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezini (BAU DEGS) kurmuş; sonrasında merkez üniversiteden ayrılarak TÜRK DEGS adıyla "ülke ve millî menfaatler yolundaki çalışmalarına bağımsız olarak devam etme" kararı almıştır.

TÜRKİYE'NİN YENİ DENİZ DOKTRİNİ: MAVİ VATAN

Cihat Yaycı'nın uzun yıllar süren askerî kariyerinin yanı sıra yakın

zamanda hem literatüre hem de deniz alanları konusunda millî menfaatlerin korunmasına sağladığı katkının temeli, doktrine dönüştürülen Mavi Vatan tezidir. Çalışmalarının temelini Barbaros Hayrettin Paşa'nın "denizlere hâkim olan cihana hâkim olur" prensibi çerçevesinde oluşturan ve Amiral Cem Gürdeniz'in 2006 yılında ortaya attığı Mavi Vatan kavramını geliştiren Yaycı; makaleler, kitaplar ve anlaşmalarda büyük önem taşıyan haritalarla Mavi Vatan olgusunu geliştirmiştir. Lise eğitimi de dâhil olmak üzere Türkiye'nin denizlerine dair yoğun mesleki ve akademik tecrübenin ardından ilmi kariyerini deniz hukuku me-

selesine yönlendiren Yaycı, uzun çalışmalar sonucunda 2009 yılında daha Akdeniz'deki gerilim mevcut düzeyde değilken "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi" başlıklı bir çalışmayla literatüre katkı sunmuş; amirlerinin konuya olan ilgisinin ardından çalışma siyasi otoriteye sunulmuş ve büyük takdir görmüştür. Bir röportajında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde çalışmasını dinlediğini ve çok önemli bulduğunu belirten Cihat Yaycı, Kasım 2009'da gerçekleştirilen Libya ziyaretinde Erdoğan'ın bizzat kendisinin çalışmayı Muammer Kaddafi'ye anlattığını da eklemiştir. Ancak 2010 yılında vuku bulan Arap Baharı ve bölgedeki siyasi değişimler, söz konusu anlaşmanın 2019 yılına kadar ertelenmesine neden olmuş; iki ülke nihayet 2019 yılı sonunda deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda mutabık kalmıştır.

“

Son yıllarda değişen yaklaşımı sayesinde Türkiye, "ülkenin sınırlarını çevreleyen deniz kaynaklarını da toprak parçası kadar önemli birer vatan parçası" olarak savunmuş ve mikro düzeyden makro düzeye tüm politikalar bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir.

”

MAVİ VATAN NEDEN ÖNEMLİ?

Mavi Vatan doktrininin önemi, Yaycı'nın da belirttiği gibi, bağımsız ve büyük ülke olma idealinden kaynaklanmaktadır. Zira Türki-

ye'nin iç huzurunu sağlamasının büyük ülke olma yolunda bir gereklilik olduğunu ve bunun hâlihazırda sağlandığını belirten Yayı, iki şart daha dile getirmektedir: Enerji sorununu çözebilmek ve barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye sahip olmak. Yayı'ya göre "Enerji, Türkiye'nin geleceğidir ve enerji kaynakları da denizlerdedir." Bu nedenle de zengin doğal gaz ve petrol rezervlerinin tespit edilmesinden sonra dünyanın en sıcak bölgelerinden biri hâline gelen Doğu Akdeniz, Türkiye'nin geleceği açısından da hayati bir öneme sahiptir. Nitekim son on yıllık dilimde bölgede keşfedilen rezervler de Doğu Akdeniz'in potansiyeli hakkında büyük ipuçları barındırmaktadır. 2009 yılında Hayfa'nın yaklaşık 90 kilometre açıklarında İsrail'in münhasır ekonomik bölgesinde (MEB) keşfedilen 280 milyar metreküp doğal gaz olduğu düşünülen Tamar Sahası, bir yıl sonra Leviathan Sahası'nda İsrail'in 40 yıllık ihtiyacını karşılamaya ye-

terli olacak büyüklükteki rezerv keşfi, 2011 yılında Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi arasında ilişkilerin gerilmesine neden olan Afrodit Sahası'ndaki keşif Mısır tarafından 2015 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen diğer keşifler ve son olarak da 2022 Ağustos'ta ENI ve TOTAL'in Kıbrıs açıklarında 70 milyar metreküpü aşkın rezerve sahip yeni bir gaz yatağı keşfi bölgenin ne denli önemli olduğunu güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

Dahası bölgenin bu denli verimli rezervlere sahip olması bölgedeki enerji hesaplaşmasının da şiddetini artırmakta; Türkiye'nin kıta sahanlığı dahi hukuki dayanağı olmayan sebeplerle yok sayılmaktadır. Türkiye'nin bazı sebeplerden ötürü bölgede uzun yıllar aktif bir varlık göstermemesi Yunanistan'ın bu bölgede bazı oldubittilere girişmesine yol açmıştır. Son yıllarda değişen yaklaşımı sayesinde Türkiye, "ülkenin sınırlarını çevreleyen deniz kaynaklarını da toprak parçası kadar önemli birer vatan par-

çası" olarak savunmuş ve mikro düzeyden makro düzeye tüm politikalar bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. Mavi Vatan'ı "denizlerdeki misak-i millîmiz" olarak dile getiren Yayı ise doktrin inşasıyla Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalar, sözleşmeler ve deniz hukuku kapsamında Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan hak ve görevlerini sürekli dillendirmiştir. Onlarca çizim ve hesaplamayla Yayı, bölgedeki her ülkenin Türkiye ile imzalayacağı deniz yetki alanı anlaşmaları neticesinde elde edeceği kazanımlara dikkat çekmiş; milli menfaatleri ön plana alan ve başka ülkelerin yasal haklarını gasp etmeyen çalışmalar hazırlamıştır. Bu sayede Türkiye, Mavi Vatan doktriniyle birlikte deniz yetki alanlarını göstermekte, vatan sınırlarının 783 bin kilometrekareden ibaret olmadığını dahası üç tarafı çeviren denizlerdeki 462 bin kilometrekarenin de vatanın bir parçası olduğu görüşünü savunmakta ve bölgedeki diğer ülkelere kendileri için daha faydalı anlaşma seçeneklerinin Türkiye ile mümkün olduğunu göstermektedir. Dahası Mavi Vatan doktrinini doğrultusunda Libya ile imzalanan anlaşma, 2019 yılında ilki olmak üzere her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen Mavi Vatan tatbikatları ve bölgede gerçekleştirilen sondajlar la NAVTEX ilanları da Türkiye'nin bu konudaki kararlı duruşunu her geçen gün daha da sağlamlaştırmaktadır. Sonuç olarak, 2000'li yıllarda ifade edilen ve sonrasında Yayı ile doktrine dönüşen Mavi Vatan doktrinini Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege'deki deniz alanlarıyla ilgili meselelere temel bakış açısını oluşturmuş ve atılan adımlar bu doktrin bağlamında gerçekleştirilmiştir. ■

RÖPORTAJ

Dr. Valeria Giannotta: “YUNAN TARAFININ GÜVENLİĞİNE YÖNELİK TEHDİTLER OLDUĞU İDDİALARINA İNANMIYORUM”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman

ORSAM

“

Esasen Yunanistan mevcut dinamiklerde her zaman baskın bir konuma sahiptir ve bu durum bazı Avrupa ve bölge devletleri tarafından da desteklenmektedir. Bu nedenle, Yunanistan, özellikle Kıbrıs sorununun ve Akdeniz'deki diğer sorunların çözümü konusunda arabuluculuğa pozitif yaklaşmamaktadır.

Abdenmour Toumi: Türkiye ile Yunanistan arasındaki diplomatik, askerî ve bazen de kültürel gerilimlerin dönüm noktası 1974 yılı mıdır yoksa daha önce başladığı söylenebilir mi?

Dr. Valeria Giannotta: 1974 senesi Türkiye-Yunanistan ve dolayısıyla Kıbrıs ilişkilerinde kuşkusuz önemli dönüm noktasıdır. Ancak Ankara ile Atina arasındaki gerilimlerin ve kültürel çatışmaların daha önce doğduğunu söyleyebilirim. 1919-1922 Yunan-Türk savaşını ve ar-

Kimdir?

Valeria Giannotta:

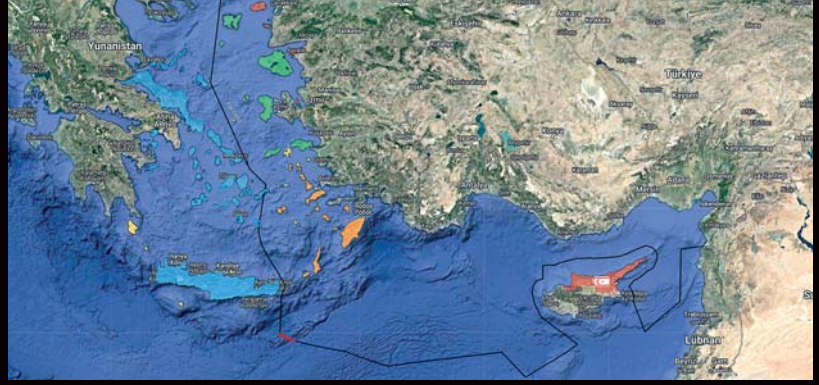
Türk siyaseti ve uluslararası ilişkiler konusunda uzman bir İtalyan araştırmacı olan Dr. Valeria Giannotta, İtalya merkezli Uluslararası Politika Araştırmaları Merkezinde (Centro Studi di Politica Internazionale-CeSPI) Gözlemevi Türkiye Bilimsel Direktörü olarak görev almaktadır. Milano'da, doktora derecesini aldığı Katolik Üniversitesinde okumuştur. 2009 yılından bu yana Türkiye'de aktif olarak çalışan Giannotta, Türkiye'nin çeşitli illerinde akademik görevlerde yer almış; ulusal ve uluslararası konferanslar için çeşitli makaleler yazmış ve sunmuştur. Türkiye uzmanı olarak düşünce kuruluşlarına, ulusal ve uluslararası medyaya katkıda bulunmakta ve üst düzey stratejik toplantılara katılmaktadır. Analitik tarafsızlığı ve Türkiye'deki İtalyan diplomasisine destek çabasıyla 2017 yılında İtalya Cumhurbaşkanlığı tarafından “İtalya'nın Yıldız Nişanı Şövalyesi” (Cavaliere dell'Ordine della Stella d'Italia) ile ödüllendirilmiştir.

dından gelen etkilerini hatırlayalım. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Türkiye'nin tarafsızlığı ve iki taraf için de bölgesel dengenin önceliği sayesinde ilişkiler yumuşamıştır. Kıbrıs Adası'ndaki ilk sürtüşmeler ve özellikle Kıbrıs Rum tarafında adanın İngiliz kontrolünde olmasına ilişkin hoşnutsuzluklar nedeniyle 1950'lilerde ilişkilerde çatlaklar ortaya çıkmıştır. Bu durum, her şeyden önce Türk-Müslüman azınlığın korunmasına önem atfeden siyasi yapıda ortaya çıkan farklılıkların başlangıcı olarak tanımlanabilir. Bu meselenin Trakya Müslümanları ve Türkiye Rumları üzerinde de yansımaları olmuştur. Kıbrıs Adası'nın siyasi yapılanmasının tanımlandığı Londra-Zürih Anlaşması kısa bir istikrar dönemi sonrasında, Rum ve Türk toplulukları arasında 1963 anayasal kriziyle sonuçlanan gerilimlere yol açmıştır. Yunanistan'da 1967 ve 1973 darbeleri sonrasında, Kıbrıs Adası da Kıbrıslı lider Makarios'un devrilmesine yol açan kanlı olaylara ve Türk toplumunun aleyhine kanlı, trajik olaylara maruz kalmıştır. Bu gelişmeler 1974'te Türkiye'nin askerî müdahalesini haklı çıkarmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurulmasıyla zamanla netleşen durum uluslararası alanda tanınmamıştır.

Abdenmour Toumi: Türkiye-Yunanistan arasındaki gerilim ulusal güvenlik sorunu mu yoksa düşmanca bir jeopolitik ortamda Ankara-Atina arasındaki ittifakların sonucu mudur?

Dr. Valeria Giannotta: Bunun hem ulusal güvenlik hem de gergin ortamdan kaynaklanan bir jeopolitik denge sorunu olduğuna inanıyorum. Kıbrıs Türk toplumunun ga-

rantörü olarak Türkiye'nin, onların güvenliğini ve istikrarını garanti altına alma sorumluluğu elbette vardır. Saldırıya uğrama korkusu Kıbrıslı Türklerin sosyal psikolojisini hâlâ etkilemektedir ve Türk askerlerinin onların savunmasını garanti edebilecek tek aktör olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Yukarıdaki hususlara, ada çevresinde enerji kaynaklarının keşfedilmesi ve Yunan karasularının sınırlandırılmasıyla birlikte, Türkiye'nin fiilen kendi manevra alanından koparıldığını da eklemeliyiz. Ankara'nın ulusal çıkarı ve güvenliği, Yunan ve Kıbrıs Rum münhasır ekonomik bölgelerini de kapsamaktadır. Ankara'nın kıta sahanlığının Yunan adalarının karasuları sınırından değil, Anadolu'nun Akdeniz'de 1577 kilometre kıyısı bulunduğunu göz önüne alarak anakaradan itibaren ölçülmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmenin sebeplerinden birinin Türkiye kıyılarına iki kilometre uzaklıkta bulunan Yunan adası Meis olduğu unutulmamalıdır. Bunlara ilaveten, Yunanistan; On İki Ada'yı, Lozan (1923) ve Paris Antlaşması (1947) gibi temel uluslararası belgelerin hilafına silahlandırmaktadır. Yunan tarafının güvenliğine yönelik tehditler olduğu iddialarına inanmıyorum. Esasen Yunanistan mevcut

dinamiklerde her zaman baskın bir konuma sahiptir ve bu durum bazı Avrupa ve bölge devletleri tarafından da desteklenmektedir. Bu nedenle, Yunanistan, özellikle Kıbrıs sorununun ve Akdeniz'deki diğer sorunların çözümü konusunda arabuluculuğa pozitif yaklaşmamaktadır.

Abdenmour Toumi: Avrupa Birliği (AB) bu gerilimlerde nasıl rol oynayabilir? İtalya söz konusu iki Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi ülke arasındaki bu gerilimleri nasıl görmektedir?

Dr. Valeria Giannotta: Daha önce de söylediğim gibi, AB genellikle Yunanistan'ı desteklemektedir. 2020 yılındaki Ajaccio Forumu'nu hatırlayalım: Fransa Cumhurbaşkanı'nın girişimi, Atina ve Lefkoşa'nın tezlerinden yana bir tutumla sonuçlanmıştır. Diğer taraftan, Avrupa Konseyi düzeyinde ise Kıbrıs'ın ısrarı üzerine Türkiye'ye yaptırım uygulanmasından kaçınılmış, Ankara, Yunanistan ile müzakereleri iyi niyet ruhuyla sürdürmeye davet edilmiş, olumlu gelişmeler hâlinde ticaret ve gümrük teşviklerini yeniden başlatma ve göç konusunda güçlü iş birliği taahhüdü verilmiştir. İtalya her zaman arabulucu rolü oynayarak Türk ta-

leplerini kanalizetmeye çalışmış tır. Bir Akdeniz ülkesi olarak, Roma, bir uzlaşma bulmak için çalışabilir ancak diğer ülkeler gibi Türkiye'nin enerji aramaları yapma imkânını dışlamamaktadır.

Abdenmour Toumi: Türkiye-Yunanistan gerilimi gibi karmaşık meselede Fransa ve İsrail riskli bir yaklaşım sergiliyor gibi görünmektedir. Bu konu hakkındaki düşünceleriniz nedir?

Dr. Valeria Giannotta: Fransa söz konusu olduğunda ne olduğunu bir önceki cevabımda açıkladım. Fransa, Muammer Kaddafi'nin görevden alınması sürecinde ve ardından Libya'da Halife Hafter'in yanında yer alarak Doğu Akdeniz'de yaşadığı manevi yenilgi duygusunu telafi etmek istemektedir. Paris'in politikalarında Türk karşıtı bir yaklaşım olduğu göz ardı edilemez. İsrail için savunma anlaşmaları, enerji çıkarlarını savunma mantığının bir parçasıdır. Ancak Tel Aviv ile Ankara arasındaki ilişkilerin daha yakın zamanda normalleşmesiyle yeni bir durum yaşanabilir. Rusya-Ukrayna savaşı ve bunun sonucunda ortaya çıkan enerji krizi nedeniyle yeni bir kırılma çizgisinde hareket ediyoruz. Bu durum, daha fazla sürtüşmeye değil de iş birliğine ihtiyaç duyduğumuzu göstermektedir.

Abdenmour Toumi: Ankara ile Atina arasındaki "sürekli gerilim" hâli, Türkiye'nin Mısır, Libya, Suriye, Lübnan ve İsrail gibi ülkelerle ilişkilerini nasıl etkiler?

Dr. Valeria Giannotta: Türkiye, çok sayıda faktörün şekillendirdiği Doğu Akdeniz üzerindeki çıkarla-

rını korumak amacıyla bu bölgedeki "büyük oyunun" etkin parçası olmaya çalışmaktadır:

- Yunanlıların karasular üzerindeki iddiaları. Bu iddialar asla tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Zira bunlar aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda muzaffer güçler tarafından dayatılan jeopolitik yenden tasarımın sonucudur.
- Kıbrıslı Türklerin doğal iddiaları olarak algılanan ancak uluslararası anlamda gayrimeşru kabul edilen Lefkoşa hükûmetinin tutumu.
- Mısır ve İsrail hamleleri; Suriye'deki üsler sayesinde Rusya'nın bölgeye yerleşme konusundaki eski rüyası.

Bu bağlamda Ankara, çeşitli hedefler doğrultusunda, kendisini farklı aktörler arasında dengede tutmaya çalışmaktadır:

- Ekonomik: Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından yararlanmak
- Dinî: Mısır'daki yenilgisinden sonra Libya'daki Müslüman Kardeşler'i güçlendirmek
- Siyasi: Türkiye-Katar ve Suudi Arabistan-Mısır cephesi arasındaki denge

Kasım 2019'da Başbakan Fayiz es-Serrac ile Türkiye ve Libya arasında münhasır bir ekonomik bölge oluşturmak ve Doğu Akdeniz'de petrol ve gaz çıkarma haklarını elde etmek için bir anlaşma yapılmıştır. Suriye örneğinde olduğu gibi, Türkiye Libya'ya müdahale

etmeseydi Türkiye'nin Akdeniz'in zayıf halkası olacağını iddia etmenin geçersiz olduğunu düşünmüyorum. Bu girişim Ankara'nın zorlukla başlayan barış görüşmelerinde öncü rol oynamasını sağlayan ve ulusal çıkarları açısından "zorunlu" görülen bir adımdır.

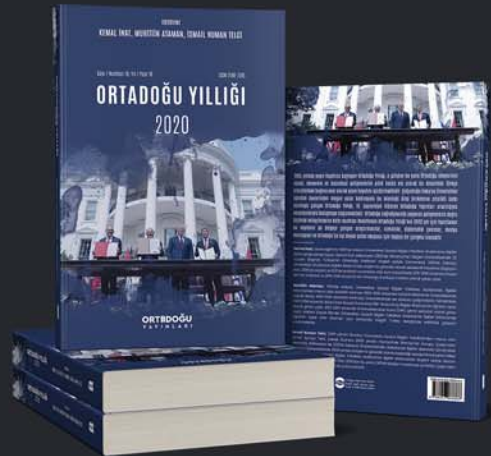
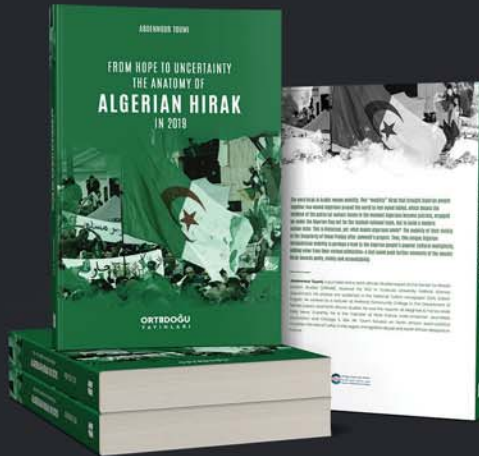
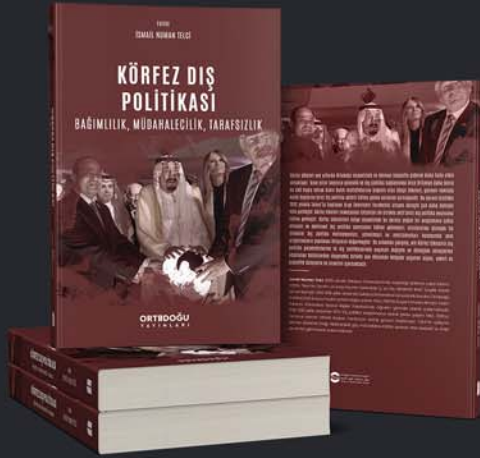
Ankara'nın Akdeniz'deki faaliyetleri, Doğu Akdeniz'de Fransız yönlendirmesiyle Yunanistan, Kıbrıs, Mısır, İsrail ve Ürdün arasında şekillenen Türk karşıtı eksenini dengelemeyi amaçlamaktadır. Ankara, aynı zamanda özellikle Somali, Kenya, Sudan ve Cibuti'de kurduğu Afrika jeopolitiği başarısının tamamlayıcısı olarak, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Arap denizine uzanan bir alanda kendisini deniz gücü olarak konumlandırmak istemektedir. Diğer taraftan, Karadeniz ise Türkiye'nin belirli bir süre enerjide kendi kendine yeterli olmasını sağlayacak geniş gaz rezervini keşfetmesinin ardından yeniden değerlendirilmektedir.

Abdenmour Toumi: 80'lerde Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, bu gerilimleri ciddi bir şekilde çözmeye çalışan iki karizmatik liderdi. Yanlış giden neydi?

Dr. Valeria Giannotta: İki ülke arasındaki gerilim tartışmalı sulardaki enerji çalışmalarının ve sismik gemilerin faaliyetlerinin eski hikâyesidir. Bugün gördüklerimiz, Özal'dan bu yana değişmemiştir. Yunanistan ve Kıbrıs'ın AB'ye girmesi ve uluslararası ortamda Türkiye aleyhine avantaj elde etmesiyle katlanarak büyümüştür. ■

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

[illegible]

menaaffairs.com